

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

Listopad 1989 v Plzni

Bc. Tereza Drahozalová

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra historických věd

Studijní program Historické vědy

Studijní obor Moderní dějiny

Diplomová práce

Listopad 1989 v Plzni

Bc. Tereza Drahozalová

Vedoucí práce:

doc. PhDr. Lukáš Novotný, Ph.D.

Katedra historických věd

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2020

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, červenec 2020

.....

Na tomto místě bych ráda poděkovala doc. PhDr. Lukáši Novotnému, Ph.D. za odborné vedení, pomoc a ochotu, kterou mi věnoval při zpracování této diplomové práce.

Obsah

1	Úvod.....	1
2	Cesta k sametové revoluci.....	6
2.1	Mezinárodní situace.....	6
2.2	Československo v Gorbačovově éře.....	11
2.3	Rok 1989 / Listopad 1989 v ČSSR – začátek revoluce	13
3	Rok 1989 a předlistopadová Plzeň.....	19
3.1	Nezávislé iniciativy, disent v Plzni.....	19
3.2	Veřejné protestní akce.....	24
4	Plzeň po 17. listopadu 1989	31
4.1	Založení Občanského fóra v Plzni a následující události	43
4.2	27. listopad 1989 – den generální stávký.....	58
4.3	Konec listopadových dní.....	60
5	Polistopadová situace v Plzni	63
5.1	Konec studentské stávký a stabilizace situace	68
6	Závěr	70
7	Seznam pramenů a literatury	74
7.1	Nevydané prameny	74
7.1.1	Archiv města Plzně.....	74
7.1.2	Státní oblastní archiv Plzeň, pracoviště Klášter	74
7.1.3	Archiv autorky	75
7.2	Vydané prameny	75
7.3	Tiskoviny	75
7.3.1	Samizdatové tiskoviny.....	75
7.3.2	Periodika.....	76

7.4	Odborná literatura	77
7.5	Internetové zdroje	79
8	Resumé	81
9	Obrazová příloha	83

Seznam zkratek

ČSL – Československá strana lidová

ČSLA – Československá lidová armáda

ČSR – Česká socialistická republika

ČSS – Československá strana socialistická

ČSSR – Československá socialistická republika

ČTK – Československá tisková kancelář

DAMU – Divadelní fakulta Akademie múzických umění

DI – Demokratická iniciativa

DJKT – Divadlo Josefa Kajetána Tyla

FF UK – Filozofická fakulta Univerzity Karlovy

HOS – Hnutí za občanskou svobodu

JZD – Jednotné zemědělské družstvo

k. p. – Koncernový podnik

KS SNB – Krajská správa Sboru národní bezpečnosti

KSČ – Komunistická strana Československa

KSSS – Komunistická strana Sovětského svazu

KV – Krajský výbor

KV KSČ – Krajský výbor Komunistické strany Československa

KV NF – Krajský výbor Národní fronty

LF – Lékařská fakulta

LF UK – Lékařská fakulta Univerzity Karlovy

LM – Lidové milice

MFF UK – Matematicko-fyzikální fakulta Univerzity Karlovy

MNV – Místní národní výbor

MV KSČ – Městský výbor Komunistické strany Československa

MV SSM – Městský výbor Socialistického svazu mládeže

MVR SSM – Městská vysokoškolská rada Socialistického svazu mládeže

NVmP – Národní výbor města Plzně

OF – Občanské fórum

OKS – Okresní kulturní středisko

OV KSČ – Okresní výbor Komunistické strany Československa

OV SSM – Okresní výbor Socialistického svazu mládeže

PF – Pedagogická fakulta

ROH – Revoluční odborové hnutí

SNB – Sbor národní bezpečnosti

SSM – Socialistický svaz mládeže

SSSR – Svaz sovětských socialistických republik

StB – Státní bezpečnost

ÚV – Ústřední výbor

ÚV KSČ – Ústřední výbor Komunistické strany Československa

ÚV KSSS – Ústřední výbor Komunistické strany Sovětského svazu

ÚV SSM – Ústřední výbor Socialistického svazu mládeže

VB – Veřejná bezpečnost

VONS – Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných

VŠ – Vysoké školy

VŠSE – Vysoká škola strojní a elektrotechnická

ZDF – Zweites Deutsches Fernsehen (Druhá německá televize)

ZO – Základní organizace

ZO KSC – Základní organizace Komunistické strany Československa

ZO SSM – Základní organizace Socialistického svazu mládeže

Zpč. kraj – Západočeský kraj

1 Úvod

Rok 1989 se stal mezníkem mimo dalších zemí také pro Československo, neboť došlo k pádu vládnoucího komunistického režimu, který byl v zemi nastolen únorovým převratem v roce 1948. Vládnoucí garnitura setrvala u moci 41 let, než se v roce 1989 stal režim neudržitelným. Lze konstatovat, že katalyzátorem změn se staly listopadové události roku 1989 v zemi, odehrávající se mimo jiných československých měst také v Plzni.

Události revoluce v roce 1989 v Československé socialistické republice jsou poměrně často vyhledávaným tématem veřejnosti i badatelů, zřejmě také proto, že se jedná o období nedávné, na které vzpomíná řada pamětníků. Minulý rok proběhlo třicetileté výročí těchto událostí, připomínané prostřednictvím rozmanitých akcí, například výstav, besed či rozhovorů s osobami, které období zažily či byly přímými účastníky, nebo organizátory akcí. Pozornost je ve výzkumech věnována především Praze, zejména pak událostem na Národní třídě ze 17. listopadu 1989. Podstatně menší množství prací se zabývá ostatní většími městy v republice, mezi která se řadí i město Plzeň, jež si autorka zvolila za téma své diplomové práce. Přestože se Plzeň z hlediska počtu obyvatel v ČSSR v roce 1989 řadila k velkým městům¹ s nezanedbatelným významem v oblasti strojírenství a průmyslu, prací, které se zabývají listopadovým děním v tomto krajském městě, je oproti hlavnímu městu značně nižší počet, byť plzeňskou revoluci nelze označit za nevýznamnou.

Cílem diplomové práce je přiblížení a analýza událostí, odehrávajících se v Plzni v průběhu listopadu 1989 a jejich důsledků, a také s tím související seznámení čtenáře s předešlým děním na domácí i mezinárodní scéně, které revoluci v Československu, potažmo Plzni předcházelo.

Práce je rozdělena do čtyř kapitol. V první kapitole práce seznamuje s mezinárodní situací, nástupem Michaila Sergejeviče Gorbačova do funkce

¹ K 1. lednu 1989 žilo v Plzni 174 625 obyvatel. Databáze demografických údajů za obce ČR. In: Český statistický úřad [online], [cit. 2020-07-20]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/databaze-demografickych-udaju-za-obce-cr>.

generálního tajemníka Komunistické strany Sovětského svazu v březnu roku 1985. Nový a optimistický státník zahájil program reform. Pro dění v Československu a dalších socialistických zemích byla důležitá uvolněná politika Sovětského svazu vůči satelitním státům. Dále úvodní část práce analyzuje dění konkrétně v Československu po nástupu nového generálního tajemníka Komunistické strany Sovětského svazu, a samotný rok 1989 v zemi z hlediska opozičních akcí, zejména pak dění 17. listopadu v Praze, na něž zareagovala i plzeňská revolta.

Další část práce se zabývá rokem 1989 v Plzni, respektive protirežimními proudy a organizovanými akcemi od těchto skupin. Přiblížení plzeňské režimní opozice je nezbytné vzhledem ke skutečnosti, že tato uskupení a osoby v nich zastoupené projevíly následnou aktivitu během listopadových dní 1989 v Plzni, respektive po 17. listopadu 1989 a událostech na Národní třídě v Praze. V Západočeském kraji působilo množství opozičních uskupení, jež však nebyly sjednocené a své akce podnikaly v mnoha případech izolovaně – jednalo se například o psaní protestních dopisů. Také došlo k organizaci několika veřejných vystoupení, mezi která patřilo uspořádání oslav k výročí osvobození Plzně americkou armádou, či symbolické protestní akce uskutečněné 21. srpna 1989 a 28. října 1989.

Ve třetí kapitole diplomové práce se autorka zabývá listopadem 1989 ve městě Plzni. Ačkoliv na samotný 17. listopad 1989 nebylo v Plzni plánováno protirežimní vystoupení vzhledem k situaci, nastíněné v předešlé kapitole, policie během vzpomínkové akce o Janu Opletalovi zůstávala v pohotovosti. Z prostoru plzeňských divadel zareagovalo na dění v Praze jako první Komorní divadlo dne 18. listopadu 1989, připojující se následujícího dne do stávký. Městský výbor, krajský výbor i krajský stranický tisk *Pravda* se po několik listopadových dní držel oficiální stranické linie s negativním pohledem na účastníky protestů a akcí. Tato část diplomové práce analyzuje dění v Plzni, jednání studentů, demonstrace především na náměstí Republiky v Plzni, či reakce oficiálních politických orgánů, ale také založení plzeňského Občanského fóra dne 22. listopadu 1989.

Zvláštní pozornost je věnována 27. listopadu 1989, neboť v tento den se konala celostátní generální stávka, která se uskutečnila i na plzeňském náměstí Republiky. Závěr třetí části se zabývá následným děním ve městě po generální stávce, jež se již neslo v klidnější atmosféře.

Čtvrtá a poslední kapitola mapuje zejména prosincové události v Plzni, které byly z velké části v korelaci s celorepublikovým kontextem – návrhem Akčního programu KSČ, obměnou členů vlády ze dne 3. prosince 1989 a 10. prosince 1989, pokračování stávky studentů či volbou nového prezidenta Československé socialistické republiky. Také v prosinci se konaly, byť již v menší míře, demonstrace na náměstí Republiky, ale také studentské manifestace, a to i přímo před budovami stranických orgánů.

Autorka pro diplomovou práci čerpala z vydané publikace *Listopad 1989 v Plzni* od Miroslava Antona, která je prozatím jedinou monografií, která se daným tématem ve městě Plzni zabývá. Miroslav Anton byl účastníkem listopadových událostí roku 1989 v Plzni, člen Literárního klubu a také jedním ze zakladatelů plzeňského Občanského fóra, a proto jeho dílo přináší podrobnější a osobnější poznatky z pohledu přímého účastníka a organizátora.

Důležitým a nezbytným zdrojem informací, ze kterých autorka práce čerpala údaje, se staly archivní prameny. V Archivu města Plzně se pro práci stal důležitý fond Sběrka dokumentů z přelomu let 1989/1990, obsahující zejména dobová prohlášení, reakce či informace od plzeňského Občanského fóra či studentů. Tento fond obsahuje především vyjádření a reakce protistrany, tj. opozice režimu, které v oficiálních materiálech ze zasedání KSČ nejsou detailně rozebírána. Dále pak dílo obsažené v tomtéž archivním fondu od Jaroslava Douši s názvem *Plakáty, nápisy a fotografie v Plzni*, dokreslující atmosféru a názory jednotlivých skupin od druhé poloviny listopadu 1989 do začátku roku 1990. Pro kapitolu z předlistopadové doby roku 1989 autorka využila v Archivu města Plzně fond Městský výbor KSČ Plzeň, jenž obsahuje zápisy ze schůzí předsednictva, reagující na protirežimní projevy ve městě, zejména šíření petice Několik vět a zhodnocení situace na hudebním festivalu Porta.

Druhým archivem, ze kterého jsou čerpány informace v této práci, je Státní oblastní archiv v Plzni, pracoviště Klášter, fond Krajský výbor KSČ. Dochované a rozsáhlé zápisy ze zasedání Západočeského krajského výboru jsou cenným zdrojem i v otázce samotné Plzně, neboť se jednalo o největší město v kraji a také krajské město – na zasedání mu byla tedy věnována patřičná pozornost. Ve fondu, který zahrnuje zápisy ze zasedání až do rozpuštění KV KSČ v roce 1990, jsou zaznamenány i diskuze samotných členů KSČ, jejich poznatky, pohledy na situaci a návrhy řešení a lze je tak porovnat s dochovanými informacemi protistrany z Archivu města Plzně a díly pracujícími s metodou orální historie, neboť v některých případech jsou uvedené informace ve zdrojích diametrálně odlišné.

Užitečným zdrojem informací byl taktéž dobový oficiální tisk a samizdatové tiskoviny. Z předlistopadové doby ze samizdatových časopisů autorka využila především tiskoviny *Pevná hráz* a *Stres*, posléze od přelomu listopadu a prosince 1989 vycházející studentský časopis *Plzeňský student*, poskytující cenné informace o poměrně opomíjeném prosincovém dění roku 1989 v Plzni a studentských pokračujících akcích. Z oficiálních tiskovin pak deník *Pravda*, tiskový orgán komunistické strany. Mimo informace o dění ve městě a kraji, demonstracích či například stanovisek jednotlivých pracovníků Škody Plzeň je tento krajský tisk důležitým zdrojem z hlediska zveřejňování vyjádření městského výboru KSČ v Plzni, neboť zápisy ze zasedání tohoto orgánu po 15. listopadu 1989 nejsou v archivu dostupné – nebyly archivovány a materiály se nedochovaly. Oficiální stranický tisk *Pravda* tak zdrojově supluje jinak nedostupná stanoviska městského výboru KSČ Plzeň.

Vydané odborné publikace sloužily zejména k přiblížení událostí, které listopadovým událostem v ČSSR předcházely, včetně mezinárodní situace, a také samotnému 17. listopadu 1989 v Praze. Pro vypracování této části práce bylo přínosem například dílo od Karla Durmana *Útěk od praporů. Kreml a krize impéria 1964–1991*, či od Ladislava Draguly *Průvodce pokojnou revolucí*. Odborné studie, zvláště pak od Miroslava Vaňka *Listopadové události roku 1989*

v *Plzni*, doplnily hlavní část této diplomové práce. Miroslav Vaněk pracoval při tvorbě studie s rozhovory přímých účastníků a svědků událostí, a přinesl tak další informace a vzpomínky na tehdejší situaci od konkrétních pamětníků.

2 Cesta k sametové revoluci

2.1 Mezinárodní situace

V únoru 1948 se v Československu dostala k moci Komunistická strana Československa (KSC) v čele s Klementem Gottwaldem, a země se tak podřídila Sovětskému svazu. KSC si následující roky upevňovala svůj mocenský monopol a zároveň eliminovala vnitřní i vnější nepřátele. K uvolnění atmosféry a postupnému uskutečňování reformů došlo v šedesátých letech 20. století, nicméně obrodný proces zastavila invaze vojsk zemí Varšavské smlouvy v srpnu 1968. Poté v dubnu 1969 nastoupilo nové vedení komunistické strany Československa, doprovázené normalizací, vyznačující se distancováním od reformního smýšlení a utužením poměrů. Zhoršující se sociálně-hospodářská situace v osmdesátých letech však přispěla ke změnám v zemi a řadě protestů společnosti.

Revoluci v Československu a změnám v zemích východního bloku také napomohly mezinárodní podmínky. V únoru 1984 zemřel po patnácti měsících vlády 5. generální tajemník Ústředního výboru Komunistické strany Sovětského svazu (ÚV KSSS) Jurij Vladimirovič Andropov, který byl stoupencem umírněnějších reformů. Ještě za svého života sepsal proslov pro plénum ústředního výboru, ve kterém označil Michaila Sergejeviče Gorbačova jako svého nástupce. Po smrti Andropova však politbyro tohoto kandidáta neakceptovalo a novým generálním tajemníkem se tak stal Konstantin Ustinovič Černěnko,² který však záhy těžce onemocněl a na začátku března roku 1985 zemřel. Ve vedení KSSS nastala opět změna – po smrti Černěnka se v březnu 1985 stal generálním tajemníkem Komunistické strany Sovětského svazu Michail

² Původně navrhovaný Gorbačov mezitím vyčkával, získával podporu od členů ÚV a pomocí cest do zahraničí zvyšoval sympatie své osoby. Podporu ve funkci generálního tajemníka získal od ministra zahraničí Andreje Andrejeviče Gromyka výměnou za podporu do funkce předsedy prezidia Nejvyššího sovětu. FIGES, Orlando, *Revoluční Rusko 1891–1991*, Praha 2019, s. 298–299.

Sergejevič Gorbačov.³ Nový vůdce zdědil zemi, ve které ustrnulo hospodářství, životní úroveň obyvatelstva zaostávala za západními zeměmi a velké výdaje putovaly do vojenského rozpočtu.⁴ Na počátku své vlády věřil relativně mladý, optimistický státník možnosti systém pouze reformovat a navrátit k leninským ideálům. Přestože jeho prvním krokem se v dubnu 1985 stala poměrně radikální protialkoholní kampaň, která několikanásobně zvýšila cenu vodky a snížila výrobu piva a vína,⁵ v letech 1985–1986 prosazoval spíše umírněná opatření s důrazem především na ekonomiku a urychlení jejího vývoje – *uskorenje*. Těžkému průmyslu uvolňoval více financí, nicméně brzy zjistil, že se údaje falšovaly a byrokratizovaný systém ignoroval ekonomickou krizi země,⁶ a proto začal i k oslabení protireformní byrokracie prosazovat větší otevřenost – *glasnost*. K politice otevřenosti přispěl i výbuch jaderného reaktoru v Černobyli na Ukrajině v dubnu 1986. Sovětské vedení mělo možnost vidět případné důsledky, které by nastaly kvůli jadernému válčení. Náklady na záchranné akce a zajištění oblasti znamenaly další finanční ránu již tak špatné sovětské ekonomice. Dalším faktorem se stala snaha Sovětského svazu katastrofu zakrýt, nicméně po mezinárodním skandálu byla země nucena havárii přiznat. Mimo lidské, materiální a finanční ztráty ovšem exploze narušila i důvěryhodnost Gorbačova režimu.

Sovětský svaz také stále více tížila intervence v Afghánistánu. Gorbačov se již od svého nástupu do funkce generálního tajemníka SSSR netajil myšlenkou stáhnout ze země intervenční sovětská vojska. Kontingent vojsk obsahoval více než 100 000 vojáků a náklady v roce 1987 činily 5500 milionů rublů.⁷ Navzdory okolnostem a vysokým výdajům SSSR stále vnímal Afghánistán jako prestižní

³ Gorbačov vstoupil do KSSS v roce 1952. Od roku 1955 žil s manželkou Raisou ve Stavropolu, a postupně postupoval ve stranických funkcích, až byl v roce 1978 povolán šéfem KGB Jurijem Vladimirovičem Andropovem (který oblast Stavropolu navštěvoval) do Moskvy. V roce 1980 se Gorbačov stal členem politbyra SSSR. Oproti svým předchůdcům se vyznačoval nižším věkem – do funkce generálního tajemníka nastoupil ve věku 54 let.

⁴ FIGES, s. 303.

⁵ Toto tažení se stalo však spíše kontraproduktivním opatřením. Nejenže zvýšilo nespokojenost lidu, který si stejně našel náhradní řešení v podobě domácí výroby lihovin, či popíjení nepotravinových přípravků s obsahem alkoholu, ale země tak přišla o velký finanční přínos z prodeje vodky.

⁶ LITERA, Bohuslav, TEJCHMAN, Miroslav, VYKOUKAL, Jiří, *Východ. Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944–1989*, Praha 2000, s. 647–648.

⁷ DURMAN, Karel, *Útěk od praporů. Kreml a krize impéria 1964–1991*, Praha 1998, s. 323–324.

záležitost a reálný odchod vojsk tak proběhl až v květnu roku 1988. Přesto ještě následujícího roku Moskva poskytla afghánskému spřízněnému režimu větší hospodářskou podporu a vojenskou pomoc (dodávky moderních zbraní a sovětské letectvo) pro ofenzivu nástupce Babraka Karmala Nadžibulla, přestože se Sovětský svaz v téže době potýkal s vlastními vnitřními i ekonomickými problémy.⁸

Gorbačov také hovořil o nutnosti hlubokých reforem – *perestrojce* (přestavba). Analýza sovětské ekonomiky vyústila v obrat k této nové linii, jejíž základy byly vytyčeny na plenárním zasedání ÚV KSSS v dubnu 1985, které stav země označilo za předkrizový.⁹ Za viníka negativní transformace socialismu byl označen stalinský systém a Brežněvova doba, a východisko ze situace mělo spočívat v návratu k leninským principům. Překážku však tvořily konzervativní síly. Společně s byrokracií lze jejich vliv a tlak, který vyvíjely, demonstrovat na Gorbačovových myšlenkách o zastavení reforem ještě na začátku roku 1987.¹⁰ Odpor konzervativců eliminoval generální tajemník čistkami ve straně a výměnami stranických funkcionářů. Došlo k rozštěpení KSSS na křídlo radikálních reformátorů, kteří žádali rychlejší demokratizaci, a křídlo straníků brzdící reformy.

Důležitým tématem Sovětského svazu se stala otázka odzbrojení a vztahu k USA. Nové myšlení nemělo v plánu užití jaderných zbraní: „*Jaderná válka nemůže být prostředkem k dosažení politických, ekonomických, ideologických ani jakýchkoli jiných cílů.*“¹¹ Změna se také týkala sovětské zahraniční politiky vůči státům bloku. Na jaře 1988 došlo ke zrušení oddělení ÚV KSSS pro vztahy s komunistickými a dělnickými stranami států východní Evropy. Nová zahraniční politika k zemím východního bloku za Gorbačovovy vlády nebyla již formulována podle ideologické stránky – zdůrazňována byla oprávněnost a zároveň nutnost různých cest k socialismu. Komunistické strany zemí měly být

⁸ DURMAN, s. 326.

⁹ GORBAČOV, Michail Sergejevič, *Přestavba a nové myšlení pro naši zemi a pro celý svět*, Praha 1987, s. 19.

¹⁰ LITERA, TEJCHMAN, VYKOUKAL, s. 650.

¹¹ GORBAČOV, s. 124.

samostatné a mít suverénní právo na řešení vnitřních problémů své země. Z uvedených kroků lze vyčíst menší zájem Moskvy o satelitní státy a větší orientaci na vlastní zemi, a Gorbačovův projev ze Štrasburku dne 6. července 1989 už jen definitivně změnu zaměření potvrdil, když generální tajemník SSSR poukázal na možnou budoucí změnu politického a sociálního řádu v zemích. Zdůraznil, že se jedná o záležitost daného národu a jeho volby a také vyloučil zasahování do vnitřních záležitostí daných států.¹² V průběhu Gorbačovovy vlády začal Sovětský svaz opouštět Brežněvovu doktrínu, která uváděla odpovědnost Sovětského svazu a socialistických států za vývoj v každé z nich a opravňovala vojenský zásah v případě ohrožení socialismu v dané zemi.¹³ Oficiální odklon od této doktríny oznámil Gorbačov 25. října 1989 v Helsinkách, kde uvedl, že SSSR nemá žádné právo zasahovat do záležitostí států východní Evropy.¹⁴

Z nové Gorbačovovy politiky bylo zřejmé, že země východního bloku získaly větší prostor ve své vnitřní politice. Potvrzením změny mezinárodní politiky SSSR pro určité státy Sovětského svazu se stalo i prohlášení politického poradce generálního tajemníka SSSR Georgije Šachnazarova: „*Poláci a Maďari si mohou dělat, co chtějí. Není důvodu, proč by Solidarita nemohla přijít k moci.*“¹⁵ Neopomenul však dodat, že důležitá stále zůstávala loajalita Německa.

Uvolnění vztahů se následně stalo katalyzátorem změn v zemích východního bloku. Ačkoliv společnost přijala nevměšování SSSR do záležitostí svých zemí kladně, konzervativní politické elity zemí bloku na změnu kurzu politiky Sovětského svazu nahlížely jako na možné ohrožení svých pozic.

V Polsku přibývalo protestních stávek, následkem kterých byli polští komunisté donuceni k rozhovorům u kulatého stolu se Solidaritou.¹⁶ Následné vyslovení nedůvěry vládě od parlamentu vedlo v první polovině června 1989 ke

¹² LITERA, TEJCHMAN, VYKOUKAL, s. 645.

¹³ OTÁHAL, Milan, *Opoziční proudy v české společnosti 1969–1989*, Praha 2011, s. 275.

¹⁴ Tamtéž, s. 276.

¹⁵ Tamtéž.

¹⁶ Opoziční hnutí Solidarita vzniklo v roce 1980 jako Nezávislý samosprávný odborový svaz Solidarita. Poté byla činnost zakázána, a na jaře 1989 opět povolena.

konání prvních, částečně svobodných voleb.¹⁷ Z důvodu manipulace s volebním systémem získala dolní komoru parlamentu (Sejmu) pod kontrolu komunistická strana. Naopak v horní komoře (Senát) drtivě zvítězil odborový svaz Solidarita ziskem 99 volených míst z celkového počtu 100.¹⁸ Přestože dolní komora měla větší vliv, mnoho voličů zabránilo zvolení komunistických funkcionářů přeškrtnutím jejich jmen na kandidátkách, kde neměli protikandidáty. Toto gesto vedlo k postupnému stažení komunistické strany a jejímu rozplynutí, což fakticky způsobilo předání moci Solidaritě.¹⁹

Změny se týkaly také Maďarska. Na jaře 1989 přestalo rušení Radia Svobodná Evropa, došlo také k uznání dalších politických stran, mezi které patřila například Malorolnická strana. V první polovině října se rozpadla vládnoucí komunistická Maďarská socialistická dělnická strana a nově vznikla Maďarská socialistická strana. Byla vytvořena nová ústava, garantující lidská práva, přechod k tržní ekonomice a vylučovala vedoucí postavení pouze jedné politické strany. Dne 23. října 1989 byla tato nová ústava uzákoněna a země nesla název Maďarská republika. Již 16. listopadu 1989 jako první země sovětského bloku podala Maďarská republika přihlášku do Evropského společenství.²⁰

Ačkoliv z Šachnazarovových slov je patrné, že pro Sovětský svaz byla významná věrnost Německé demokratické republiky, přesto SSSR nedokázal zabránit otevřeným projevům nespokojenosti v zemi, a to zejména s hlasy kritizujícími generálního tajemníka Sjedinené socialistické strany Německa Ericha Honeckera. Nahrazení jeho funkce Egonem Krenzem v říjnu 1989 pak už jen předznamenalo další vývoj, vrcholící zhroucením Berlínské zdi, oddělující východní a západní část Berlína, dne 9. listopadu 1989.

¹⁷ FIGES, s. 310

¹⁸ MURA VCHIK, Joshua, *Nebe na zemi. Vzestup a pád socialismu*, Praha 2003, s. 270.

¹⁹ Tamtéž.

²⁰ LITERA, TEJCHMAN, VYKOUKAL, s. 821.

2.2 Československo v Gorbačovově éře

Československo bylo vůči změnám v okolních státech a nástupu nového generálního tajemníka v SSSR zdánlivě nečinné. Vládnoucí KSČ se vzhledem k situaci rozhodla manévrovat a postupně akceptovat požadavky na reformy. Kritika hospodářské soustavy se ozývala nejen z odborných komisí, ale také vládních orgánů, a to především v otázce rozvoje a používání moderních technologií.²¹ V březnu 1986 komunistická strana přichystala ke schválení zdánlivě reformní strategii urychlení ekonomického, sociálního a společenského rozvoje.²²

Návrhy komisí a odborníků odmítaly zproštění se centrálního plánování, a dbaní na důslednost opatření bránila také nervozita vedení KSČ prosazovat přílišnou kritiku politiky normalizace, neboť část vládnoucí garnitury se k moci dostala právě za přispění situace po vpádu vojsk Varšavské smlouvy v roce 1968. Tyto obavy se projevíly v kádrových změnách, kdy z funkcí byli odstavováni podporovatelé reformních opatření.²³

Ve dnech 9.–11. dubna 1987 navštívil Československo generální tajemník ÚV KSSS Michail Sergejevič Gorbačov. Občané jej přijali nejenom s nadějí, ale také nadšením. Svědčí o tom i dopisy, které občané zasílali redakci Rudého práva, když se o připravované návštěvě sovětského generálního tajemníka dozvěděli.²⁴ Gorbačov jednal s prezidentem ČSSR Gustávem Husákem, členy předsednictva a tajemníky ÚV KSČ. Husák během setkání informoval, že nebude odporovat personálnímu rozšíření vedení a řešení kádrové problematiky a připustil potřebu radikální reformy. Přestože měl Gorbačov k Husákově osobě respekt, nepovažoval jej do budoucna za perspektivního generálního tajemníka.

²¹ KALINOVÁ, Lenka, *K sociálním dějinám Československa v letech 1969–1989*, Praha 1999, s. 83.

²² DRAGULA, Ladislav, *Průvodce pokojnou revolucí*, Praha 1990, s. 2–3.

²³ Jedná se například o předsedu vlády Lubomír Štroukala. Ve funkci byl nahrazen Ladislavem Adamcem v říjnu 1988.

²⁴ BOHATOVÁ, Vladimíra a kol., *Michail Gorbačov mezi námi. Reportáže a dokumenty z dubnových dnů 1987*, Praha 1987 s. 9–10.

Za řešení považoval vládu Miloše Jakeše, Husáka a Štrougala, díky čemuž by došlo k přestavbě, ale také zachování jednoty strany.²⁵

Generální tajemník ÚV KSSS během návštěvy hovořil o problematice jaderných zbraní, urychlení sociálně ekonomického rozvoje a také spolupráci mezi Československem a Sovětským svazem. Očekávání společnosti, že se vůdce Sovětského svazu vyjádří k pražskému jaru a invazi vojsk v srpnu 1968, se však během návštěvy nenaplnilo a sám úřadující prezident ČSSR Husák vyjádřil nad Gorbačovovým nevyslovením se na danou otázku zklamání.²⁶ KSČ navíc v Rudém právu dementovala zprávy zahraničního tisku o odlišných názorech Československa a Moskvy na politické a ekonomické otázky a zdůraznila, že podporuje nový směr politiky KSSS a to jak ve vnitřních, tak zahraničních záležitostech.²⁷

Napětí však narůstalo a zklamání společnosti navíc přineslo v prosinci 1987 i zvolení Miloše Jakeše generálním tajemníkem ÚV KSČ. Nahradil tak ve funkci Gustáva Husáka, který zůstal na postu prezidenta ČSSR. Jakeš působil aktivně během normalizace jako strůjce prověrek a čistek, a demokratizace se začala zpomalovat; také se nerealizovaly ani hospodářské reformy.²⁸

Podporu tedy stále více získávala různá uskupení opozičních sil, přestože je propaganda označovala za protisocialistické rozvracečské živly s napojením na Západ.²⁹ Projevy nespokojenosti se v roce 1988 projevy jako svíčková demonstrace v Bratislavě za náboženská, občanská práva a svobody, dále při 20. výročí okupace či 70. výročí založení samostatného československého státu 28. října 1988. Na 10. prosince 1988³⁰ při příležitosti 40. výročí vyhlášení Deklarace lidských práv byla v Praze na Škroupově náměstí přichystána nezakázaná manifestace. Odpoledne se zde shromáždilo 2 000 účastníků, kteří si poslechli projevy od představitelů nezávislých občanských iniciativ. Mezi řečníky se

²⁵ MACHÁČEK, Michal, *Gustáv Husák*, Praha 2019, s. 483.

²⁶ Tamtéž, s. 484.

²⁷ BOHATOVÁ a kol., s. 53–54.

²⁸ DRAGULA, s. 3.

²⁹ Jedná se například o Chartu 77, Výbor na ochranu nespravedlivě stíhaných, Demokratickou iniciativu, Hnutí za občanskou svobodu či Klub za socialistickou přestavbu Obroda.

³⁰ Den 10. prosinec byl mezinárodně vyhlášeným dnem lidských práv.

objevili například dramatik a spisovatel Václav Havel, mluvčí Charty 77 Bohumír Janát, Rudolf Batěk měl projev za Hnutí za občanskou svobodu (HOS) či kněz Václav Malý, který seznámil přítomné s příspěvkem za Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných (VONS).³¹ Přestože v projevech zazněla kritika současného politického stavu, akce nebyla narušena a po 16:00 následovalo poklidné ukončení. Výsledkem setkání byla pětibodová rezoluce, ve které její signatáři žádali po státní moci propuštění politických vězňů, ukončení pronásledování nezávislých iniciativ, dále dodržování lidských práv, vydání Všeobecné deklarace lidských práv, povolení společnosti účastnit se na přípravě ústavy a zahájení jednání s církvemi, vedoucí k náboženským svobodám. V reakci na tuto manifestaci a směr, jakým se nezakázaná akce vydala, vyšel v Rudém právu v druhé polovině prosince 1988 článek, jenž informoval o rozhodnutí Obvodního národního výboru Praha 3 o zákazu dalších akcí tohoto zaměření.³²

2.3 Rok 1989 / Listopad 1989 v ČSSR – začátek revoluce

V roce 1989 začaly demonstrace dne 15. ledna k připomínce 20. výročí upálení Jana Palacha.³³ Přestože zasáhly pořádkové síly, demonstrace trvaly až do 20. ledna 1989, během nichž se na Václavském náměstí shromáždilo několik tisíc účastníků.³⁴ Trestně bylo stíháno přes 50 osob, mezi nimi i Václav Havel. V únoru následně předsednictvo Federálního shromáždění schválilo zákon o zákonném opatření k ochraně veřejného pořádku, který znamenal neomezenou pravomoc režimu potlačovat veřejná shromáždění.³⁵

³¹ Samizdatový občasník Stres, 1989, č. 0, s. 9.

³² Tamtéž.

³³ Jan Palach byl studentem historie a politické ekonomie na FF UK. Dne 16. ledna 1969 se na protest proti nesvobodě slova a tisku polil hořlavinou na Václavském náměstí v Praze a 19. ledna 1969 na následky popálenin zemřel. Svým činem chtěl vyburcovat lid z letargie.

³⁴ TŮMA, Oldřich, *Demonstrace a protesty: projevy a podoby hromadného rezistenčního chování ve veřejném prostoru*. In: VILÍMEK, Tomáš, TŮMA, Oldřich (eds.), *Projevy a podoby protirežimní rezistence v komunistickém Československu 1948–1989*, Praha 2018, s. 32.

³⁵ DRAGULA, s. 3.

V srpnu 1989 se konala na Václavském náměstí v Praze demonstrace při výročí okupace. Zadrženi byli i účastníci polského, maďarského a italského původu. O dva měsíce později při výročí vzniku republiky bylo při manifestaci zraněno třináct lidí a 150 účastníků zadrženo.³⁶ Katalyzátorem změn v zemi se však staly listopadové události roku 1989, zejména pak povolené shromáždění, konané dne 17. listopadu 1989, v den 50. výročí uzavření všech českých vysokých škol německými okupanty v reakci na protifašistické demonstrace vysokoškolských studentů v roce 1939. Při represích bylo nacisty popraveno devět studentských předáků. Organizátorem pietní akce 17. listopadu 1989 byla Městská vysokoškolská rada SSM ve spolupráci se studenty pražských VŠ.

Přípravy na akci také aktivizovaly protirežimní opozici. Radikalizace se objevila především v samotných řadách organizací SSM na vysokých školách. Již 15. listopadu 1989 v závěrech aktivu studentů Divadelní akademie múzických umění byla zrušena činnost organizace SSM a dále vznesen požadavek na zrušení vedoucí úlohy strany ve společnosti.³⁷ V průběhu 20.–24. listopadu se mělo uskutečnit další setkání, na němž měla být založena studentská organizace s názvem Nezávislý svaz studentstva.

Studenty VŠ dále také sdružovala nově založená organizace Nezávislé sdružení studentů, nicméně v této době nejednali pouze studenti vysokých škol, ale také středních škol, o čemž svědčí vznik Nezávislého sdružení mladých, které vedli středoškolští studenti Tomáš Vodička a Matouš Rajmont. Společným znakem pro tato dvě sdružení byla programová prohlášení, vycházející z pamfletu Několik vět.

Lze konstatovat, že si komunistická strana byla vědoma nebezpečí, které vyplývalo z připravované akce 17. listopadu, což lze demonstrovat na rozhodnutí odklonit trasu průvodu. Původní trasa měla začínat v prostoru Albertova u Patologického ústavu, dále pokračovat na Karlovo náměstí, poté skrze ulice Štěpánská, Opletalova, dále Hlavní nádraží, a konec byl plánován u pomníku

³⁶ DRAGULA, s. 4.

³⁷ Státní oblastní archiv v Plzni (dále jen SOA Plzeň), fond Krajský výbor KSČ (dále jen KV KSČ), karton (dále jen kart.) 86, Zápis z 9. zasedání zpč. KV KSČ, konaného dne 23. 11. 1989.

Jana Opletala.³⁸ Nová cesta začínala sice u Patologického ústavu, ale dále pokračovala na Vyšehradský hřbitov – byla tedy značně zkrácena, na čemž lze spatřit snahu vedení strany o zamezení protirežimních demonstrací. Manipulace s trasou nebyla jediným opatřením, kterým si režim chtěl zajistit klidný průběh. Svazácké a školské orgány souhlasily s organizováním akce jako společné manifestace SSM a nezávislých iniciativ, za které měl také vystoupit s proslovem člen Kruhu nezávislé inteligence akademik Miroslav Katětov.³⁹

Dne 17. listopadu 1989 se v 16:00 hodin v Praze 2, před Ústavem patologie lékařské fakulty Univerzity Karlovy v prostoru Albertova,⁴⁰ sešlo 15 000 účastníků⁴¹ akce. Již zde KSČ zaregistrovala protirežimní hesla⁴² a transparenty, které společně s pískotem přítomných narušovaly oficiální proslovy a akci samotnou; samotní organizátoři tyto projevy neusměrňovali. Poté se průvod, čítající také pamětníky událostí z roku 1939 či pedagogy, přesunul na domluvený cíl akce, kterým byla hrobka Slavín na Vyšehradském hřbitově. Zde byla ukončena oficiální část akce pietním aktem – československou hymnou, položením květin a zapálením svíček. Po oficiálním skončení se na Vyšehradské ulici shromáždilo 5000 osob. Dav následně směřoval do centra Prahy ke Karlovu náměstí, nicméně pořádkové jednotky VB Vyšehradskou ulici zablokovaly, a proto se shromáždění vydalo směrem k Václavskému náměstí. Národní třída a okolní ulice byly uzavřeny. V prostoru Národní třídy se okolo 20:00 hodiny večer nacházelo 3000 osob, z nichž několik set poslechlo výzvu k opuštění prostoru; zbývající část zapalovala svíčky, zdůrazňovala, že nechce násilí a dle zpráv KSČ provolávala protirežimní hesla. Ulice byla uzavřena z obou stran a na účastníky demonstrace zasáhly pořádkové jednotky SNB k obnově veřejného pořádku a klidu. Během zákroku bylo použito násilí, následkem čehož došlo ke zranění několika osob. Jejich počet se liší, například dle zprávy KSČ počet

³⁸ SOA Plzeň, f. KV KSČ, kart. 86, Zápis z 9. zasedání zpč. KV KSČ, konaného dne 23. 11. 1989.

³⁹ Tamtéž.

⁴⁰ V roce 1939 byl z Patologického ústavu vypraven pohřební průvod s ostatky Jana Opletala, který byl smrtelně zraněn během demonstrace 28. října 1939.

⁴¹ HOLUBEC, Petr a kol., *Kronika sametové revoluce*, Praha 1989, s. 2. Počet účastníků se ve zdrojích však liší, např. DRA GULA, s. 5 uvádí 20 000 osob.

⁴² Účastníci vyzývali vládnoucí stranu například k propuštění politických vězňů, zrušení monopolu strany či požadavek jiné vlády.

zraněných čítal 38 osob, z toho jednoho příslušníka SNB a jednoho občana Spojených států amerických,⁴³ oproti tomu jiné zdroje hovoří až o stovkách⁴⁴ zraněných účastníků.⁴⁵ Kontrolováno bylo 179 osob, z nichž na útvary VB bylo předvedeno 145 občanů. Po 21:00 hodině pořádkové jednotky konstatovaly obnovení veřejného pořádku.

Den po zásahu, 18. listopadu, se odpoledne konala demonstrace v Praze na Václavském náměstí, kde se shromáždilo 200–300 účastníků, kteří se vydali na Národní třídu. Zde jejich počet vzrostl na 600–700 osob.⁴⁶ Přestože se dav po výzvách rozešel, až do večerních hodin docházelo na Národní třídě, Václavském náměstí a Jungmannově náměstí opakovaně k vytváření skupinek několik desítek osob. Tyto výzvy se již obešly bez zranění a zásahu pořádkových jednotek. Stejného dne, 18. listopadu, se v Praze ustanovil na DAMU stávkový výbor vysokoškolských studentů.⁴⁷ Studenti vyzvali k týdenní protestní stávce a žádali ustanovení vládní komise, která zásah na Národní třídě měla prošetřit. Podporu studentským požadavkům vyjádřili také zástupci pražských a mimopražských divadel, kteří se kolem 14:00 hodiny sešli v Realistickém divadle Zdeňka Nejedlého. Zároveň vyzvali další divadla k týdenní stávce. Původně plánovaná představení mělo nahradit čtení prohlášení divadelníků a prostory divadel sloužit k veřejné diskuzi.

Pozornost domácích i zahraničních médií získala zpráva o smrti studenta matematicko-fyzikální fakulty Univerzity Karlovy (MFF UK) Martina Šmída, který měl podlehnout zraněním, způsobeným příslušníky SNB na Národní třídě při demonstraci 17. listopadu. Informaci předal rozhlasové stanici signatář Charty 77 Petr Uhl. Zprávu vyvrátil ministr zdravotnictví a sociální péče, dále ministryně školství, mládeže a tělovýchovy, představitelé ministerstva vnitra a životního prostředí a také děkan MFF UK. Čs. televize také odvysílala živé

⁴³ SOA Plzeň, f. KV KSČ, kart. 86, Zápis z 9. zasedání zpč. KV KSČ, konaného dne 23. 11. 1989.

⁴⁴ Např. DRAGULA, s. 6.

⁴⁵ Důvodem, proč číslo zraněných bylo natolik odlišné a postupně i narůstalo, byla obava vyhledat lékařské ošetření z vidiny následných represí za účast na demonstraci.

⁴⁶ SOA Plzeň, f. KV KSČ, kart. 86, Zápis z 9. zasedání zpč. KV KSČ, konaného dne 23. 11. 1989.

⁴⁷ HOLUBEC a kol., s. 5.

rozhovory se dvěma stejnojmennými studenty MFF UK.⁴⁸ Proti Petru Uhlovi bylo zahájeno trestní stíhání za trestný čin poškozování zájmů republiky v cizině a šíření poplašné zprávy.⁴⁹

V reakci na události předchozích let, a zejména pak na události 17. listopadu 1989, vzniklo dne 19. listopadu 1989 v pražském divadle Činoherní klub Občanské fórum (OF). U zrodu OF, které se zformovalo jako spontánní hnutí občanů, byli členové občanských iniciativ, Hnutí za občanskou svobodu, signatáři Charty 77, členové Čs. strany socialistické, Čs. strany lidové, ale také studenti či někteří bývalí i současní členové KSČ. OF vyzvalo mocenské kruhy k dialogu, žádalo odstoupení zkompromitovaných členů KSČ, propuštění politických vězňů a komisi k vyšetření zásahů proti manifestujícím občanům za poslední měsíce.⁵⁰ Přihlásilo se také k petici Několik vět, kterou podepsalo 40 000 lidí. V Praze se v divadlech nehrálo, večer prostory sloužily jako diskusní fórum.

V pondělí 20. listopadu byla situace dramatická nejenom v Praze, ale i v dalších městech země. V Bratislavě bylo přijato programové prohlášení Verejnosť proti násiliu, připojující se k principům OF. Občané manifestovali i v Ostravě, Brně, Olomouci a dalších městech. Na mimořádné schůzi v Praze se sešly všechny tři vlády – federální, česká a slovenská a vyslovily souhlas s opatřeními, která měla obnovit pořádek, chránit majetek a životy občanů a chránit zájmy socialistické společnosti. Na Václavském náměstí se konala od ranních hodin manifestace, které se účastnilo 150 000 lidí.⁵¹ Průvod s plakáty požadující například odchod KSČ či požadavek svobodných voleb vyrazil i na Národní třídu a Staroměstské náměstí.

Další den, v úterý 21. listopadu, se na Václavském náměstí opět konala demonstrace s účastí 200 000 lidí.⁵² S konečnou platností zde bylo určeno datum generální stávky na 27. listopad 1989 od 12:00. Také předseda vlády ČSSR

⁴⁸ HOLUBEC a kol., s. 7.

⁴⁹ SOA Plzeň, f. KV KSČ, kart. 86, Zápis z 9. zasedání zpč. KV KSČ, konaného dne 23. 11. 1989.

⁵⁰ HONAJZER, Jiří, *Občanské fórum. Vznik, vývoj a rozpad*, Praha 1996, s. 51–52.

⁵¹ HOLUBEC a kol., s. 8.

⁵² DRAGULA, s. 11.

Ladislav Adamec tento den jednal s představiteli studentských, uměleckých a občanských kruhů. Souhlasil s prošetřením tvrdého zásahu na Národní třídě. Následující dny, až do 27. listopadu 1989, probíhala v Praze manifestační shromáždění se statisíci účastníky.

3 Rok 1989 a předlistopadová Plzeň

3.1 Nezávislé iniciativy, disent v Plzni

V Plzni se vyskytoval větší počet nezávislých iniciativ a sdružení, nicméně jejich postup nebyl koordinovaný a vyznačovaly se také méně intenzivní aktivitou v samotné Plzni – členové se více účastnili pražských akcí. Je nutné přihlížet ke konzervativnímu rázu města Plzně a silné pozici KSČ, z čehož plynul i menší zájem občanů o projevy nespokojenosti s režimem. Důvod klidného dění ve městě lze hledat i v nepropojení iniciativ, což zapříčinily mimo jiné i aktivity složek státní a veřejné bezpečnosti, které věnovaly sdružením zvýšenou pozornost, a často se také příslušníci bezpečnostních složek do skupin infiltrovali. Lze konstatovat, že západočeský region, byť s ohledem na výše uvedené, patřil k částem republiky, jimž režim věnoval zvýšenou pozornost, neboť region sousedil se západní zemí a hrozilo riziko emigrace obyvatel.⁵³ Další příčinou neúspěchu předlistopadových akcí ve městě se staly rozdílné názory členů sdružení na disidentskou práci a otázky postupu proti vládnoucí moci. Členové plzeňského disentu byli sledováni, vyslýcháni či zadržováni na několik hodin, nicméně tresty odnětí svobody již charakter doby a politická situace neumožňovaly. Důležitým faktorem zůstávalo napojení plzeňských skupin na iniciativy v Praze, odkud získávaly informace. V roce 1988 také nastal konec rušení radiových stanic Svobodná Evropa a Hlas Ameriky, a informace se tak ještě lépe šířily.

Mezi opozici vůči režimu v Plzni patřili signatáři Charty 77. V Západočeském kraji Chartu 77 během tzv. první (která začala od roku 1977) a druhé vlny (2. polovina 80. let) podepsalo do listopadových dní roku 1989 celkem 61 osob, z toho však pouze 14 signatářů pocházelo z Plzně.⁵⁴ Mezi plzeňské chartisty patřili například Jiří Šašek, Petr Formánek, Martina Fiedlerová, Jan Rampich či Vladimír Líbal. Signatáře a osoby z jejich okolí od období normalizace sledovali příslušníci StB, jejichž počet čítal na Plzeňsku

⁵³ PETROVÁ, Jana, *Zapomenutá generace 80. let 20. století. Nezávislé aktivity a samizdat na Plzeňsku*, Plzeň 2009, s. 83.

⁵⁴ Tamtéž, s. 84.

zhruba 500 osob; na každého člověka, podepsaného pod Chartou 77, připadalo i několik desítek pracovníků StB.⁵⁵

Mezi oponenty režimu v Plzni patřila také církev, ačkoliv není jasný počet příslušníků disentu z okruhu náboženských organizací. Přestože věřící mohli uspokojovat náboženské potřeby,⁵⁶ režim v kraji i na konci 80. let vedl ateistickou propagandu a snahu o vědecký světonázor občanů.⁵⁷ Náčelník StB Plzeň o situaci v prostředí církve v Západočeském kraji v létě 1989 konstatoval: *„Pokračující aktivita nepřátelského působení je zpravodajskými prostředky zjišťována a operativně dokumentována v prostředí církví, na teritoriu Zpč kraje zejména v ŘKC. Jsou potvrzovány tendence utvrzování věřících o nepřátelském postoji strany a státu vůči církvi, prohlubování odporu ke státní církevní politice, vyvolávání podpisových nátlakových akcí, organizování nelegálních struktur apod.“*⁵⁸ Snahu několika osob přesvědčit věřící v protisocialistický směr StB evidovala u III. řádu sv. Dominika. Státní bezpečnost pozitivně hodnotila práci agenturních prostředků, operujících v Československé církvi evangelické a Církvi československé husitské, protože účinně eliminovaly nepřátelské živel.

V Plzni se vyskytovali také členové Hnutí za občanskou svobodu (např. Miroslav Svoboda, Jiří Šašek, Jan Rampich), dále Západočeská pobočka Sdružení T. G. Masaryka (např. František Podaný, Věra Tydlitátová, František Pitor), Demokratická iniciativa (např. Martin Svoboda, Jaroslav Anýž, Jan Rampich), Nezávislé mírové sdružení (opět člen Jan Rampich, na jehož případě lze demonstrovat možnou účast jednoho příslušníka disentu ve vícero opozičních skupinách) a Společnost přátel USA. Dále organizace Český svaz zahrádkářů, která se sice neřadila do skupiny přímého protirežimního zaměření, ale mohlo se

⁵⁵ PETROVÁ, s. 86.

⁵⁶ Občané ČSSR měli přiznanou svobodu náboženského vyznání. Z celkového počtu osmnácti státem povolených církví jich v lednu 1989 působilo na území Západočeského kraje třináct.

⁵⁷ Zasedání západočeského krajského výboru KSČ k dalšímu rozvoji ideologické práce v procesu přestavby v Zpč. kraji. Leden 1989, Plzeň 1989, s. 12.

⁵⁸ Dokument č. 5. 1989, (před 20. červencem, Plzeň). Operativní situace na teritoriu Zpč. kraje na úseku vnitřního protivníka. Příspěvek náčelníka S-StB Plzeň pplk. Jana Ludvíka. In: ŽÁČEK, Pavel (ed.), Securitas imperii 3. Poslední měsíce: porada StB z 20. července 1989 a její realizace. Edice dokumentů, Praha 1996, s. 79.

prostřednictvím ní vycestovat do zahraničí, a proto se mezi jejími členy nacházeli i příslušníci plzeňského disentu.⁵⁹

Od března 1989 se v Plzni pravidelně scházel Klub za socialistickou přestavbu – Obroda, jehož členové, z velké části reformní komunisté, kteří své posty museli opustit po srpnových událostech roku 1968, se scházeli v plzeňských bytech. Podobně jako u jiných iniciativ, i mezi aktivity Obrody patřilo zasilání dopisů – KV ČSS a KV ČSL od členů Obrody obdržel dopis, který navrhl zahájit diskuzi o situaci ve společnosti. Návrh na dialog se však setkal s odmítnutím, neboť agentura ČSS a ČSL uvedla, že Obroda nebyla složkou Národní fronty.⁶⁰ Díky tomuto psaní však signatáři zaujali pozornost příslušníků StB, kteří následně podepsané vyslýchali.⁶¹

V Plzni část iniciativ založila své krajské pobočky a výbory – v roce 1989 vznikl Západočeský koordinační výbor Hnutí za občanskou svobodu, jehož schůze se organizovaly cca dvakrát měsíčně v soukromém bytě jednoho ze členů. Mezi aktivity koordinačního výboru HOS patřilo například v srpnu 1989 zaslání dopisu Výboru čs. veřejnosti pro lidská práva a humanitární záležitosti, v němž protestovali proti trestnímu stíhání pěti bratislavských občanů, kteří vyzývali k uctění obětí vpádu vojsk Varšavské smlouvy v roce 1968. V dopise podepsaní žádali zastavení pronásledování těchto občanů, jejich propuštění a ukončení podobných praktik.⁶² Stejně tak dopis s vyjádřením ke stejné záležitosti zaslal další koordinační výbor, a to za Demokratickou iniciativu Západočeského kraje. Martin Svoboda, Václav Škabrada a Jaroslav Anýž žádali po Výboru pro lidská práva a humanitární záležitosti taktéž zrušení trestního stíhání obviněných. V

⁵⁹ PEŠLOVÁ, Eva a kol., *Plzeň – město v roce 1989–1990*. In: VALEŠ, Lukáš (ed.), *Rok 1989 v Plzni a západních Čechách*, Dobrá Voda 2003, s. 18.

⁶⁰ Dokument č. 23. 1989, 14. listopadu, Plzeň. Plnění závěrů z celostátní porady ze dne 20.7.1989 a zhodnocení přijatých opatření S-StB. Hlášení II. odboru S-StB signované náčelníkem S-StB Plzeň pplk. Janem Ludvíkem přijaté pod NZ-00653/89-9, č.j. OS-002128/II-2-89. Přísně tajné. Výtisk č. 1. In: ŽÁČEK, Pavel (ed.), *Securitas imperii 3. Poslední měsíce: porada StB z 20. července 1989 a její realizace*. Edice dokumentů, Praha 1996, s. 173.

⁶¹ BUKOVSKÝ, Stanislav a kol., *Dějiny města Plzně 3. 1918–1990*, Plzeň 2018, s. 251.

⁶² Samizdatový bulletin *Pevná hráz*, 1989, č. 1, nečíslováno.

případě odsouzení upozornil koordinační výbor Demokratické iniciativy na negativní vliv, který by nastal ve vývoji společnosti.⁶³

Mezi důležitou složku plzeňského disentu patřily také osoby, které nebyly přímými členy nezávislých iniciativ, ale spolupracovaly s nimi a různými způsoby pomáhaly. Jednalo se o občany, kteří napomohli s tiskem materiálů, rozšiřovali petice, samizdatové výtisky,⁶⁴ vylepovali plakáty či vyjádřili podporu svojí účastí na nepovolených shromážděních. Skupiny se začaly více setkávat a předávat si kontakty na další osoby po lednových událostech v Praze, kde proběhl Palachův týden.⁶⁵ Pražské události tak již na začátku roku 1989 vyburcovaly plzeňskou opozici a občany k aktivnějšímu konání. Zároveň také události Palachova týdne a perzekuce Václava Havla podnítily dva manželské páry k založení loutkoherecké skupiny Hrob, která měla za úkol přiblížit divákům Havlovu tvorbu. Neoficiální představení pro veřejnost mělo premiéru 28. září 1989 v městské části Plzeň Koterov.⁶⁶

Dne 22. dubna 1989 se uskutečnila první větší schůze osobností západočeského disentu. Místem konání se stal hostinec U Kamenného rybníku v Plzni. Počet účastníků čítal zhruba 40 osob, mezi které patřili i pražští hosté.⁶⁷ Závěrem setkání se stala domluva na prohlubování důrazu větší informovanosti veřejnosti, obrana nespravedlivě stíhaných a vytvoření programu, cílícího na rozšiřování demokratizace společnosti. Další schůze se již nekonala v Plzni, nýbrž v Kolinci u Sušice dne 10. června 1989. Zde došlo mimo jiné k podpisu petice žádající propuštění politických vězňů. Záznam ze schůze sepsal i představitel plzeňského disentu Jiří Šašek z Plzně.

Od jara 1989 se také v plzeňském prostředí šířila petice Několik vět. V reakci na ni projednával v červenci 1989 městský výbor KSČ v Plzni opatření k zamezení šíření výzvy a zamezení podepisování toho dokumentu veřejností.

⁶³ Samizdatový bulletin Pevná hráz, 1989, č. 1, nečíslováno.

⁶⁴ Mezi samizdatové tiskoviny v Západočeském kraji patřil například občasník Stres, bulletin Pevná hráz či později časopis Plzeňský student.

⁶⁵ PETROVÁ, s. 94.

⁶⁶ BUKOVSKÝ a kol., s. 257.

⁶⁷ Samizdatový bulletin Pevná hráz, 1989, č. 0, s. 3–4.

Petice byla na jednání označena za dílo protisocialistické skupiny, zkreslující situaci v zemi se snahou narušit klid a vyvolat nátlak na vedení strany a stát.⁶⁸ Městský výbor si kladl za cíl seznámit s peticí a jejími záměry členy strany, pracující a mládež; stranické organizace měly přijmout vlastní opatření proti šíření této petice. Mezi doporučený postup patřilo také využití vystoupení Miloše Jakeše na 14. zasedání ÚV KSČ, či články z Rudého práva z konce června 1989 *Kdo seje vítr*, a z 1. července 1989 s názvem *Co mají za lubem*.⁶⁹ V krajském tisku Pravda, podnikových a závodních sdělovacích prostředcích patřilo mezi vhodný postup také publikování odsuzujících stanovisek, a to i z řad pracovních kolektivů. Zvláštní pozornost byla v doporučeném postupu v otázce nelegálních skupin věnována mládeži: „Zvýšenou pozornost věnovat mládeži při objasňování cílů a záměrů protisocialistických nelegálních struktur (v pracovních mládežnických kolektivech, při akcích letní aktivity mládeže...)“.⁷⁰ V návaznosti na petici Několik vět zaslalo předsednictvo KV KSČ dopis generálnímu tajemníkovi ÚV KSČ Miloši Jakeši s žádostí o okamžitá opatření proti tvůrcům.⁷¹ Je zřejmé, že petici byla v prostředí Plzně věnována ze strany KSČ značná pozornost a lze z výše uvedeného konstatovat, že členové městského výboru KSČ v Plzni nehodlali podcenit opatření proti šíření petice. Několik osob bylo také stíhaných, například aktivní plzeňský disident Jan Rampich patřil mezi stíhané osoby za trestný čin pobuřování, a to až do listopadu 1989.

Mezi další či budoucí účastníky protirežimního odporu lze v Plzni zařadit příznivce alternativního proudu hudby – tzv. undergroundu. Ve druhé polovině 80. let zaznamenal underground v plzeňském prostředí značný rozmach, který dokazovalo velké množství nově vzniklých kapel a větší počet koncertů, jejichž průběh vždy již StB nesledovala. Mezi alternativní kapely, působící v Plzni v roce 1989, se řadily například Chronická nevinnost, Požár mlýna či Sedm větrů. Příznivcům undergroundu záleželo na možnosti svobodně se projevit, a

⁶⁸ Archiv města Plzně (dále jen AMP), fond Městský výbor Komunistické strany Československa v Plzni (dále jen MV KSČ v Plzni), karton (dále jen kart.) 186, Zasedání předsednictva městského výboru KSČ dne 12. 7. 1989.

⁶⁹ Tamtéž.

⁷⁰ Tamtéž.

⁷¹ PETROVÁ, s. 100.

přestože nejprve neprojevovali snahu se vyjadřovat politicky,⁷² i tak je režim často pronásledoval.⁷³ Přestože příslušníkům tohoto hudebního proudu nešlo o politické záležitosti (na lednovém zasedání KV KSČ funkcionáři došli k závěru, že politická témata mladí lidé odmítají, a více se zajímají o kulturu a hudbu),⁷⁴ roli plzeňského undergroundu v dalším dění nelze opomenout, neboť na koncertech a hudebních akcích alternativního proudu se vzájemně poznávali příslušníci disentu a také se na těchto akcích s větším počtem lidí poměrně snadno šířily samizdatové tiskoviny. Část hudebníků se stala přímými členy nezávislých iniciativ, či se později pasivně podíleli, jak hudebníci, tak stoupenci tohoto proudu,⁷⁵ na protirežimních akcích prostřednictvím účasti na demonstracích, vylepování plakátů či podepisováním petic.⁷⁶

3.2 Veřejné protestní akce

Jednou z prvních veřejných protestních akcí, kterou plzeňská opozice připravila, byly oslavy 44. výročí osvobození Plzně americkou armádou od německých okupantů v roce 1945. Již 17. března 1989 se konala první schůze dvaceti osob, jejímž výsledkem byla dohoda o místě uskutečnění akce. Pro manifestaci organizátoři vybrali jako místo konání náměstí Míru v Plzni, neboť se tam nacházel pomník z roku 1968, na němž stálo „Čest tomu, kdo se brání, za volnost umí život dát“.⁷⁷

⁷² PETROVÁ, s. 49.

⁷³ Pozornost státní moci získali příznivci určitých proudů hudby například svou vizáží, pomocí které se chtěli vymanit konformnímu způsobu života.

⁷⁴ Zasedání západočeského krajského výboru KSČ k dalšímu rozvoji ideologické práce v procesu přestavby v Zpč. kraji. Leden 1989, Plzeň 1989, s. 23.; Náčelník StB Plzeň před 20. červencem 1989 již však viděl v přívržencích undergroundu nebezpečí: „Předpoklad zvýšené aktivity je zejména u představitelů mladší generace [...] a dalšími přívrženci undergroundového směru a Punku, kteří se netají svými radikálními názory a jsou nepřátelským prostředím motivováni pro otevřený střet se současným zřízením.“ – viz Dokument č. 5. 1989, (před 20. červencem, Plzeň). Operativní situace na teritoriu Zpč. kraje na úseku vnitřního protivníka. Příspěvek náčelníka S-StB Plzeň pplk. Jana Ludvíka. In: ŽÁČEK, (ed.), s. 78.

⁷⁵ Jedná se například o Jana Rampicha, člena několika nezávislých iniciativ, vydavatele samizdatu, spoluorganizátora plzeňských demonstrací v roce 1989.

⁷⁶ PETROVÁ, s. 49.

⁷⁷ Tamtéž, s. 94.

Vznikla tedy nová iniciativa s názvem K uctění památky padlých amerických vojáků, jejíž založení bylo přímou reakcí na zamlčování režimu osvobození západních a jihozápadních Čech americkou armádou v roce 1945. S pomocí ostatních plzeňských občanských iniciativ – Charty 77, Demokratické iniciativy, Sdružení T. G. Masaryka, Hnutí za občanskou svobodu a členů ze Společnosti přátel USA naplánovali iniciátoři oslavu k 44. výročí osvobození Plzně americkou armádou na 6. května 1989. Přípravy na akci trvaly celkově dva měsíce a o rozsahu plánované oslavy svědčil ilegální tisk 3000 kusů plakátů ve formátu A6 jako pozvání na akci, který zajistil Josef Bernard a Ivan Čihák ve Škodových závodech,⁷⁸ vylepovaných po městě Plzni. Na konci dubna 1989 oznámili organizátoři akci, prezentovanou jako protifašistickou demonstraci, odboru vnitřních věcí Národního výboru města Plzně; datem konání měla být definitivně sobota 6. května 1989. S akcí pořadatelé obeznámili i velvyslanectví Spojených států amerických, které organizátorům zaslalo děkovný dopis jménem velvyslance Juliana M. Niemczyka, který se osobně zúčastnit nemohl, a jeho odpověď navíc dorazila se zpožděním deseti dnů.⁷⁹

Tři oznamovatelé manifestace – Jiří Šašek, Jan Rampich a Jindřich Kolář – byli den před plánovanou akcí pozváni na projednání na odbor vnitřních věcí Národního výboru města Plzně. Zde oznamovatelé informovali o úmyslu zajistit pořadatelskou službu v počtu 20–30 lidí a také donesli k nahlédnutí plánovaný program akce. Přestože výsledkem jednání se stal zákaz akce s odůvodněním, že nebyla řádně zabezpečena lékařská služba, požární služba a plynulost veřejné dopravy díky možnému vytvoření davu na veřejném shromáždění, policie s Lidovými milicemi podnikla na náměstí rozsáhlé přípravy na manifestaci, zvýšil se výskyt policejní motorizace a připravena byla i požární auta či autobusy na odvoz manifestantů.⁸⁰ Také krajský tisk informoval čtenáře o zvýšené kontrole motoristů, civilistů a chodců na sobotu 6. května 1989 v okresech Plzeň-město a Plzeň-jih.⁸¹ Mezi další preventivní kroky patřilo i zadržení části členů iniciativy v

⁷⁸ ANTON, Miroslav, *Listopad 1989 v Plzni*, Plzeň 1999, s. 8.

⁷⁹ Samizdatový občasník Stres, 1989, č. 2, s. 10.

⁸⁰ Samizdatový bulletin Pevná hráz, 1989, č. 0, s. 1.

⁸¹ Pravda, 5. 5. 1989, roč. 70, č. 105.

den konání manifestace. Plzeňský rozhlas dopoledne informoval o zákazu účasti na oslavách, a stejně tak se dostalo poučení zaměstnancům větších podniků.⁸² I přes všechna preventivní opatření a zákaz NVmP se akce konala a na plzeňském náměstí Míru se shromáždilo 300–400 účastníků.⁸³ Plánovaný průběh narušilo zadržení organizátorů, a proto manifestace místo původního připraveného programu probíhala improvizovaně.⁸⁴ Organizátoři i účastníci položili k pomníku protifašistického odboje květiny, zazpívali československou státní hymnu, a po minutě ticha se manifestace ukončila potleskem přítomných a dav se v klidu rozešel. Přestože bylo připraveno k zásahu 184 příslušníků VB, 180 příslušníků z řad Lidových milic, 60 příslušníků pohotovostní jednotky SNB a 30 příslušníků školního pohotovostního oddílu,⁸⁵ k narušení manifestace nedošlo. Člen redakce samizdatového občasníku *Stres* k nenásilnému průběhu poznamenal: „*Pro orgány státní moci by mělo být poučením, že nedojde-li k zákroku ze strany příslušníků SNB a StB, nevznikne ani žádný incident.*“⁸⁶ Upozornil tak na nenásilné zaměření podobných akcí ze strany účastníků a organizátorů. Policie však legitimovala a filmovala účastníky, které pak předvolala k podání vysvětlení; s některými také zahájila trestní a přestupková řízení.⁸⁷ Vzhledem k přípravám bezpečnostních složek na pietní akt lze vyčíst důraz, se kterým NVmP dbal na narušení akce, jež se mohla změnit v přímou protirežimní demonstraci. Nicméně vedení města uklidnil malý počet účastníků, který poněkud zklamal i samotné organizátory, kteří přípravám věnovali několik týdnů, spojených také s masivním tiskem plakátů. Přesto však do budoucna organizátoři očekávali větší zájem plzeňské veřejnosti o podobné manifestace.

Další obavy režimu byly spojené s konáním hudebního festivalu *Porta*⁸⁸ v červenci roku 1989, který se v Plzni pořádal tradičně již několik let. KV KSČ si

⁸² Samizdatový občasník *Stres*, 1989, č. 2, s. 11.

⁸³ VANĚK, Miroslav, *Pozadí listopadových událostí roku 1989 v Plzni*. In: BYSTRICKÝ, Vladimír a kol. (eds.), *Západočeský historický sborník 2*, Plzeň 1996, s. 397.

⁸⁴ Samizdatový bulletin *Pevná hráz*, 1989, č. 0, s. 2.

⁸⁵ LINHART, Miloslav a kol., *Politická struktura Plzně před rokem 1989*. In: VALEŠ, Lukáš (ed.), *Rok 1989 v Plzni a západních Čechách*, Dobrá Voda 2003, s. 27.

⁸⁶ Samizdatový občasník *Stres*, 1989, č. 2, s. 12.

⁸⁷ Samizdatový studentský časopis *Plzeňský student*, 19. 12. 1989, č. 17.

⁸⁸ Soutěžní hudební festival *Porta* vznikl v roce 1967 s orientací na folk, country a trampské písně.

uvědomoval možné protirežimní výkřiky, které se mohly projevit ve volnočasových aktivitách, a proto věnoval této problematice značné úsilí. O tomto faktu svědčila porada tajemníků OV SSM a ředitelů OKS, kde se položil základ pro jednotnou kvalifikaci a proškolení organizátorů společenské zábavy. Rovněž samotní účastníci postupových kol přehlídek a soutěží, mezi které patřila i Porta, prošli semináři a školením.⁸⁹ Před zahájením akce si také odbor kultury NVmP vyžádal texty písni skupin a jednotlivců k posouzení, nicméně obdržel jich pouze několik, a to od amatérských skupin, ve kterých nezaznamenal nevhodné ideové náměty.⁹⁰ V souvislosti s děním v republice, zejména pak s lednovými událostmi v Praze, měli organizátoři problém konání Porty vůbec prosadit. Odbor kultury Městského národního výboru v Plzni stanovil pravidla pro konání, a pokud by se akce změnila v protesty, došlo by k jejímu rozpuštění, v případě nutnosti i rozehnání. Zamezit protirežimním náladám na Portě měla i skupina pořadatelů, jež jako úklidová četa odstraňovala protirežimní letáky, které se na festivalu objevily, a důraz se kladl také na kontrolu zakázaných písni, jež se nesměly hrát.⁹¹ I přes striktní opatření proběhla Porta v uvolněné a klidné atmosféře. Pořadatelé pozvali také umělce, kteří byli v minulých letech konání zakázáni, v zákulisním pavilonu účastníci podepisovali petici Několik vět, jejímuž šíření se plzeňští funkcionáři snažili v průběhu roku 1989 bojovat.⁹² Poslední večer se konala Dvorana Porty – finální koncert v lochotínském amfiteátru. Kvůli obavám z přerušení zvukových kabelů po nedávném incidentu z hudebního festivalu Bratislavská lyra pořadatelé Porty vytvořili speciální skupinu, jež nad zvukovými kabely měla dozor. Režim počítal s vyšším počtem návštěvníků⁹³ a preventivně proto byly vytvořeny širší mezery mezi řadami diváků, aby prostorem mohly projet v případě potřeby větší

⁸⁹ SOA Plzeň, f. KV KSČ, kart. 296, Zápis z 5. mimořádného zasedání předsednictva zpč. KV KSČ konané dne 16. 11. 1989.

⁹⁰ AMP, f. MV KSČ v Plzni, kart. 186, 33. schůze předsednictva městského výboru KSČ, konaná dne 16. 8. 1989.

⁹¹ Přesto však na Portě v roce 1989 několik nepovolených písni zaznělo – například píseň *Šeríky* od Karla Plíhala, kterou kvůli textu zástupce odboru kultury vyřadil z programu Dvorany. AMP, f. MV KSČ v Plzni, kart. 186, 33. Schůze předsednictva městského výboru KSČ, konaná dne 16. 8. 1989.

⁹² KONEČNÝ, Michal Jupp, *Legenda Lochotín. Folk a country hudba v Plzni*, Praha 2016, s. 101.

⁹³ Dvorany plzeňské Porty se v roce 1989 zúčastnilo 30 000 návštěvníků.

automobily.⁹⁴ V případě nutnosti mohla být nasazena vodní děla, která měla StB připravena na Lochotíně. Přesto se však obavy vedení města nepotvrdily a důkazem uvolněné atmosféry byl i přístup moderátorů Kovařík-Sláma, kteří během večera pronesli několik skrytých narážek na režim, které publikum odměnilo potleskem.⁹⁵ Samotný městský výbor KSČ v Plzni ve zprávě o průběhu Porty konstatoval, že „během celé akce nedošlo k mimořádným událostem nebo porušování veřejného pořádku“,⁹⁶ nicméně ze strany profesionálních umělců byly zaregistrovány tendence změny zaměření obsahu písní, které se začaly vyznačovat negativním politickým charakterem. Naopak amatérští interpreti byli hodnoceni kladně po ideové i obsahové stránce – z tohoto důvodu se pro příští ročníky Porty rozhodlo o kladení většího důrazu na amatérská vystoupení a tvorbu neprofesionálů.⁹⁷

Další pokus o akci proti režimu se v Plzni odehrál symbolicky 21. srpna 1989. Tichá odpolední demonstrace na náměstí Republiky se však potýkala s mizivou účastí 20–30 účastníků. Vládnoucí garnitura očekávala k danému termínu nepokoje, a proto preventivně povolala osoby dříve se účastníci demonstrací na vojenské cvičení. Další potenciálně nebezpeční občané měli od SNB zakázaný vstup na území města Prahy, Karlových Varů a Plzně.⁹⁸ Někteří byli během 21. srpna předvedeni k výslechu a večer stejného dne propuštěni – například Jaroslav Cuhra, Jan Rampich nebo Jiří Šašek.

Podobně proběhla další plzeňská manifestace dne 28. října 1989. Nezávislé iniciativy HOS a Demokratická iniciativa připravily v Západočeském kraji na tento den manifestace v Plzni, Karlových Varech a Sušici, aby zamezily jednotkám bezpečnostních složek zaměřit se jen na jednu lokalitu.⁹⁹ Oznámení o konání akce,¹⁰⁰ podané dne 16. října 1989, obsahovalo program, jehož součástí

⁹⁴ KADERA, Michal a kol., *Opozice a disent v Plzni před rokem 1989*. In: VALEŠ, Lukáš (ed.), *Rok 1989 v Plzni a západních Čechách*, Dobrá Voda 2003, s. 71.

⁹⁵ Tamtéž.

⁹⁶ AMP, f. MV KSČ v Plzni, kart. 186, 33. Schůze předsednictva městského výboru KSČ, konaná dne 16. 8. 1989.

⁹⁷ Tamtéž.

⁹⁸ PETROVÁ, s. 100–101.

⁹⁹ Tamtéž, s. 101.

¹⁰⁰ Oznámení podepsal Jiří Šašek, Martin Svoboda a Slavomil Herynk.

byly projevy za nezávislé občanské iniciativy, zpěv státní hymny či uspořádání krátkého průvodu. Na oznámení zareagoval Národní výbor města Plzně, odbor vnitřních věcí negativně – shromáždění zakázal. V odůvodnění uvedl, že „[...] svolavatelé na veřejném shromáždění označeném jako ‚slavnostní shromáždění k 71. výročí založení Československé republiky‘ chtějí vystoupit a hovořit jménem t.zv. nezávislých občanských iniciativ, které jsou nelegálním hnutím zaměřeným proti socialistickému řádu.“¹⁰¹ Dále informoval o obdobných důvodech, které byly uvedeny již při zákazu květnových oslav osvobození americkou armádou, mezi které patřilo například možné narušení dopravy, ohrožení veřejného pořádku či bezpečnosti majetku a osob.

Funkcionářům však bylo i zásluhou předchozích zkušeností zřejmé, že se akce uskuteční i přes její zakázání, a proto měly bezpečnostní složky před konáním akce několik dní pohotovost. V den konání akce došlo k zadržení několika osob, které strávily dva dny v cele předběžného zadržení. Mezi zadržené patřili i dva oznamovatelé původně plánovaného shromáždění – Jiří Šašek a Martin Svoboda. Opatření bezpečnostních složek se setkala s úspěchem, neboť na shromáždění se dostavilo pouze 20–30 účastníků.¹⁰² Náčelník StB Plzeň o říjnové nepovolené akci v listopadu konstatoval, že byl zachován klid a pořádek, a to zásluhou zajištění agenturně-operativních, součinnostních, preventivních a rozkladných opatření.¹⁰³ Zaznamenal také zklamání samotných organizátorů: „Zajištěné osoby [z] koordinačních výborů DI a HOS se shodly na tom, že pro ně připravovaná akce skončila fiaskem.“¹⁰⁴ Do budoucna měla StB v plánu zajišťovat další opatření proti zamezení příprav nelegálních shromáždění. Na akci zareagoval o dva dny později i krajský tisk, v jehož článku zazněla

¹⁰¹ PETROVÁ, nečíslováno.

¹⁰² VANĚK, Miroslav, *Listopadové události roku 1989 v Plzni*. In: MANDLER, Emanuel (ed.), *Dvě desetiletí před listopadem 89*, Praha 1993, s. 95.

¹⁰³ Dokument č. 23. 1989, 14. listopadu, Plzeň. Plnění závěrů z celostátní porady ze dne 20.7.1989 a zhodnocení přijatých opatření S-StB. Hlášení II. odboru S-StB signované náčelníkem S-StB Plzeň pplk. Janem Ludvíkem přijaté pod NZ-00653/89-9, č.j. OS-002128/II-2-89. Přísně tajné. Výtisk č. 1. In: ŽÁČEK, (ed.), s. 174–175.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 175.

pochvalná slova na obyvatele západních Čech v reakci na mizivý počet účastníků nelegální akce.¹⁰⁵

Mezi důvody neúspěchu těchto akcí lze mimo opatření bezpečnostních složek zařadit ovšem také vzájemné spory, panující mezi jednotlivými organizacemi,¹⁰⁶ a proto se větší zájem plzeňských nezávislých sdružení následně zaměřil na podporu demonstrací a akcí v Praze, než v Plzni. Vzhledem k malému úspěchu a ohlasům uvedených pokusů o protesty proto není překvapivé, že na 17. listopad 1989 opoziční skupiny v Plzni žádné akce nechystaly, a jejich členové jeli raději podpořit pražskou manifestaci.

¹⁰⁵ Pravda, 30. 10. 1989, roč. 70, č. 255.

¹⁰⁶ V srpnu a září 1989 proběhla v Plzni jednání, která si kladla za cíl sjednocení plzeňských nezávislých iniciativ a koordinaci dalšího postupu. Kvůli vzájemné nedůvěře a sporům (a patrně i zásluhou přítomnosti StB v iniciativách) se však jejich účel nenaplnil a skupiny tak zůstaly roztržité. VANĚK, *Listopadové události*, s. 95.

4 Plzeň po 17. listopadu 1989

V Plzni se 17. listopadu 1989 také konalo shromáždění vysokoškolských studentů. V Kopeckého sadech studenti se svíčkami v rukou hovořili o Janu Opletalovi a jeho odkazu. Přestože akce, které se zúčastnilo kolem 100 osob, nebyla zamýšlena jako vystoupení proti režimu, i tak se policie preventivně pohybovala v okolí místa konání. Předejít negativním projevům se StB snažila ještě před konáním akce prostřednictvím odrazování účasti těch studentů, kteří by mohli mít tendence projevit se radikálněji.¹⁰⁷ Na rozdíl od pražské manifestace však shromáždění skutečně nemělo tendence změnit se v protirežimní, k žádnému narušení či zásahu ze strany bezpečnostních jednotek nedošlo, a po hodině se v klidu účastníci rozešli.¹⁰⁸

Podrobnější informace o pražských událostech 17. listopadu 1989 zveřejnila Československá tisková kancelář následujícího dne. Ve zprávě uvedla, že se akce pokusila poškodit socialistické zřízení a že došlo k narušení klidu a veřejného pořádku. K jeho obnovení proto zasáhly pořádkové jednotky VB, protože dav ignoroval výzvy k rozchodu.¹⁰⁹ O demonstraci a zásahu bezpečnostních jednotek ze 17. listopadu se však někteří obyvatelé Plzně dozvěděli ještě tentýž den, a to z rozhlasových stanic Svobodná Evropa, Hlas Ameriky či zásluhou polohy města i prostřednictvím televizních stanic Spolkové republiky Německa ARD a ZDF,¹¹⁰ ale také od přímých účastníků a svědků událostí z Národní třídy v Praze. V městské části Plzeň-Doubravka se od 17. listopadu 1989 konal koncert křesťanské hudby a setkání mládeže, na němž došlo k sepsání protestní petice proti zásahu na Národní třídě, která požadovala prošetření zásahu a potrestání viníků. Tato petice byla 18. listopadu 1989 odeslána předsedovi vlády, ministru vnitra, prezidentu a Úřadu pro věci církevní ministerstva kultury. Pravděpodobně tato podpisová petice, vzniklá na faře sboru

¹⁰⁷ VANĚK, *Listopadové události*, s. 96.

¹⁰⁸ ANTON, s. 9–10.

¹⁰⁹ HOLUBEC a kol., s. 5.

¹¹⁰ BUKOVSKÝ a kol., s. 257.

Církev československé husitské, byla první plzeňskou podpisovou peticí reagující na pražské události 17. listopadu.¹¹¹

Plzeňské Divadlo Josefa Kajetána Tyla¹¹² na výzvu pražských divadelníků poprvé zareagovalo 18. listopadu 1989 ve večerních hodinách. V Komorním divadle měla dle repertoáru proběhnout premiéra Černé komedie autora Petera Shaffera. Uvedení hry se o několik minut zpozdilo, protože na popud režiséra Václava Beránka před zahájením hry soubor svolal schůzi, na které se radil o dalším průběhu vzhledem k nastalému dění a obdrženým informacím, jež někteří členové plzeňského souboru získali od svých pražských známých.¹¹³ Otázkou bylo, zda hru vůbec odehrát. Nakonec divadelníci rozhodli, že pokud lidé po krátké přestávce neodejdou, hra se bude konat. Před začátkem představení se tedy po dohodě na jeviště dostavil divadelní soubor, za který herec Pavel Pavlovský přečetl upravenou verzi prohlášení pražských divadelníků z Realistického divadla, a mimo divadelní stávky podpořili i stávku studentskou. Odsoudili také zásah bezpečnostních složek na Národní třídě. Přestože ředitel divadla se pokusil tomuto kroku zabránit, jevištní technici ho zadrželi.¹¹⁴ Po četbě prohlášení někteří diváci jako projev nesouhlasu hlediště opustili, nicméně hra pak opravdu začala. Po skončení hry herci spolu s diváky zazpívali státní hymnu. Na představení vyšla o několik dní později v krajském oficiálním tisku Pravda reakce, jejíž titul zněl *Trapná fraška*. Autor článku – divák z hlediště – vyjádřil své rozhořčení nad sobotním děním v divadle a shledával v situaci předem připravenou jednostrannou akci, jež neumožňovala dialog, přestože strana a vláda o něj stála.¹¹⁵

Ve Velkém divadle panovala mezi členy souboru odlišná atmosféra, a navíc se prohlášení ke členům nedostalo ještě před začátkem představení, proto

¹¹¹ KADERA a kol., s. 58.

¹¹² V roce 1989 mělo DJKT dvě scény – Velké divadlo a Komorní divadlo. Dále působilo v Plzni dětské divadlo Alfa.

¹¹³ ANTON, s. 11–13.

¹¹⁴ Tamtéž, s. 12.

¹¹⁵ Pravda, 21. 11. 1989, roč. 70, č. 274.

se v tomto divadle žádné vyjádření nekonalo. Tamější divadelníci se rozhodli odehrát představení i druhý den, v neděli 19. listopadu 1989.¹¹⁶

Komorní divadlo vstoupilo v neděli, 19. listopadu 1989, do stávky, ačkoliv část členů obdržela výhrůžky od zástupce Krajského národního výboru v Plzni, které je měly od vstupu do stávky odradit.¹¹⁷ V prohlášení činohra divadla informovala o zásahu 17. listopadu proti účastníkům spontánního průvodu a zároveň jim vyjádřila svoji podporu: „*Na protest proti tomuto brutálnímu zásahu vyhlašují studenti týdenní stávku, ke které se připojují všechna pražská divadla. Také my chceme vyjádřit svou solidaritu s oběťmi masakru.*“¹¹⁸ Když herci, vedení činohry a jevištní technici divákům v 19:00 oznámili, že se hra (Černá komedie) neuskuteční, sklidili potlesk obecnstva. Druhého dne předali členové činohry redakci Pravdy dopis, seznamující s nedělním děním v Komorním divadle. Také informovali o úmyslu proplatit publiku cenu vstupenek za nedělní neuskutečněnou hru, pokud o to dotyční zažádají písemnou formou.¹¹⁹ Deník tento dopis neotiskl.

V Plzni vznikl další protestní dopis, adresovaný předsedovi federální vlády ČSSR Ladislavu Adamcovi.¹²⁰ Sepsali jej členové nezávislých sdružení v Plzni v bytě Jana Jelínka. Signatáři vyjádřili pobouření nad zásahem bezpečnostních sil v Praze dne 17. listopadu 1989 a žádali ustanovit komisi, která by událost vyšetřila a viníky potrestala. Dále se podepsaní připojili k prohlášení pražských studentů vysokých škol a prohlášení pražských i mimopražských divadel. Pod podpisem byli uvedeni Jan Jelínek, Vladimír Líbal, Jan Rampich,

¹¹⁶ ANTON, s. 12–13.

¹¹⁷ VANĚK, *Listopadové události*, s. 97.

¹¹⁸ *Prohlášení činohry DJKT, neděle 19. listopad 1989*. In: Scriptum [online], [cit. 2020–03–15]. Dostupné z: http://scriptum.cz/soubory//scriptum/%5Bnode%5D/1989-11-19_prohlaseni-ktere-cetla-cinohra-19-11_ocr.pdf.

¹¹⁹ *Stručná zpráva o dění v plzeňském Komorním divadle v neděli 19. listopadu*. In: Scriptum [online], [cit. 2020–03–15]. Dostupné z: http://scriptum.cz/soubory//scriptum/%5Bnode%5D/1989-11-19_19-listopad-v-ko-mornim-divadle_ocr.pdf.

¹²⁰ Např. dle ADÁMEK, Stanislav a kol., *Průběh listopadové revoluce roku 1989 v Plzni – události listopadu a prosince 1989 v Plzni*. In: VALEŠ, Lukáš (ed.), *Rok 1989 v Plzni a západních Čechách*, Dobrá Voda 2003, s. 78, či Anton, s. 11 byl dopis odeslán již 18. listopadu 1989. Na samotném dopise je však uvedeno datum 19. listopadu 1989. AMP, f. Sběrka dokumentů z přelomu let 1989/1990, kart. 4526, Dopis předsedovi federální vlády ČSSR Ladislavu Adamcovi. Taktéž VANĚK, *Listopadové události*, s. 96.

Martin Svoboda, Jan Tydlitát a Ladislav Vyskočil. Nejvíce byli zastoupeni členové iniciativy Hnutí za občanskou svobodu.¹²¹

Na studentských kolejích a mezi společnostmi se šířilo prohlášení studentů pražských vysokých škol, ale také prohlášení divadla DISK. Zásah na Národní třídě ze 17. listopadu 1989 zafungoval jako podnět ke sjednocení forem protirežimního odporu, což se v Plzni až do této situace nedařilo. Lze konstatovat, že projevy nesouhlasu se v Plzni zatím v této době stále vyznačovaly nesourodostí a podpora Praze se projevovala individuálně. Svůj podíl na tom měla i špatná dostupnost objektivnějších deníků v Plzni, mezi které patřily například Mladá fronta, Lidová demokracie či Svobodné slovo, a mnozí plzeňští občané tak zprvu byli často odkázáni jen na oficiální tiskoviny KSČ či vysílání plzeňské pobočky Československého rozhlasu, které se podobně jako krajský deník Pravda drželo po událostech 17. listopadu několik dní oficiální linie KSČ.¹²²

V pondělí 20. listopadu vstoupilo v Plzni do stávký i Divadlo dětí Alfa. Po předchozí domluvě, která proběhla předešlý den, se v pondělí zaměstnanci Alfy rozhodli participovat na protestní stávce. Prohlášení o připojení k týdenní stávce, včetně požadavku na ustanovení komise pro vyšetření zásahu ze 17. listopadu, podepsalo 29 zaměstnanců¹²³ dětského divadla. Školám, jež měly domluveny představení pro své žáky, bylo telefonickou domluvou sděleno, že se představení nekonají, a aby žáky neposílaly. Do divadla Alfa následně dorazil ředitel Křivánek a ředitel DJKT Pomahač v doprovodu funkcionářů městského a krajského výboru. Následovalo jednání, během kterého se snažili divadelníky přimět k odehrání představení, nicméně dohody se dosáhnout nepodařilo a

¹²¹ AMP, f. Sběrka dokumentů z přelomu let 1989/1990, kart. 4526, Dopis předsedovi federální vlády ČSSR Ladislavu Adamcovi.

¹²² VANĚK, *Listopadové události*, s. 98.

¹²³ *Prohlášení zaměstnanců Divadla Alfa Plzeň*. In: Scriptum [online], [cit. 2020-03-24]. Dostupné z: http://scriptum.cz/soubory//scriptum/%5Bnode%5D/1989-11-20_prohlaseni-zamestnancu-divadla-alfa-plzen_ocr.pdf.

soubor budovu divadla opustil.¹²⁴ Protože budova byla následně uzamčena,¹²⁵ soubor se později scházel v soukromém bytě na náměstí Republiky.

Vzhledem ke vzniklé situaci proběhlo dopoledne zasedání krajského výboru Národní fronty Západočeského kraje. Provolání informovalo o snaze o dobré hospodářské výsledky kraje a demokratizaci společnosti, kterou však oslabovaly protisocialistické síly snažící se destabilizovat současný politický stav. Provolání předsednictva KV NF jednoznačně odsoudilo protirežimní vystoupení: „*S plnou rozhodností odsuzujeme tyto zákeřné provokace a lživé osočování našeho socialistického zřízení. Odmítáme demagogický nátlak různých politických samozvanců a nelegálních skupin, které se neštítí využít těch nejhanebnějších prostředků a provokací k tomu, aby zastavili cestu socialistického rozvoje naší společnosti i za cenu konfrontace se státní mocí.*“¹²⁶ Provolání také vyzvalo k uvážlivosti, ve stávkách a demonstracích neshledávalo východisko.

Odpoledne se na mimořádném zasedání sešlo předsednictvo KV KSČ, které získalo informace o aktuální situaci v Západočeském kraji. V okresech kraje zůstal zachován klid, objevily se ovšem zvýšené počty žádostí o detailnější informace o pražských akcích a také rozdílnost názorů na současné dění. Dle OV KSČ panovala v okrese Plzeň-město klidná atmosféra a ve vzdělávacích institucích probíhala klasická výuka, včetně pedagogické fakulty. Zvláštní pozornost se věnovala podniku Škoda Plzeň. Zde kladný ohlas získalo vystoupení předsedy vlády ČSR Františka Pitry,¹²⁷ nicméně názory na zásah pořádkových sil na Národní třídě se různily. Závod Kovárna zásah schvaloval, protože dle jejich uvážení se aplikoval na nepovolené shromáždění. Generální

¹²⁴ ANTON, s. 17.

¹²⁵ KV KSČ na zasedání 23. listopadu 1989 uvedl, že uzavření budov divadel mělo zabránit využití prostorů k protistátním akcím. SOA Plzeň, f. KV KSČ, kart. 86, Zápis z 9. zasedání zpč. KV KSČ, konaného dne 23. 11. 1989.

¹²⁶ SOA Plzeň, f. KV KSČ, kart. 297, Zápis ze 6. mimořádného zasedání předsednictva zpč. KV KSČ konaného dne 20. 11. 1989.

¹²⁷ Projev předsedy vlády odvysílala televize poprvé v neděli 19. listopadu 1989. František Pitra uvedl, že určité skupiny iritovala demokratizace československé společnosti a program přestavby, a byly připraveny zneužít situace k destabilizaci a narušení reformem. Situaci po pietním aktu 17. listopadu k těmto úmyslům dle jeho názoru využily. HOLUBEC a kol., s. 7.

ředitelství Škoda však zákrok považovalo za nepřiměřený a podpořilo žádost o objasnění, vydanou v Mladé frontě.¹²⁸ O zjištěné situaci zaslalo předsednictvo KV KSČ zprávu ústředního výboru KSČ v Praze, v níž také odsoudilo protistátní vystoupení. Západočeský KV KSČ ujistil ÚV KSČ o přívětivé situaci v kraji a podpoře od většiny obyvatel. Zároveň se předsednictvo přihlásilo k projevu Františka Pitry a vneslo požadavek na přijetí opatření proti narušitelům zájmů vlasti.

Kritiku účastníci zasedání předsednictva KV KSČ vyjádřili v souvislosti s Komorním divadlem. Objevily se požadavky na vyvození důsledků vzhledem k přerušení hraní a návrhy na uhrazení ztrát za neuskutečněná představení, která měli dle názoru člena předsednictva zaplatit stávkující divadelníci.¹²⁹

Z plzeňských vysokých škol zareagovala lékařská fakulta (zejména 1. ročník oboru stomatologie) UK v Plzni a pedagogická fakulta. V pondělí 20. listopadu 1989 se konalo neformální shromáždění před budovou lékařské fakulty s osmdesáti účastníky, na kterém se rozhodlo o podpoření stávky.¹³⁰ Na lochotínských kolejích vytvořila LF první plzeňský stávkový výbor studentů. Iniciátory se stali studenti Marcel Hájek,¹³¹ který se stal předsedou stávkového výboru, a Vladimír Zinder. Domluvili se na úterním setkání studentů před budovou lékařské fakulty. Studenti pedagogické fakulty se naopak shromáždili na kolejích Plzeň-Bory. Stejně jako studenti z lékařské fakulty naplánovali i budoucí pedagogové shromáždění na druhý den.

¹²⁸ SOA Plzeň, f. KV KSČ, kart. 297, Zápis ze 6. mimořádného zasedání předsednictva zpč. KV KSČ konané dne 20. 11. 1989. Není blíže specifikováno, jakému vysvětlení v Mladé frontě vedení závodů projevilo podporu. Myšleno bylo zřejmě nedělní prohlášení předsednictev MV SSM Praha a MVR SSM, vydané v pondělí 20. listopadu 1989 v deníku Mladá fronta, které mimo jiné žádalo prošetření postupu pořádkových sil na Národní třídě a vytvoření vyšetřovací komise. O podpoře od vedení podniku Škoda právě tomuto prohlášení nasvědčuje i článek ze středy 22. listopadu 1989, taktéž v Mladé frontě (pouze v jedné verzi výtisku z tohoto dne, neboť Mladá fronta vycházela ve vícero exemplářů), informující o podpoře nedělního prohlášení MV SSM a MVR SSM, vyjádřené i mimopražskými podniky, výrobními závody a institucemi. Mladá fronta, 20. 11. 1989, roč. XLV, č. 273.; Mladá fronta, 22. 11. 1989, roč. XLV, č. 275.

¹²⁹ VANĚK, *Listopadové události*, s. 97.

¹³⁰ HYNA, Alfréd, *Sametová revoluce 1989 a plzeňské vysoké školy*. In: KUMPERA, Jan (ed.), *Dějepis XVII. Sborník katedry historie*, Plzeň 1998, s. 59.

¹³¹ Student lékařské fakulty Marcel Hájek byl mezi prvními plzeňskými studenty, kteří zareagovali na nastalou situaci – zaslal děkanovi LF UK v Plzni dopis, ve kterém odsoudil pražský zásah bezpečnostních jednotek ze 17. listopadu 1989 a požadoval dialog vedení školy se studenty. VANĚK, *Listopadové události*, s. 97.

Opozice se v Plzni začínala již formulovat a připravovat první veřejná vystoupení. V ubytovně Škoda v Zahradní ulici se konal sraz dvaceti osob, které se domluvily na středečním shromáždění před Komorním divadlem.¹³² Ještě tentýž den večer se konalo shromáždění před Velkým divadlem, jehož se účastnilo 30 lidí z řad studentstva, divadelníků a osob ze zárodku budoucího plzeňského OF. S ohledem na složení účastníků lze konstatovat, že se již rýsovala kooperace odporu z různých skupin. Zde došlo k potvrzení konání manifestace před lékařskou fakultou od Marcela Hájka, a také navrženo otevření divadla následujícího dne pro konání dialogů. Ačkoliv se zde vyskytly náhodné provokace ze strany důstojníků armády,¹³³ k žádné potyčce či násilnému rozeznání nízkého počtu účastníků nedošlo.

Československá televize informovala o situaci v Plzni. Sdělila, že ve městě panuje klid a že studenti vysokých škol v Plzni, zejména medicí, odsuzují jednání pražských studentů a schvalují zákrok pořádkových jednotek, a také že výuka beze změn klasicky probíhá.¹³⁴ Studenti LF negovali tuto zprávu již na setkání před lékařskou fakultou, ovšem vzhledem k situaci jeli ještě do Prahy tuto mylnou informaci vyvrátit. Nepravdivá zpráva rozhořčila plzeňské studenty lékařské fakulty natolik, že požadavek jejího dementování ve sdělovacích prostředcích začlenili plzeňští vysokoškoláci i do jednoho z bodů svého provolání o pár dní později.¹³⁵ Lze také konstatovat, že klamná zpráva zvýšila nespokojenost studentů a podnítila je k dalšímu jednání.

V úterý 21. listopadu se v krajském tisku Pravda otiskly mimo reakci na premiéru Černé komedie taktéž články o situaci v Západočeském kraji. Ve stanovisku předsednictva KV NF se objevila kritika protisocialistických sil, odsouzení akcí posledních dnů, braných jako provokace a výzva občanům k uvážlivému jednání. K odsuzujícím reakcím patřil i článek *Rozhodně proti provokacím*, který informoval čtenáře o negativních reakcích obyvatel kraje na

¹³² ANTON, s. 22.

¹³³ Tamtéž, s. 23.

¹³⁴ VANĚK, *Pozadí listopadových událostí*, s. 399.

¹³⁵ AMP, f. Sbírká dokumentů z přelomu let 1989/1990, kart. 4526, Prohlášení studentů plzeňských vysokých škol k situaci v Československu.

pražské události. Mimo stanoviska KV NF tisk informoval o svolání dalšího oficiálního orgánu – předsednictva městského výboru SSM v Plzni k plzeňským studentům a mládeži, jehož zasedání se uskutečnilo předešlého dne. Ve srovnání se stanoviskem krajského výboru lze svolání SSM z 20. listopadu 1989 hodnotit jako přívětivější ke studentům, neboť shledávali nutnost uskutečnění otevřeného dialogu (ale ne na „ulicích“), který se zavázali plzeňské mládeži zabezpečit, a také předsednictvo SSM žádalo prošetřit zásah pořádkových jednotek. Na závěr se prakticky stanovisko SSM shodovalo s prohlášením KV NF, neboť také vybídlo plzeňskou mládež a studenty k uvážlivému jednání bez vášní.¹³⁶ Dle tohoto vyjádření lze konstatovat, že předpoklad ze zasedání předsednictva KV KSČ z předešlého dne, že MV SSM v Plzni nebude sympatizovat se stanoviskem pražského městského výboru SSM a zaujme nekompromisní postoj,¹³⁷ se nenaplnil, neboť plzeňský MV SSM v svolání, otištěném v krajském tisku, zaujal ke studentům a mládeži poměrně vstřícné stanovisko.

Dramatizovala se situace na plzeňských vysokých školách, kde narůstal počet stávkujících studentů, kteří se neúčastnili přednášek. Před lékařskou fakultou se odpoledne dle domluvy konal jeden z prvních větších projevů odporu – demonstrace, na které se shromáždilo 3 000 účastníků zejména z řad vysokoškolských studentů. Podporu svým příjezdem na plzeňskou studentskou akci vyjádřili také pražští studenti, a s projevy vystoupili i herci Oldřich Kaiser a Nad'a Konvalinková. Promluvil také děkan LF František Macků, jenž vyjádřil studentům podporu, přestože mezi vedoucími zaměstnanci fakulty panovalo poměrné nepochopení studentské stávky.¹³⁸

Plzeňští studenti VŠ následujícího dne informovali o svém vstupu do okupační stávky¹³⁹ a ustanovení stávkových výborů na fakultách ode dne 21. listopadu 1989. Prohlášení, vydané 22. listopadu 1989, obsahovalo dvanáct bodů, které vycházely z požadavků pražských studentů. Plzeňští studenti žádali

¹³⁶ Pravda, 21. 11. 1989, roč. 70, č. 274.

¹³⁷ VANĚK, *Listopadové události*, s. 97.

¹³⁸ HYNA, s. 61.

¹³⁹ Název „okupační stávka“ vycházel od skutečnosti obsazení poslucháren na vysokých školách.

ustanovit vyšetřovací komisi pro prošetření pražských událostí 17. listopadu, potrestání odpovědných osob i vykonavatelů fyzického zásahu, zveřejnit studentské prohlášení a pravdivě informovat veřejnost, zahájit diskuzi, jednat o svobodných a přímých volbách, zlegalizovat Lidové noviny a nezávislé tiskoviny, zaručit shromažďovací právo, osvobodit politické vězně, uvolnit z funkcí osoby odpovědné za krizi, dále výzvu občanům k vyjádření své vůle i radikální požadavek na přehodnocení vedoucí úlohy strany ve společnosti.¹⁴⁰ Studenti lékařské fakulty přidali k prohlášení také specifické požadavky, žádající zlepšení podmínek vysokých škol a zdravotnictví v Plzni.¹⁴¹ Také se podařilo vytvořit jednotný koordinační stávkový výbor plzeňských VŠ s předsedou Marcelem Hájkem.

Ke studentské stávce se přidala 21. listopadu 1989 i plzeňská konzervatoř, přestože část vedení školy výrazně odporovala.¹⁴² Se stávkou nesouhlasili oba zástupci ředitele, naopak samotný ředitel a většina vyučujících stávkující studenty podpořila.¹⁴³ Stejný den vstupu do stávky studenti konzervatoře vytvořili stávkový výbor, v němž měli zastoupení studující z každého ročníku. Na druhý den měla konzervatoř odehrát koncert v divadle Alfa, ale vzhledem k dění došlo k odvolání akce. Následující dny probíhaly diskuze mezi profesory a studenty v prostorách tělocvičny a také učebnách; stávkující studenti se připojili ke starším studentům a ostatním občanům při manifestacích na náměstí Republiky.

Problémy však zaznamenali taktéž studenti pedagogické fakulty, neboť děkan fakulty svolal besedy pro studenty všech ročníků, na kterých se vedení fakulty snažilo studenty odradit od dalších zamýšlených kroků.¹⁴⁴ Po intenzivní hádce s vedením školy se nakonec studentům podařilo prosadit odhlasování

¹⁴⁰ AMP, f. Sbíрка dokumentů z přelomu let 1989/1990, kart. 4526, Prohlášení studentů plzeňských vysokých škol k situaci v Československu.

¹⁴¹ Pravda, 22. 11. 1989, roč. 70, č. 275.

¹⁴² AMP, f. Sbíрка dokumentů z přelomu let 1989/1990, kart. 4526, DOUŠA, Jaroslav, *Plakáty, nápisy a fotografie v Plzni od 23. 11. 1989–2. 1. 1990*, Plzeň 1990, s. 6.

¹⁴³ Samizdatový studentský časopis *Plzeňský student*, 30. 11. 1989, č. 1. Sdílení stejného názoru se studenty dali později vyučující z konzervatoře najevo v listopadovém svolání.

¹⁴⁴ HÝNA, s. 61.

stávky, přesto však na některých katedrách pedagogické fakulty výuka probíhala ještě 22. listopadu 1989.¹⁴⁵ Členové stávkového studentského výboru také byli odvedeni pedagogické fakulty upozorněni, že sami studenti ponесou dopady svého konání. Celkově lze zhodnotit zapojení PF do stávky složitější ve srovnání s ostatními dvěma vysokými školami v Plzni nejenom s ohledem na výše uvedené, ale dokladem této skutečnosti byla také absence plakátů na budově školy, a to až do 23. listopadu 1989, s výjimkou přírodními živly zničeného a nečitelného transparentu nad vchodem.¹⁴⁶ Z celkových 1600 studentů této fakulty se do stávkových akcí zapojilo cca 300 osob.¹⁴⁷

Aktivní v projevech odporu během listopadových dní v Plzni nebyli pouze vysokoškolští studenti, ale také středoškolští žáci. Za doklad této skutečnosti lze uvést stávkový průvod, mající v čele transparent „*Svobodné volby*“,¹⁴⁸ který dopoledne uspořádali po Třídě 1. máje studenti Střední průmyslové školy strojní¹⁴⁹ a Střední ekonomické školy. Dle jednání KV KSČ z 23. listopadu 1989 středoškolští žáci neměli v této době vlastní požadavky a převzali požadavky vysokoškoláků. Ve většině středních škol a odborných učilišť v Západočeském kraji výuka stále řádně probíhala.¹⁵⁰ KSČ také v úterý zaznamenala snahu o kontakt vysokoškolských studentů se středoškolskými žáky v ulicích a před budovami škol, a v některých případech se vysokoškoláci snažili dostat i do školních budov, mezi něž patřilo například gymnázium Julia Fučíka na Mikulášském náměstí v Plzni.¹⁵¹

V poledne v Komorním divadle proběhlo čtení prohlášení, kterým tak celé DJKT oficiálně vstoupilo do stávky. Prohlášení neskrývalo pobouření ze zásahu a vneslo šest požadavků: odstup funkcionářů, kteří svým jednáním ve funkci přispěli ke krizi, která vyvrcholila listopadovými dny; vytvoření vyšetřovací

¹⁴⁵ VANĚK, *Listopadové události*, s. 99.

¹⁴⁶ AMP, f. Sbírká dokumentů z přelomu let 1989/1990, kart. 4526, DOUŠA, s. 7.

¹⁴⁷ VANĚK, *Listopadové události*, s. 99.

¹⁴⁸ BUKOVSKÝ a kol., s. 259.

¹⁴⁹ Z této školy se z celkového počtu 1300 studentů účastnila průvodu zhruba třetina žáků. Pravda, 22. 11. 1989, roč. 70, č. 275.

¹⁵⁰ SOA Plzeň, f. KV KSČ, kart. 86, Zápis z 9. zasedání zpč. KV KSČ, konaného dne 23. 11. 1989.

¹⁵¹ Tamtéž.

komise Federálního shromáždění; potrestání viníků a přímých vykonavatelů zásahu na Národní třídě; zrušení prováděcích předpisů, které znemožňovaly shromažďovací právo; žádost směřovaná na zaměstnance médií, aby nešířili dezinformace a nakonec distancování od provokací a konfrontací.¹⁵² Přítomni zde byli nejenom divadelníci a technici, ale také funkcionáři komunistické strany – například zástupci za městský a krajský výbor KSC. Během tohoto jednání polemizovali členové KSC s divadelníky o vhodnosti stávky jakožto formy protestu, nicméně členové souboru dále trvali na stávce.

V porovnání s Prahou, kde demonstrace probíhaly v masovém počtu, odpor v Plzni byl v tomto ohledu pomaleji se rozvíjející a méně intenzivnější; město bylo konzervativnější a zpočátku se protestující občané setkávali s rozpačitou reakcí a nedůvěrou obyvatel Plzně, takže bylo ve městě ze začátku nutné naplánovat akce předem. Dokladem je spontánní, první neorganizované shromáždění plzeňských občanů na náměstí Republiky ve stejný den, jako shromáždění před lékařskou fakultou, kterého se zúčastnilo pouze 200 osob.¹⁵³ Protože se jednalo o nepřipravenou akci, ani požadavky nebyly konkrétně formulované. I zde vystoupili herci Kaiser a Konvalinková, kteří se téhož dne zúčastnili studentského shromáždění.

Večer se konala další jednání opozičních sil režimu v kanceláři Pivovarského muzea. Důležitou otázkou se stala případná účast pracovníků podniku Škoda na protestních akcích. Jejich participace byla důležitá z několika důvodů. Podporou by výrazně vzrostl počet demonstrantů – Škodovy závody v roce 1989 zaměstnávaly 40 000 zaměstnanců.¹⁵⁴ Zároveň by účast dělníků na protestních manifestacích znamenala pro režim ideologickou ránu. Masovým povstáním dělníků by došlo k narušení legitimacy režimu a ztrátě argumentace, že protestní akce pořádali pouze studenti a nepřátelé socialismu. Významnou roli dělníků, ale také rolníků si uvědomovali i plzeňští studenti vysokých škol, kteří se 21. listopadu 1989 přidali k provolání vysokoškolských studentů,

¹⁵² *Prohlášení pracovníků DJKT, 21. listopadu 1989.* In: Scriptum [online], [cit. 2020-03-16]. Dostupné z: http://scriptum.cz/soubory//scriptum/%5Bnode%5D/1989-11-21_prohlaseni-pracovniku-djkt_ocr.pdf.

¹⁵³ ADÁMEK a kol., s. 79.

¹⁵⁴ Tamtéž, s. 80.

adresovanému dělníkům a rolníkům ČSSR. Studentské provolání je vyzvalo k zamyšlení nad různorodými problémy současné společnosti a dále upozornili, že bez uskutečnění hluboké reformy ekonomického a politického života dojde k transformaci dosavadních problémů v masivní krizi s dopadem na životní úroveň a perspektivu samotných rolníků a dělníků. Studenti v provolání proto požádali o podporu své stávky a požadavků.¹⁵⁵ Oslovit osoby, kterým bylo toto provolání určené, měly napomoci i plakáty s textem tohoto prohlášení, v hojném počtu vylepované na různých místech po Plzni.

Téhož dne se také uskutečnilo mimořádné zasedání podnikového výboru KSC k. p. Škoda Plzeň. O významu podniku a jeho dalším vývoji svědčila i přítomnost vedoucího tajemníka KV KSC na tomto zasedání. Prvním bodem schůze se stala *Informace k současné ekonomické situaci podniku*, vycházející ze závěrů předsednictva KV KSC, a poté účastníci diskutovali vývoj vnitropolitické situace. Výsledkem bylo prohlášení podnikového výboru Škoda, které vyzývalo k pokojnému přístupu při řešení aktuálních problémů a nabádalo své zaměstnance, aby se nepřidávali k prohlášení nepřátelských živlů a zachovali rozumný postoj při hodnocení aktuálního stavu.¹⁵⁶ Dále téhož dne proběhla pracovní beseda dělníků komunistů, kteří o současném dění hojně hovořili na svých pracovištích v jednotlivých závodech. Tisk k otištění vybral dva názory, ze kterých vyplývalo i empatické stanovisko k současnému dění – první názor pracujícího sympatizoval s dialogem, který měl však proběhnout v klidu a bez emocí. Postoj druhého dělníka sice odmítal pouliční diskuzi a neracionální řešení problémů, ovšem připouštěl také chyby z minulého období a nepříliš uspokojivé dosavadní výsledky přestavby.¹⁵⁷

¹⁵⁵ HÝNA, s. 60–61.

¹⁵⁶ Pravda, 22. 11. 1989, roč. 70, č. 275.

¹⁵⁷ Tamtéž.

4.1 Založení Občanského fóra v Plzni a následující události

Ve středu 22. listopadu 1989 vyšel v deníku Pravda nejen informační článek o studentské stávce, ale také prohlášení členů Lidových milic Západočeského kraje ústřednímu výboru KSČ, které vyvolalo nejenom vlnu obav z ozbrojeného zásahu,¹⁵⁸ ale také pobouření veřejnosti. Příslušníci LM v dopise ujistili ÚV KSČ o své podpoře a žádali jednotu slov a činů na ochranu vedoucí úlohy KSČ ve společnosti. Za radikálnější části dopisu lze považovat názor členů LM, dle kterého byl zásah na Národní třídě v Praze přiměřený situaci, a také žádost příslušníků Lidových milic o vyvození důsledků u protestujících aktérů či požadavek použití jednotek LM při příštích protirežimních vystoupeních. Příslušníci Lidových milic byli dle dopisu přesvědčeni, že „[...] dnes, stejně tak jako v roce 1948 a 1968, je třeba říci rozhodné slovo a postavit proti kontrarevolučním snahám naši sílu, sílu komunistické strany a našich Lidových milic, aby bylo zabráněno dalším snahám o rozvracení socialistické republiky“.¹⁵⁹ Z vyznění dopisu Lidových milic Západočeského kraje lze vypožorovat militantní zaměření tohoto psaní. V reakci na otištěný dopis západočeských milicionářů zaslala téhož dne redakci Pravdy skupina mladých věřících občanů města Plzně dopis. Vyjádřili v něm pochybnosti o ztotožnění se všech členů LM s obsahem dopisu milicionářů a žádali o odebrání zbraní autorům prohlášení, a také podpořili požadavek na zrušení Lidových milic.¹⁶⁰ Rozhořčení nad vyjádřením LM projevíli také členové ZO SSM tabákových strojů a pracovníci konstrukce učebních závodů k. p. Škoda Plzeň – toto vyjádření se objevilo v psané formě, vylepené v centru Plzně.¹⁶¹ Ve večerních hodinách byly také jednotky Lidových milic povolány do Prahy. Ze Západočeského kraje dorazilo do hlavního města na 1000 příslušníků LM.¹⁶² Hned následujícího dne však došlo k jejich odvolání, nicméně plzeňská jednotka

¹⁵⁸ Na plakátech v Plzni se po prohlášení Lidových milic objevila obava z provokací na manifestacích, které měly doposud klidný průběh. Plakáty zároveň vyzývaly občany, aby se nenechali vyprovokovat a zneužít, neboť by vytvořili záminku pro zásah. AMP, f. Sběrka dokumentů z přelomu let 1989/1990, kart. 4526, DOUŠA, s. 6.

¹⁵⁹ Pravda, 22. 11. 1989, roč. 70, č. 275.

¹⁶⁰ *Dopis mladých věřících Pravdě*, 22. 11. 1989. In: Scriptum [online], [cit. 2020-03-17]. Dostupné z http://scriptum.cz/soubory//scriptum/%5Bnode%5D/1989-11-22_dopis-mladych-vericich-pravde_ocr.pdf.

¹⁶¹ AMP, f. Sběrka dokumentů z přelomu let 1989/1990, kart. 4526, DOUŠA, s. 6.

¹⁶² VANĚK, *Listopadové události*, s. 102.

proti tomuto kroku jako jediná protestovala,¹⁶³ což společně se zněním dopisu vytváří obraz o iniciativě a připravenosti LM Západočeského kraje.

V souvislosti s dopisem Lidových milic začalo šest zaměstnanců Škodových závodů shromažďovat podpisy na petici, jež byla původně prohlášením, vytvořeným Bohumilem Röhrichem. Podpisy se v podniku sbíraly zejména ze dvou center – závodů Těžké strojírenství a Obráběcí stroje.¹⁶⁴ Pražští studenti z filozofické fakulty žádali o vstup do podniku na setkání s pracovníky, kterým chtěli vysvětlit situaci, nicméně vedení závodů jim výstup před zaměstnanci znemožnilo. Podařila se pouze schůze studentů s náměstkem pro kádrovou a personální práci ředitele Škodových závodů Zdeňkem Bezděkem, z níž však nevzešel žádný závěr. Pro rozhovor ČTK uvedl, že vstup studentů do závodů nebyl možný, neboť nemohla být narušena plynulost provozu vzhledem k hospodářským úkolům podniku. Dialog ovšem neztracoval, pokud by se uskutečnil po pracovní době. Z obdobného důvodu – případného narušení státního plánu – zaujal odmítavé stanovisko i k případné organizaci stávky.¹⁶⁵ Krajský výbor KSČ považoval za důležité zamezit ve spolupráci s Lidovými milicemi vstupu neoprávněných osob do továren a na zasedání 23. listopadu 1989 apeloval i na zvýšenou pozornost podniků prostřednictvím případu ze Škodových závodů, do kterých se pokusili vniknout osoby s falešným průkazem krajského výboru KSČ s cílem setkání se zaměstnanci.¹⁶⁶

Odpoledne se před Komorním divadlem shromažďovali protestující občané, již však z tohoto místa byli posíláni na náměstí Republiky, které nabízelo větší prostor a možnost oslovit více kolemjdoucích, neboť zde byl větší pohyb chodců. Na náměstí vystoupilo mnoho řečníků jako zástupci studentstva, divadel, nezávislých iniciativ a Škodových závodů. Právě informace od pracovníků Škody Plzeň o založení stávkového výboru v podniku sklídila od přítomných účastníků největší potlesk.¹⁶⁷ Akce, na které zazněly také požadavky na kádrové

¹⁶³ BUKOVSKÝ a kol., s. 259.

¹⁶⁴ Noviny koncernu Škoda Plzeň Škodovák, 16. 11. 1990, roč. 61, č. 87.

¹⁶⁵ Pravda, 23. 11. 1989, roč. 70, č. 276.

¹⁶⁶ SOA Plzeň, f. KV KSČ, kart. 86, Zápis z 9. zasedání zpč. KV KSČ, konaného dne 23. 11. 1989.

¹⁶⁷ VANĚK, *Listopadové události*, s. 102.

změny, výzvy k podpoře stávky studentů vysokých škol či žádosti o prošetření zásahu na Národní třídě, skončila v podvečerních hodinách příslibem zítřejšího setkání na stejném místě v 16:00 hodin. Protest zatím navštívil největší počet účastníků – 5000 osob,¹⁶⁸ dle odhadu KV KSČ přes 4000 demonstrantů.¹⁶⁹ Vzestupné tendence účastníků daly očekávání stále vyššího počtu protestujících i v následujících dnech. Lze dedukovat, že účastníci přibývali díky postupně se rozšiřujícím informacím, dokumentům a opisům přiváženým z Prahy, ale zásluhu nesli také stávkující studenti, absentující na přednáškách, kteří vyjížděli do menších okolních měst a obcí a již podávali nové zprávy tam, kde hrozila možnost horšího zpravodajského dosahu či zkreslení informací. Mezi další příčinu postupné vyšší angažovanosti plzeňských občanů lze zařadit zdokonalení organizace a plánů forem odporu a také nelze opomenout reakce vládnoucí strany a její postupující rezignaci, která navíc ani proti demonstracím v ČSSR, včetně Plzně, po 17. listopadu 1989 masivně nezasáhla, což ostatně ani charakter doby již neumožňoval.

V Pivovarském muzeu bylo ve 20:00 hodin za přítomnosti zhruba 30 osob založeno plzeňské Občanské fórum, jehož zástupci se přihlásili k pražskému OF a ztotožnili se s jeho prohlášením ze dne 19. listopadu 1989. Plzeňské OF bylo také přístupné všem občanům, kteří s prohlášením OF z Činoherního klubu souhlasili. Zároveň vyzývalo ke spolupráci zástupce nezávislých iniciativ, podniků, institucí a všech závodů podniku Škoda Plzeň.¹⁷⁰ Z konkrétní výzvy na státní podnik Škoda lze znázornit, jak zásadní a důležitý význam podnik v dané situaci měl. Za nutnost plzeňské OF uvádělo ustanovit občanská fóra v celé ČSSR s návazností na pražské OF, jež by se stalo koordinačním článkem. Na konci dokumentu s informací o založení plzeňského OF se nacházela čtyři jména, včetně kontaktních adres, s názvem skupiny/iniciativy,¹⁷¹ ve které dotyčný působil. Cílem uvedení konkrétní iniciativy měla být zpráva pro vládnoucí moc,

¹⁶⁸ VANĚK, *Listopadové události*, s. 102.

¹⁶⁹ SOA Plzeň, f. KV KSČ, kart. 86, Zápis z 9. zasedání zpč. KV KSČ, konaného dne 23. 11. 1989.

¹⁷⁰ AMP, f. Sběrka dokumentů z přelomu let 1989/1990, kart. 4526, Informace o založení Občanského fóra v Plzni.

¹⁷¹ Mezi čtyři uvedené patřili za plzeňský klub Obroda František Fabián, za Literární klub Plzeň Miroslav Anton, za Hnutí za občanskou svobodu Vladimír Líbal a jako poslední za Chartu 77 Petr Formánek.

že opozice začíná spolupracovat a sjednocovat se. Protože se studenti chystali další den opět proniknout do závodů Škoda společně s hercem Josefem Kemrem, rozhodli se využít příležitosti a plzeňské OF v podniku představit. U letáků, rozmístěných po ulicích, byla na konci textu navíc doplněna část o poskytnutí informací občanům o plzeňském OF na manifestaci dne 23. listopadu 1989 na náměstí Republiky v 15:30 hodin.¹⁷²

V noci ze středy 22. listopadu na čtvrtek 23. listopadu 1989 se v plzeňských ulicích uskutečnil „*plakátový souboj*“. Na mnoha místech v Plzni byly již několik dní vylepeny plakáty s výzvami, prohlášeními, částmi novinových výtisků či stanovisky vládnoucí moci. Příslušníci Lidových milic se pokusili papíry zlikvidovat a v nočních a ranních hodinách je strhávali. Studenti měli ovšem v ulicích své hlídky, jež situaci zaznamenaly, a proto mohli plakáty opětovně vylepit. Výsledkem tedy bylo množství zničených plakátů (a s tím související silné znečištění městských ulic, kde se povalovalo velké množství roztrhaných papírů), ale také mnoho nově vylepených, zejména v samotném centru města – vyskytovaly se například u františkánského kostela, na rohu Pražské ulice a náměstí Republiky či na rohu Prešovské ulice a ulice Bedřicha Smetany. Nové plakáty měly obdobně jako ty zničené různý obsah – například se jednalo o prohlášení studentů pražských VŠ z 20. listopadu, seznam organizací a skupin, které se připojily ke studentským požadavkům, prohlášení studentů lékařské fakulty UK v Plzni, výzvu nepodléhat provokacím a jednat s rozvahou, či fotografie a informace z pražských událostí 17. listopadu 1989.¹⁷³ Z různorodosti zaměření velkého počtu plakátů lze konstatovat, že se snažily informovat a oslovit všechny občany, neboť obsahovaly i samotné výzvy bezpečnostním složkám: „*Příslušníkům VB, ČSLA a M LM: Apeluji na vaše svědomí a občanskou zodpovědnost. Nedopusťte, abyste byli zneužíváni. [...] My studenti vám podáváme ruku. Zabraňte dalšímu násilí!*“¹⁷⁴ Někteří čtenáři plakátů měli tento den na klopách či kloboucích připevněné malé trikolory,

¹⁷² AMP, f. Sběrka dokumentů z přelomu let 1989/1990, kart. 4526, Informace o založení Občanského fóra v Plzni, taktéž AMP, f. Sběrka dokumentů z přelomu let 1989/1990, kart. 4526, DOUŠA, s. 5.

¹⁷³ AMP, f. Sběrka dokumentů z přelomu let 1989/1990, kart. 4526, DOUŠA, s. 1–3.

¹⁷⁴ Tamtéž, s. 1.

zaznamenán byl i případ mladíka, který československou státní vlajku použil jako plášť, se kterým vyrazil do centra města.¹⁷⁵

Západočeský krajský výbor KSČ si přístup Lidových milic v listopadových dnech cenil a označil je za nejvěrnější složku strany. Ještě tentýž den, kdy ranní plakátová akce proběhla, byl na zasedání KV KSČ kladně ohodnocen jejich přístup při mimořádném stavu.¹⁷⁶ Pochvalná slova zazněla i k přístupu příslušníků SNB. Přesto však počet plakátů každým dnem stoupal, a do jejich tvorby se zapojili i plzeňští výtvarníci v ateliéru Václava Šmolíka.

V budově Krajské politické školy v Plzni se konalo plenární zasedání KV KSČ. Na začátku byli účastníci obeznámeni o přípravě argumentačního materiálu, který obdrží, o vývoji politické situace a podílu nelegálních struktur na současném politickém stavu. Zároveň bylo zdůrazněno, aby s materiálem pracovali citlivě: „[...] protože jde o tajné materiály, kdyby se dostal do rukou nelegálním strukturám, tak to bude proti nám pěkná šavlovačka, protože někde o nich hovoříme dost odkrytě.“¹⁷⁷ Dále došlo k popisu dosavadního dění, jež vyvolaly události 17. listopadu, vylíčeného jako zápasu o mocenské cíle, podporované zmanipulováním občanů a tlakem na socialistické zřízení. Vedoucí tajemník ÚV KSČ vyzval členy komunistické strany k mobilizaci a zaujmutí otevřených postojů a stanovisek. Hospodářské úkoly byly plněny, a v době zasedání nebylo zaznamenáno narušení výroby: „Všechny podniky pracují v normálním režimu a plně zabezpečují potřeby obyvatel kraje.“¹⁷⁸ Jisté riziko západočeský krajský výbor KSČ spatřil v situaci ohledně vnitřního trhu. Ačkoliv se úkol zásobování dařilo plnit,¹⁷⁹ vzhledem k napětí, které přinášely akce protisocialistických sil, očekávala vládnoucí garnitura „nákupní mánii“, která by měla i negativní důsledky, vedoucí k nespokojenosti obyvatel s aktuální politikou. Přestože byla pro vánoční trh zajištěna dostatečná zásoba živočišných

¹⁷⁵ AMP, f. Sbirka dokumentů z přelomu let 1989/1990, kart. 4526, DOUŠA, s. 1.

¹⁷⁶ SOA Plzeň, f. KV KSČ, kart. 86, Zápis z 9. zasedání zpč. KV KSČ, konaného dne 23. 11. 1989.

¹⁷⁷ Tamtéž.

¹⁷⁸ Tamtéž.

¹⁷⁹ Mimo určité druhy ovoce a zeleniny byla uspokojena poptávka; zvýšilo se zásobování hygienickými potřebami, k dispozici byl například také větší počet cyklistických kol a pleteného zboží.

produktů a základních potravin, apel směřoval k provozovněm potravinářského průmyslu v okresech, aby plnily úkoly a rozvaze obchodů, aby při splnění maloobchodního obratu jednaly s rozvahou.¹⁸⁰ Tyto kroky lze tedy hodnotit jako logické opatření, snažící se zabránit nepokojům, které by mohly nastat v případě nedostatku zboží a potravin, o to palčivější vzhledem k blížícím se vánočním svátkům.

Krajský tisk Pravda informoval čtenáře o stanovisku MV KSČ k současné politické situaci ze zasedání městského výboru KSČ, konaného předešlého dne. Městský výbor jednoznačně odsoudil a odmítl akce nelegálních struktur, jež by dle jeho vyjádření vedly k likvidaci socialismu v zemi. Odmítavý postoj dále výbor vyjádřil ke stávce divadelníků a kulturních pracovišť. Ve vydaném stanovisku se objevila také žádost na ÚV KSČ o vydání opatření, které mělo zabránit působení západních sdělovacích prostředků, odhalit organizátory stávek ve sdělovacích prostředcích a nahrazení materiálních škod od organizátorů stávek v zařízeních kulturního zaměření. Kritika zazněla i vůči členům vlastní strany, již neshledávali v nepokojích snahu o kontrarevoluci a ani snahu o ukončení socialistického zřízení v zemi. Naopak pozitivní reakci výbor vyjádřil k opatřením, která měla v Praze ochránit majetek a životy občanů a obnovit pořádek.¹⁸¹ Z vyznění stanoviska lze konstatovat, že městský výbor KSČ Plzeň zůstával v této době plně loajální ústřednímu výboru a jednoznačně odsoudil akce opozičních struktur a žádal o přijetí opatření a vyvození důsledků. Na toto stanovisko městského výboru zareagovali studenti plzeňských vysokých škol ve svém prohlášení, vydaném dne 23. listopadu 1989. Studenti shledávali v souhlasu MV KSČ s opatřeními na obnovení pořádku zároveň souhlas s brutálním zásahem 17. listopadu a upozornili na ignorování humanistických tradic socialismu.¹⁸² V prohlášení studenti ujistili režim, že se nejedná o snahu o kontrarevoluci a zničení socialistického zřízení, nýbrž o snahu navrátit socialismu sociálně spravedlivou a demokratickou společnost, což mělo být

¹⁸⁰ SOA Plzeň, f. KV KSČ, kart. 86, Zápis z 9. zasedání zpč. KV KSČ, konaného dne 23. 11. 1989.

¹⁸¹ Pravda, 23. 11. 1989, roč. 70, č. 276.

¹⁸² AMP, f. Sbírnka dokumentů z přelomu let 1989/1990, kart. 4526, Prohlášení studentů plzeňských vysokých škol ke stanovisku Městského výboru KSČ v Plzni ze dne 22. 11. 1989.

výsledkem hlubokých reforem. Mezi cíle studentské stávký tedy patřilo i urychlení provedení reforem, vedoucím k původnímu významu socialismu.¹⁸³ Ještě tentýž den se toto stanovisko plzeňských studentů vysokých škol objevilo vyvěšené na různých místech po městě.¹⁸⁴ I z rychlé reakce studentů plzeňských VŠ a ujištění, že se nechtějí vzdát socialistického zřízení, lze pozorovat vážnost, s jakou studující přistoupili k vyznění stanoviska MV KSČ a jednoznačný nesouhlas studentstva.

Zasedalo také vedení podniku Škoda Plzeň, kde se hlavním tématem stala stávka, plánovaná v celé zemi na 27. listopad 1989. Ředitel chtěl zajištění pořádku, bezpečnosti práce a plynulého provozu podniku. Do podniku byl téhož dne povolen vstup hercům Josefu Kemrovi a Alexejovi Pyškovi. Po debatě v kanceláři vedení promluvil Josef Kemr do podnikového rozhlasu.¹⁸⁵ Přes tyto vstřícné kroky však také ve čtvrtek začaly v podniku za asistence příslušníků bezpečnosti prohlídky pracoviště, jejichž cílem bylo nalezení protistátních letáků.¹⁸⁶

Mocenší funkcionáři shledávali příležitost u studentstva, proto KSČ navázala kontakt se stávkovým výborem plzeňských vysokých škol. Cílem bylo oddělit jej od Občanského fóra a opět začít s výukou. Generální stávka, plánovaná na poledne 27. listopadu, byla od KSČ označena na antisocialistické a antikomunistické dílo. K dohodě mezi KSČ a studentským stávkovým výborem tedy nedošlo.¹⁸⁷

Na náměstí Republiky po dohodě z předešlého dne opět probíhala demonstrace, které se zúčastnil téměř dvojnásobný počet účastníků, než předchozího dne: shromáždilo se zde 10 000 osob. Protestující lidé vyslechli projevy zástupců studentů, divadel, podniku Škoda a nezávislých iniciativ. Veřejnost byla také seznámena s prohlášením nově utvořeného plzeňského OF.

¹⁸³ AMP, f. Sbirka dokumentů z přelomu let 1989/1990, kart. 4526, Prohlášení studentů plzeňských vysokých škol ke stanovisku Městského výboru KSČ v Plzni ze dne 22. 11. 1989.

¹⁸⁴ AMP, f. Sbirka dokumentů z přelomu let 1989/1990, kart. 4526, DOUŠA, s. 2–3.

¹⁸⁵ Před odpoledním návratem do Prahy se herci setkali ještě se studenty lékařské fakulty.

¹⁸⁶ Noviny koncernu Škoda Plzeň Škodovák, 16. 11. 1990, roč. 61, č. 87.

¹⁸⁷ ANTON, s. 56.

Kolem pódia se začínali ozývat hlasy lidí, kteří mluvili jménem svých podniků, že se zúčastní generální stávkou.

V pátek 24. listopadu obava ze zásahu Lidových milic v Plzni ještě zesílila poté, co deník Pravda vydal stanovisko městského štábu LM okresu Plzeň-město, v němž se čtenáři dočetli o připravenosti LM v případě potřeby zasáhnout během akcí, jejichž následkem mohlo být poškození majetku, dále při vandalismu a ohrožení životů občanů. Městský štáb Lidových milic v Plzni plně podporoval stranickou linii, prohlášení vlády, vedení strany a přijatá opatření pro plynulost výroby. Ve svém stanovisku LM žádaly po vládě opatření proti nelegálním strukturám, nicméně k dialogu s vysokoškolskými studenty se příslušníci městského štábu Lidových milic vyjádřili kladně.¹⁸⁸

Významná schůze mezi vedením fakulty a studentského stávkového výboru proběhla téhož dne na fakultě pedagogické ve Veleslavínově budově. Mimo studentů a vedení fakulty se zde nacházeli také komunističtí funkcionáři a redaktoři deníku Pravda. Na místo dorazilo velké množství osob, které zaplnilo dvě patra budovy a schodiště u auly. Na přítomnosti novinářů, ale také na množství příchozích lze doložit, jak důležité toto setkání pro obě strany bylo. Naplánovaná byla další odpolední schůze, kde stávkový výbor informoval o své podpoře *Prohlášení plzeňských vysokých škol* a také *Prohlášení OF z 22. listopadu 1989* a o úmyslu stávku přerušit až tehdy, oznámí-li to celostátní koordinační stávkový výbor.¹⁸⁹ Výsledek jednání studenty pedagogické fakulty uspokojil – jako poslední ze stávkových výborů plzeňských VŠ měli povolení usadit se ve školní budově.¹⁹⁰ Přestože vedení fakulty souhlasilo s některými názory ohledně demokratických změn ve společnosti, na prohlášení ohledně připojení ke generální stávce reagovalo odmítavě. Jako určitý posun v objektivnosti zpravodajství lze hodnotit i otisknutí vyjádření od stávkového výboru PF v Pravdě následujícího dne, ve kterém za stávkový výbor Martin Sichinger a Jan Souček informovali o průběhu jednání.

¹⁸⁸ Pravda, 24. 11. 1989, roč. 70, č. 277.

¹⁸⁹ Pravda, 25. 11. 1989, roč. 70, č. 278.

¹⁹⁰ ANTON, s. 66.

Krajský tisk se dále snažil přesvědčit o své nestrannosti prostřednictvím článku *Co požadují plzeňští vysokoškoláci? Nehodláme zamlčovat názory lidí*. Redakce informovala čtenáře o zařazování čtenářských ohlasů v tisku, a také o doručených připomínkách k dopisu milicionářů, který vyšel v Pravdě 22. listopadu 1989, které členové redakce předali funkcionářům krajského štábu Lidových milic. Přestože deník uvedl, že s některými vystoupeními a požadavky nesouhlasí, článek dále pokračoval zveřejněním dvanácti požadavků studentů plzeňských VŠ a stanoviska MV KSČ, jehož předsednictvo odmítlo požadavek odstranění funkcionářů zodpovědných za současnou krizi a zároveň odmítající stávku.¹⁹¹ V porovnání s výtisky z předchozích dnů lze opravdu toto číslo deníku považovat za více objektivní, obsahující méně stranické rétoriky.

Na náměstí Republiky se zpěvem československé státní hymny zahájila manifestace s počtem 20 000 účastníků.¹⁹² Vystoupili zde také pražští umělci a svědci událostí z Národní třídy 17. listopadu. Zástupci studentstva informovali přítomné o úmyslu svoji stávku neukončit – lze předpokládat, že se jednalo také o odezvu na nepravdivou zprávu o odsuzujícím postoji plzeňských studentů VŠ směrem k pražským studentům a schvalování zákroku na Národní třídě, následkem které stále mohly přetrvávat pochybnosti či chaotické zprávy o dalším setrvání plzeňských studentů ve stávce. Občanské fórum a studenti se po vzoru pražského OF dohodli na společném postupu. Občané zde projevíli zvýšený zájem o OF a dostávali rady a doporučení k zakládání občanských fór na svých konkrétních pracovištích. Před ukončením byla domluvena manifestace na následující den, sobotu 25. listopadu 1989, na 14:00 hodin.

Večer televize odvysílala záběry z fyzického zásahu proti studentům. Mimo to se diváci z televizních obrazovek také dozvěděli o odstupu Miloše Jakeše z postu generálního tajemníka ÚV KSČ, jehož nástupcem ve funkci se stal Karel Urbánek. Nedůvěra občanů k této obměně byla později vyjádřena

¹⁹¹ Pravda, 25. 11. 1989, roč. 70, č. 278.

¹⁹² ADÁMEK a kol., s. 80.

v plzeňských ulicích prostřednictvím plakátů.¹⁹³ Naopak vedoucí tajemník západočeského krajského výboru KSČ projevil druhého dne od zvolení novému ústřednímu tajemníkovi na plenárním zasedání západočeského KV KSČ důvěru.¹⁹⁴

V sobotu 25. listopadu po dohodě s ředitelem plzeňských divadelních scén Jiřím Pomahačem se pro vedení dialogu otevřely budovy Velkého a Komorního divadla, jež byly původně ve snaze zabránit protirežimním činnostem uzamčeny. Pozvání k dialogu směřovalo i k funkcionářům krajského a městského výboru KSČ. Ještě před otevřením budov došlo k sepsání technického zajištění dialogu, které ukládalo vytvoření pořádkových jednotek, které měly za úkol dohlížet na průběh dialogu v budovách divadla, a také zajistit nepřekročení kapacity hlediště, neboť k dialogu v divadle měli být vpuštěni pouze občané se vstupenkami.¹⁹⁵

V podniku Škoda se rozšířily letáky s výzvou k účasti na generální stávce,¹⁹⁶ konané za dva dny. Situací v podniku se zabýval i krajský výbor KSČ na plénu z téhož dne. Očekávalo se zapojení obyvatel kraje do generální stávky, nicméně důležité bylo zabránění participace na pondělní stávce pracovníkům velkých podniků, mezi něž patřila i Škoda Plzeň. Tajemník předsednictva KV KSČ konstatoval, že přestože jsou ve Škodě „různé tendence“, podnik má nastalou situaci i tak pod kontrolou.¹⁹⁷ Také ve zprávě o politické situaci v Západočeském kraji tajemník krajského výboru mimo OF a studentstvu hovořil o Škodových závodech. Z těchto zpráv je patrné, jak závažná byla otázka participace zaměstnanců závodů na stávce.

Téhož dne proběhla schůze předsednictva městského výboru Socialistického svazu mládeže. Již ze solidárního provolání předsednictva tohoto

¹⁹³ Například na plakátu s informací o Urbánkově zvolení byla ručně dopsána otázka, zda se skutečně jedná o změnu. AMP, f. Sbíрка dokumentů z přelomu let 1989/1990, kart. 4526, DOUŠA, s. 10. Nespokojenost občané vyjádřili také prostřednictvím plakátů s nápisy, například se sdělením, že výměna figurek není řešením. Viz obrazová příloha č. 1.

¹⁹⁴ VANĚK, *Listopadové události*, s. 105.

¹⁹⁵ *Technické zajištění dialogu s občany ve Velkém a Komorním divadle, nedatováno*. In: Scriptum [online], [cit. 2020-03-18]. Dostupné z: <http://scriptum.cz/soubory//scriptum/%5Bnode%5D/technicke-zajisteni-dialogu-s-obcany-ve-velkem-a-komornim-divadle.pdf>.

¹⁹⁶ Letáky byly zaměstnancům rozdávány i u bran podniku.

¹⁹⁷ VANĚK, *Listopadové události*, s. 105.

orgánu, které tisk Pravda vydal 21. listopadu 1989, lze pozorovat odklon MV SSM od oficiální stranické linie. Zákrok na Národní třídě považoval městský výbor Socialistického svazu mládeže v Plzni za politickou chybu, následovanou dalšími pochybeními stranických orgánů v Plzni. Kritika směřovala na neústupné postoje a netečné vyčkávání na další postup nařízený vládnoucí mocí. Městský výbor SSM se také přihlásil ke generální stávce 27. listopadu 1989, přestože ji z prozíravosti nazýval generálním protestem, nikoliv stávkou.¹⁹⁸

Na náměstí Republiky se konalo další shromáždění. S projevy vystoupili opět zástupci studentů, divadelníků, OF, ale také Škodových závodů. Vzhledem k tomu, že se manifestace konala v sobotu, mimoplzeňští studenti odjeli z kolejí domů, a proto se v sobotu shromáždilo více osob středního a vyššího věku, ale také poklesl počet účastníků. Zřejmě kvůli větší absenci studentů se oproti minulému dni nyní zúčastnilo o 5000 osob méně – počet účastníků demonstrace čítal 15 000.¹⁹⁹ Za studenty hovořil předseda stávkového výboru Marcel Hájek, který přítomné ujistil o pokračování studentské stávky, a za zaměstnance Škodových závodů Vojtěch Filip. Během této demonstrace se objevilo „*chrastění klíčů*“.

Přestože účast studentů na náměstí Republiky byla v sobotu nižší, tentýž den vydali studenti pedagogické fakulty provolání k učňovským a středoškolským studentům ohledně blížící se generální stávky. Vyjádřili v něm studující mládeži poděkování za podporu a ukázněnost, a také sdělili, že není potřeba jejich účast na pochodech v ulicích měst. Vysokoškolští studenti vyzvali učně a středoškolské žáky ke zdržení se protistátních hesel, a aby se nenechali vyprovokovat k násilí.²⁰⁰ Z kontextu provolání lze konstatovat důležitost klidného průběhu akce a také pozorovat stále značnou nejistotu o vývoji situace. Studenti se obávali záminky, zásluhou které by je občané přestali podporovat, následované zvratem situace v neprospěch studentů a OF. Žáci byli vyzváni, aby svoji podporu generální stávce vyjádřili symbolicky přerušením práce při

¹⁹⁸ VANĚK, *Listopadové události*, s. 105.

¹⁹⁹ ANTON, s. 76.

²⁰⁰ AMP, f. Sbíрка dokumentů z přelomu let 1989/1990, kart. 4526, Provolání studentů PF Plzeň k učňovské a středoškolské mládeži týkající se generální stávky.

praktické výuce, zůstali v prostoru školy a diskutovali se svými učiteli a mistry odborného výcviku, kdy také mohli ústně projevit svoji příslušnost ke stávce.²⁰¹

Diecézní rada plzeňské diecéze Církve československé husitské prezentovala svůj postoj k současné situaci, který vyjádřila na svém zasedání, konaném téhož dne. Rada kladně hodnotila odstoupení předsednictva ÚV KSČ a doufala v zahájení dialogu vedení KSČ s dalšími politickými skupinami a zároveň považovala za nutnost další personální změny. Ve svých požadavcích se diecézní rada připojila k některým studentským požadavkům, neboť také žádala vyšetření zásahu na Národní třídě a potrestání viníků ze 17. listopadu 1989. Diecézní rada dále žádala propustit vězně svědomí a uvést zákony o lidských právech a občanských svobodách v souladu s mezinárodními normami.²⁰² Duchovní také vznesli požadavek na úplnou svobodu náboženského vyznání s absencí státního zásahu do vnitřních záležitostí církví. Lze konstatovat, že rada vyjádřila svoji přímou podporu Občanskému fóru, neboť písemně informovala o svém úmyslu poskytnout prostory, pokud by je OF potřebovalo, a souhlasila s konajícími se manifestacemi, stejně tak jako s generální stávkou 27. listopadu 1989.

V sobotu proběhla schůzce v Klubu mládeže Dominik, kde se v sále shromáždilo 60–70 osob. Sraz se týkal Občanského fóra, konkretizace modelu, který plzeňské Občanské fórum převzalo od pražského OF. Podařilo se založit zárodek koordinačního výboru OF, ve kterém měli mít zastoupení představitelé politických stran, iniciativ, podniků, studentů, sekce ze zdravotnictví atd. Problematika zástupců podnítila debatu, kdy někteří z přítomných v reakci na uvedení kontaktních jmen namítali, že mluvčí mají být voleni. Oponenti reagovali vysvětlením, že se jedná z nedostatku času pouze o dočasné řešení, které není neměnné.²⁰³

²⁰¹ AMP, f. Sběrka dokumentů z přelomu let 1989/1990, kart. 4526, Provolání studentů PF Plzeň k učňovské a středoškolské mládeži týkající se generální stávky.

²⁰² AMP, f. Sběrka dokumentů z přelomu let 1989/1990, kart. 4526, Diecézní rada plzeňské diecéze Církve československé husitské (provolání).

²⁰³ ANTON, s. 77–78.

Členové klubu Obroda se v počtu 40 členů shromáždili v hostinci Na schůdkách, kde zasedal koordinační výbor pro Západočeský kraj. Obroda se stala součástí Občanského fóra a výsledkem schůze bylo sepsání pětibodového prohlášení, které kritizovalo změny z předešlého dne ve složení předsednictva ÚV KSČ, a dále požadavek abdikace prezidenta Gustáva Husáka. Mimo jiné se v prohlášení vyskytl také bod související přímo s Plzní, který nesouhlasil s uvedením bývalého vedoucího tajemníka městského výboru KSČ a později vedoucího tajemníka krajského výboru KSČ v Plzni Josefa Mevalda jako člena sekretariátu ústředního výboru KSČ.²⁰⁴

V neděli, 26. listopadu 1989, panovala v Plzni atmosféra přípravy na generální stávku, plánovanou na následující den. Zatímco příslušníci Lidových milic vylepovali písemné výzvy, snažící se odradit občany od účasti na generální stávce, po Plzni se pohyboval vůz se studenty, kteří naopak dále ústně šířili výzvy k účasti na stávce.²⁰⁵

Ve 14:00 hodin se opět konala demonstrace na náměstí Republiky. Podpořit plzeňské akce režimní opozice přijeli pražští umělci Michal Tučný, Václav Neckář a Oldřich Vízner. Na náměstí kromě řečníků z řad opozice, například Johany Kudláčkové za DJKT, měl projev i předseda městského výboru SSM Pavel Borusík. V svolání předsednictva MV SSM zazněla žádost o kádrové změny ÚV KSČ a svolání mimořádného sjezdu Komunistické strany Československa s volbou delegátů ze základních organizací KSČ. Kritika ze strany městského výboru SSM směřovala i na městský výbor KSČ v Plzni a jeho postup při řešení aktuální problematiky. V projevu městský výbor SSM informoval o úmyslu požádat na schůzi s MV KSČ rezignaci představitelů MV KSČ na jejich funkce.²⁰⁶ Přestože projev prakticky podpořil žádosti opozičních skupin, několikrát se v davu během proslovu ozval pískot.²⁰⁷ Svoji solidaritu

²⁰⁴ BUKOVSKÝ a kol., s. 261.

²⁰⁵ ANTON, s. 80.

²⁰⁶ *Stanovisko předsednictva Městského výboru Socialistického svazu mládeže (26. 11. 1989)*. In: Scriptum [online], [cit. 2020-03-22]. Dostupné z: http://scriptum.cz/soubory//scriptum/%5Bnode%5D/1989-11-26_stanovisko-p-mev-ssm-na-demonstraci-v-plzni_ocr.pdf.

²⁰⁷ ANTON, s. 80–81, taktéž Pravda, 27. 11. 1989, roč. 70, č. 279.

vyjádřilo i pět pedagogů z vysoké školy strojní a elektrotechnické v Plzni a dokázali tak, že současná situace nebyla pouze součinnost studentů. Směrem ke studujícím hovořili senioři, kteří pronesli k mládeži pochvalná slova.²⁰⁸ Současně zaznělo upozornění, že KSČ by druhý den mohla při generální stávce převzít iniciativu, využít situace a kritizovat současný postup vedení KSČ.

Odpoledne proběhla v Plzni avizovaná schůze předsednictva městského výboru Socialistického svazu mládeže a předsednictva městského výboru Komunistické strany Československa. MV SSM žádal rezignaci předsednictva MV KSČ, jako tak učinilo předsednictvo městského výboru KSČ v Praze. Během jednání se snažil svazácký orgán uvést důvody, proč žádal rezignaci a argumentoval politickými chybami, kterých se stranický orgán dopustil. Protistrana připustila dílčí pochybení ve svém postupu, ale také věřila ve správnost svého stanoviska, doplněného podporou většiny ZO KSČ.²⁰⁹ Přestože MV SSM s městským výborem KSČ nesouhlasil a dál setrval na své původní rezoluci, dle informací z usnesení proběhla diskuze během schůze otevřeně a upřímně.

Ve Škodových závodech zasedaly podnikové výbory KSČ a ROH. Hlavním tématem se stala pondělní generální stávka. Závodní KSČ měla snahu, aby se stávka vůbec nekonala a nespatořovala v ní řešení situace, oproti tomu zástupci odborů projevíli přívětivější přístup – požadavky plzeňských studentů považovali za oprávněné a svůj souhlas chtěli projevit sirénami,²¹⁰ přerušením práce a poslechem představitele podniku.²¹¹ Ředitel podniku Korbel souhlasil s manifestací zaměstnanců uvnitř podniku na nádvoří s podmínkou, že si účastníci zameškanou pracovní dobu nahradí. Navíc přislíbil k zítřejšímu shromáždění

²⁰⁸ Pravda, 27. 11. 1989, roč. 70, č. 279.

²⁰⁹ *Usnesení ze společného zasedání předsednictva MV SSM a předsednictva MV KSČ Plzeň (26. 11. 1989).* In: Scriptum [online], [cit. 2020-03-22]. Dostupné z: http://scriptum.cz/soubory//scriptum/%5Bnode%5D/1989-11-26_usneseni-ze-spol-zased-pmev-ssm-a-pmv-ksc.pdf.

²¹⁰ Studenti na letáčích informovali, že podporu stávce lze vyjádřit i sirénami: „*Studenti VŠ nechtějí stávkou způsobit škody národnímu hospodaření [,] stačí vyjádřit podporu např. sirénami!*“ Viz obrazová příloha č. 1.

²¹¹ ANTON, s. 83.

propůjčit multikáru pro řečníky a ozvučení. Lze tedy konstatovat, že ředitel podniku prokázal vůči zaměstnancům vstřícné kroky.

Koordinační výbor Občanského fóra se setkal v budově konzervatoře ve Smetanových sadech. Kvůli rozšíření zprávy o schůzi se však neplánovaně navýšil počet účastníků, a místo 20 osob se tak dostavilo kolem 100 lidí, čítající i příslušníky StB.²¹² V atmosféře nervozity z důvodu nečekaně vysokého počtu osob zapomněli představitelé Občanského fóra na domluvený rozhovor ve vysílání Československého rozhlasu. K OF se také donesla zpráva o ochotě primátora města Plzně jednat s představiteli Občanského fóra. Primátor Bohumil Plátěnka souhlasil zahájit rozhovory s plzeňským Občanským fórem a představiteli ostatních politických stran na základě osobního jednání s předsednictvem MV SSM téhož dne.²¹³ Přes názorové rozpory členů plzeňského OF zvítězilo rozhodnutí nemeškat, vybrat mluvčí a okamžitě jednat. Ze schůze s primátorem nevyplýnul žádný určitý závěr a nedošlo k sepsání závazků, přesto lze však toto seznamovací jednání pokládat za úspěch, neboť se projevila ochota vládnoucí moci jednat s OF, které představovalo opoziční proud a patřilo k průkopníkům postupných ústupků. Bez výsledku dopadla také schůze na konzervatoři. Další schůze byla plánována na druhý den v budově Církve československé husitské.

Předvečer generální stávky se ve městě počítalo s účastí některých plzeňských podniků a studentstva, ovšem stále nepanovala jistota, zda se k manifestaci na náměstí Republiky připojí i dělníci ze Škodových závodů. Přestože se část pracovníků z podniku účastnila pražské demonstrace na Letné a v předvečer generální stávky byli mnozí rozhodnuti účastnit se,²¹⁴ stále chybělo oficiální potvrzení účasti, či zde hrozil odpor vedení, které nemuselo případné manifestující z podniku vypustit k účasti na náměstí Republiky. Zřejmě i

²¹² ANTON, s. 85–88.

²¹³ *Stanovisko předsednictva Městského výboru Socialistického svazu mládeže (26. 11. 1989)*. In: Scriptum [online], [cit. 2020–03–22]. Dostupné z: http://scriptum.cz/soubory//scriptum/%5Bnode%5D/1989-11-26_stanovisko-p-mev-ssm-na-demonstraci-v-plzni_ocr.pdf.

²¹⁴ VANĚK, *Listopadové události*, s. 107.

důsledkem nejistoty a nervozity před plánovanou velkou akcí se do Prahy vydali členové plzeňského OF a zástupci studentů, kde se jim dostalo uklidnění a poučení o nevyvolávání násilí při manifestaci.

4.2 27. listopad 1989 – den generální stávky

Lze konstatovat, že účast dělníků ze Škodových závodů byla opravdu důležitá, neboť studenti, členové Občanského fóra a stávkového výboru podniku již od brzkých ranních hodin rozdávali u bran podniku plakáty s prohlášením a snažili se přesvědčit zaměstnance k participaci na generální stávce. Další tiskové materiály obdrželi zaměstnanci za branami podniku, kde bylo k dispozici speciální vydání podnikového tisku Škodovák, obsahující výzvu k symbolické stávce.²¹⁵ Čtvrt hodiny před celorepublikovou generální stávkou, jejíž začátek byl plánován na 12:00, se u 1. brány podniku shromáždila skupina zaměstnanců podniku, zapojena do opozičních aktivit. Skupina postupně přerůstala v dav, jenž měl v úmyslu pokračovat na náměstí Republiky, kde probíhala generální stávka oficiálně. Nicméně se podařilo zabránit odchodu masy pracovníků a doporučeno, aby se nejprve generální stávka vyhlásila uvnitř podniku. Během manifestace v podniku, kterou řídil Josef Bernard, probíhalo čtení stanovisek, ale ozvučení bylo nedostatečné.²¹⁶ Za hospodářské vedení podniku vystoupil s projevem technický náměstek ředitele Šulák, ale jeho projev se nesetkal se sympatiemi posluchačů, což vyjádřili pískotem.²¹⁷ Demonstrace uvnitř podniku skončila poté, co se ředitel Korbel rozhodl povolit otevření 1. brány. Kolem 13:00 hodin se zhruba 20 000 zaměstnanců Škodovky vydalo na náměstí Republiky. Dav prošel Tylovou ulicí ke křižovatce u Práce, dále kolem Velkého divadla, odkud zamířil do Prešovské ulice a následně na náměstí Republiky.

²¹⁵ Pondělní vydání se značně odlišovalo od zvláštního nedělního vydání podnikových novin Škodovák z 26. listopadu 1989. V nedělním čísle se závodní výbory KSČ postavily ke generální stávce odmítavě.

²¹⁶ Právě nedostatečné ozvučení mělo být dle krajského tisku Pravda podnětem k odchodu zaměstnanců na náměstí Republiky. Zadní řady špatně slyšely projevy, a proto začali pracovníci z těchto řad skandovat hesla, že „chtějí ven“. Tisk následujícího dne vyvrátil informaci o násilném zadržování zaměstnanců uvnitř podniku a dementoval zprávy o snaze zabránit jim v účasti na generální stávce na náměstí Republiky. Pravda, 28. 11. 1989, roč. 70, č. 280.

²¹⁷ ANTON, s. 92.

Mezitím probíhala na náměstí Republiky generální stávka, zahájená ve 12:00 hodin. Příslušníci policie zajistili, aby na místě neprobíhala automobilová doprava a nenarušovala akci. Již před začátkem generální stávky se v prostoru náměstí shromažďovali zaměstnanci z různých podniků, připraveni účastnit se stávky.²¹⁸ Účastníci s sebou přinesli československé vlajky a někteří také transparenty informující, z jakého podniku protestující pocházeli.²¹⁹ Postupně se u mikrofonů střídali studenti ze stávkových výborů plzeňských vysokých škol, již přítomné informovali o pokračování stávky do doby úplného splnění studentských požadavků. Taktéž se posluchači dozvěděli o založení studentského časopisu plzeňských studentů vysokých škol s názvem Krsadlo²²⁰ či o využití volného času stávkujících studentů, kteří se věnovali dobrovolnické práci ve zdravotnictví či ve městě. Dále vystoupil mluvčí za divadelníky, jenž pozval občany k účasti na dialozích v prostoru plzeňských divadel. Během generální stávky v Plzni vystoupila řada dalších řečníků, například zástupce za zdravotníky, podniky, Svaz protifašistických bojovníků či člen MV KSČ. Řečníci se připojili k požadavkům studentů a vyjádřili jim svou podporu.²²¹ Již téměř v závěru stávky dostal jeden z přítomných informaci o zapojení dělníků ze Škodových závodů a jejich aktuální cestě na náměstí Republiky. Přicházející dav se setkal s potleskem a pochvalnými komentáři, a zvýšil se také celkový počet plzeňských účastníků generální stávky na 50 000 fyzicky stávkujících na náměstí.²²² Za zaměstnance Škodových závodů přednesli někteří krátké projevy, nicméně přestože se již moc neřečnilo, připojení dělníků mělo pro účastníky a plzeňskou opozici důležitý psychologický efekt a také lze konstatovat, že zásluhou jejich participace na stávce a generální stávce celkově začala KSČ více jednat s opozicí.

²¹⁸ Jednalo se například o pracující ze Západočeských pivovarů, Staveb silnic a železnic či Okresního stavebního podniku Plzeň-sever.

²¹⁹ Pravda, 28. 11. 1989, roč. 70, č. 280.

²²⁰ Časopis posléze změnil název na Plzeňský student. K této změně došlo na konci listopadu 1989 z důvodu „[...] převedení redakce časopisu z kolejního rozhlasového studia pod vedení koordinačního stávkového výboru VŠ Plzeň.“ – Samizdatový studentský časopis Plzeňský student, 30. 11. 1989, č. 1.

²²¹ Pravda, 28. 11. 1989, roč. 70, č. 280.

²²² VANĚK, *Listopadové události*, s. 107.

Z důvodu snahy dodržet posloupnost večerních plzeňských shromáždění a dokázat veřejnosti, že OF manifestace organizuje, proběhlo tentýž den jako generální stávka, další shromáždění na náměstí Republiky od 16:30. Projev měl i předseda KV KSČ Kovářik, který se nebránil spolupráci KSČ s OF, které však jeho výzvu odmítlo, neboť by muselo komunikovat s KSČ prostřednictvím Národní fronty. Mezi další řečníky patřil i příslušník SNB, který mimo vyjádření podpory studentským požadavkům přítomné také ubezpečil, že SNB nezasáhne proti shromážděním na náměstí. Zároveň o stejný nenásilný postoj požádal i účastníky shromáždění.²²³ S dalšími proslovy vystoupil také představitel Československé strany socialistické a opět herci či učitelé. Ještě předtím, než se přítomní kolem 18:00 hodiny rozešli, organizátoři připomněli za hodinu začínající dialogy ve všech třech plzeňských divadlech, a ujistili o konání zítřejší stávky na stejném místě.

V 19:00 se také konala schůzka v budově patřící Církvi československé husitské, které se účastnilo 30 jedinců. Přestože proběhla ostrá výměna názorů, podařilo se ustanovit mluvčí plzeňského Občanského fóra. Mezi užší okruh zástupců OF patřil František Navrátil, Vladimír Líbal, Jiří Šašek, Alexandra Procházková, Marcel Hájek a Miroslav Anton. V následujících dnech se počet vedoucích osob Občanského fóra zvýšil, a vytvořily tak podmínky pro vznik Koordinačního centra OF v Plzni, kde se místem schůzek stala v centru města Advokátní poradna na náměstí Republiky, a k dispozici tak byli mluvčím OF právníci, kteří prováděli přípravu na politická jednání.²²⁴

4.3 Konec listopadových dní

V úterý, 28. listopadu 1989, plzeňští studenti vysokých škol informovali o pokračování studentské stávky a vyčkávali na další postup, který měl určit výsledek jednání koordinačního výboru VŠ s předsedou federální vlády Ladislavem Adamcem téhož dne. Ve svém stanovisku vysokoškolští studenti

²²³ Pravda 28. 11. 1989, roč. 70, č. 280.

²²⁴ ANTON, s. 98.

taktéž upřesnili postavení stávkového studentského hnutí jako nezávislé skupiny, která však spolupracuje s OF a ostatními iniciativami. Fakulty měly při nutnosti delšího trvání stávky kooperovat a rozmyslet jakou formou by stávka pokračovala.²²⁵

Den po generální stávce vytvořilo plzeňské Občanské fórum delegaci svých zástupců,²²⁶ která se společně se studenty vysokých škol účastnila druhého dne, 29. listopadu 1989, jednání s představiteli Národního výboru města Plzně, městských výborů Národní fronty, Československé strany socialistické a Československé strany lidové. Rada NVmP souhlasila s účastí členů OF v poradních orgánech rady a Občanské fórum také získalo kladné vyřízení své žádosti o kancelářské místnosti.²²⁷ Závěrem se účastníci dohodli o pokračování jednání a případné další schůzi. Lze konstatovat, že schůze uspokojila obě strany, neboť průběh jednání kladně zhodnotil zástupce Národního výboru Bohumil Plátěnka i zástupkyně OF Helena Röschová.²²⁸

Ve středu 29. listopadu 1989 proběhlo v Praze zasedání Federálního shromáždění ČSSR, na kterém bylo odhlasováno zrušení ústavního článku číslo 4 o vedoucí úloze Komunistické strany Československa ve společnosti, dále článek o monopolním postavení marxismu-leninismu ve výchově a vzdělávání. Upraven byl též článek o určujícím místě Komunistické strany Československa v NF. Téhož dne v Plzni vzrostl počet plakátů, mezi kterými většinu tvořily plakáty psané ručně či malované. Lze konstatovat, že plakáty a nápisy se objevovaly téměř všude – nejenom na výlohách, poštovních schránkách, sloupech elektrického vedení, ale také v oknech městské hromadné dopravy.²²⁹ Texty povzbuzovaly čtenáře k vytrvalosti, dokončení demokratického procesu, dále se

²²⁵ AMP, f. Sběrka dokumentů z přelomu let 1989/1990, kart. 4526, Stanovisko stávkujících VŠ v Plzni k 28. 11. 1989.

²²⁶ BUKOVSKÝ a kol., s. 262.

²²⁷ Tamtéž.

²²⁸ Pravda, 30. 11. 1989, roč. 70, č. 282.

²²⁹ AMP, f. Sběrka dokumentů z přelomu let 1989/1990, kart. 4526, DOUŠA, s. 9.

objevovala satira současné politické situace, citáty z klasických děl či například letáky s nejnovějšími informacemi.²³⁰

Téhož dne se uskutečnila schůze stávkového výboru DJKT a dětského divadla Alfa. Plzeňští divadelníci se dohodli na pokračování stávky, jejíž ukončení mělo být v budoucnu vyhlášeno ve veřejných sdělovacích prostředcích. V prostorách Komorního a Velkého divadla probíhaly od 19:00 téhož dne také diskuze. V divadle Alfa bylo připraveno zvláštní představení pro studenty, kteří setrvali ve stávce. Zítřejšího dne se konal dialog v budovách plzeňských divadel již pouze ve Velkém divadle z důvodu poskytnutí dalšího prostoru pro dialog, a to velkého sálu v kulturním domě ROH.²³¹

Dne 30. listopadu 1989 ve večerních hodinách vydali učitelé, pedagogičtí pracovníci a správní zaměstnanci plzeňských škol a výchovných zařízení své prohlášení, v němž vystoupili proti napadání dětí, jejichž rodiče byli členy KSČ, příslušníci SNB, LM nebo ČSLA.²³² Verbální útoky byly zaznamenány i proti samotným příslušníkům Sboru národní bezpečnosti, či jejich rodinným příslušníkům. Fyzické útoky SNB zaregistrovala zejména od recidivistů.²³³ Na prohlášení pedagogických pracovníků a dále uvedených informacích lze demonstrovat napětí a emoce, směřované proti osobám spjatých s režimem, nicméně tento trend byl v režii jednotlivých osob, neboť Občanské fórum a Verejnost' proti násiliu proklamovaly své žádosti o vyvarování se msty.²³⁴

²³⁰ AMP, f. Sbírka dokumentů z přelomu let 1989/1990, kart. 4526, DOUŠA, s. 9–12.

²³¹ *Schůze stávkového výboru DJKT a DD Alfa, (29. 11. 1989)*. In: Scriptum [online], [cit. 2020–03–24]. Dostupné z: http://scriptum.cz/soubory/scriptum/%5Bnode%5D/1989-11-29_schuze-stavkoveho-vyboru-djkt-a-dd-alfa_ocr.pdf.

²³² AMP, f. Sbírka dokumentů z přelomu let 1989/1990, kart. 4526, Prohlášení učitelů, pedagogických pracovníků a správních zaměstnanců plzeňských škol a výchovných zařízení. O psychologickém tlaku na děti rodinných příslušníků SNB se zmínil i náčelník KS SNB již 23. listopadu 1989 na plenárním zasedání SOA Plzeň, f. KV KSČ, kart. 86, Zápis z 9. zasedání zpč. KV KSČ, konaného dne 23. 11. 1989.

²³³ SOA Plzeň, f. KV KSČ, kart. 86, Zápis z 9. zasedání zpč. KV KSČ, konaného dne 23. 11. 1989.

²³⁴ Samizdatový studentský časopis Plzeňský student, 8. 12. 1989, č. 6.

5 Polistopadová situace v Plzni

Komunistická strana Československa v reakci na současný stav zveřejnila v deníku Rudé právo 2. prosince 1989 návrh Akčního programu KSČ. Celý text navrhovaného programu, jehož pomocí chtěla vládnoucí strana odpovědět na otázky veřejnosti, ale i samotným členům KSČ a znovuzískat důvěru občanů, zveřejnil tisk na úvodní straně. V návrhu Akčního programu strana připustila své chyby z minulých let a nedůslednost při realizaci procesu přestavby, a proto se rozhodla pro obrat v politice strany, spočívající v odmítnutí dřívější koncepce vedoucí úlohy jedné strany a přijetí dialogu mezi KSČ a ostatními politickými subjekty a hnutími. Obnova strany měla také spočívat v kritickém přehodnocení minulosti, zejména pak roku 1968 a okupací pěti armád Varšavské smlouvy, o které KSČ nyní uznala, že byla neopodstatněná a rozhodnutí o provedení invaze chybné.²³⁵ Návrh programu dále uváděl přihlášení KSČ k demokracii pro všechny obyvatele, pluralismus v politice v novém pojetí Národní fronty, či podporu pro přijetí nového vysokoškolského zákona, na jehož tvorbě mohli participovat i studenti vysoké školy, či upravit návrhy novel určitých zákonů. Návrh programu se zabýval také ekonomikou záležitostí státu, zvýšení její výkonnosti, obnovení kulturnosti a morálky, setrvání nadále stranou pracujících obyvatel a co se týče zahraniční politiky ČSSR, tak prosazovat otevřenost světu.²³⁶ K uvedenému dokumentu se vyjádřili ve svém tisku plzeňští studenti, kteří prostřednictvím komentáře ve svém studentském časopise konstatovali, že navzdory zrušení článku 4 o vedoucí úloze strany ve společnosti zůstávala stále faktická moc v rukou KSČ, a proto text návrhu Akčního programu označili za prázdná slova, která měla za úkol pouze uklidnit národ.²³⁷ Komentář ve studentském samizdatu se vyjádřil pro skutečné realizování slíbených změn.

Obdobný postoj k návrhu akčního programu zaujalo i plzeňské Občanské fórum, které v návrhu spatřilo snahu vládnoucí moci o obnovu svého vlivu a upozornilo, že současné změny jsou zásluhou tlaku lidu, nikoliv z vlastní vůle

²³⁵ Rudé právo, 2. 12. 1989, roč. 70, č. 284.

²³⁶ Tamtéž.

²³⁷ Samizdatový studentský časopis Plzeňský student, 4. 12. 1989, č. 2.

garnitury. OF také upozornilo na odmítavé stanovisko strany k politickému pluralismu z minulého měsíce, kontrastující s nynějším textem ze začátku prosince.²³⁸ V požadavcích plzeňské Občanské fórum uvedlo nutnost převedení politické činnosti strany do pouličních organizací, převést některé stranické budovy pod státní správu a odvolat funkcionáře a úředníky v orgánech státní správy, kteří svůj post získali díky příslušnosti ke straně. Závěrem tedy OF hodnotilo návrh Akčního programu jako nic nezaručující formulace, bez konkrétních návrhů na podporu změn.²³⁹ Lze konstatovat, že plzeňští studenti se v hodnocení dle reakce shodovali s OF, neboť obě dvě skupiny přistoupily k dokumentu obezřetně, negativně jej zhodnotily a žádaly skutečně jednat a skutečné odstoupení KSČ z funkcí.

Dne 3. prosince 1989 odvolal prezident Gustáv Husák na návrh Ladislava Adamce část členů vlády. V nově obměněné vládě však stále patnáct míst z celkových dvaceti zastávali členové KSČ. Proti změně se ohradilo Občanské fórum, Verejnosť proti násiliu, umělci či vysokoškolští studenti. Československá veřejnost neskrývala rozčarování nad převahou funkcionářů KSČ a odmítavá stanoviska hovořila o nepochopení situace. OF vyzvalo k zesílené stávkové pohotovosti a případné další generální stávce, která se měla konat 11. prosince 1989, pokud by se nová vláda dostala k moci.²⁴⁰

K novému složení vlády se vyjádřilo i plzeňské Občanské fórum ve svém svolání, vydaném 3. prosince 1989 ve večerních hodinách. OF uvedlo, že v malých změnách spatřuje začátek radikálnějšího procesu, zároveň však ujistilo, že se nenechá malými ústupky uchlácholit, a zdůraznilo potřebu ve změnách pokračovat. K převaze komunistických politiků v nové vládě se vyjádřilo jednoznačně odmítavě: „*Máme zato, že za současného vývoje v Československu je naprosto nepřijatelné, aby KSČ měla i nadále ve Federální vládě i ve vládách*

²³⁸ AMP, f. Sběrka dokumentů z přelomu let 1989/1990, kart. 4526, Prohlášení plzeňského Občanského fóra k návrhu akčního programu KSČ.

²³⁹ Tamtéž.

²⁴⁰ HOLUBEC a kol., s. 28.

obou republik nadpoloviční většinu.“²⁴¹ Plzeňské OF se tak přidalo k negativním ohlasům na nové složení vlády, které považovalo za nedostatečné a navrhovalo nahradit zkompromitované funkcionáře členy z jiných stran, nebo bezpartijních. I plzeňské OF se přidalo k výzvě občanům ke stávkové pohotovosti a připravenosti vyjádřit požadavek demokratických změn prostřednictvím další generální stávky. Ke kritice složení vlády se ve svém stanovisku, prezentovaném dne 4. prosince 1989 při manifestaci na náměstí Republiky, přidali také studenti LF UK v Plzni: „*Patnáct křesel komunistů proti pěti křeslům jinostraníků a bezpartijních nemůže ani při nejlepší vůli rozumný člověk považovat za koalici.*“²⁴²

Vzhledem k nespokojenosti občanů s dosavadním průběhem reformy uspořádalo OF dne 4. prosince 1989 v Plzni na náměstí Republiky další manifestaci s účastí několika desetitisíců občanů.²⁴³ S projevy vystoupili zástupci OF, plzeňských studentů, stále setrvávajících ve stávce a to do doby, než budou poskytnuty záruky demokracie, dále divadelníků, kteří opět vstoupili do stávky. Umělci prezentovali svůj požadavek na změnu na postu prezidenta ČSSR a připomněli, že v případě potřeby jsou připraveni vstoupit do generální stávky 11. prosince 1989.²⁴⁴ Za dělníky hovořil představitel OF Škody Plzeň a členové JZD Starý Plzenec a JZD Červený Hrádek v Plzni zastupovali na shromáždění rolníky. Na projevech přítomných bylo možné pozorovat pojící prvek, kterým se stalo nesouhlasné stanovisko s novým složením federální vlády.

Dne 7. prosince 1989 uspořádali protestní akci samotní plzeňští studenti. Odpoledne se shromáždili před budovou KV KSČ v Plzni, vybaveni krabicemi, ze kterých vytvořili tvar hlemýždě s ukrytým magnetofonem, na němž byl nahraný projev Miloše Jakeše. S sebou přinesli také hrách, který symbolicky hodili na zeď budovy, či košťata, se kterými ometali budovu. Demonstrační akcí chtěli studenti vyjádřit svůj nesouhlasný názor na změny ve stranickém aparátu

²⁴¹ AMP, f. Sbírka dokumentů z přelomu let 1989/1990, kart. 4526, Provolání plzeňského OF ke změnám ve federální vládě (3. 12. 1989).

²⁴² Samizdatový studentský časopis Plzeňský student, 5. 12. 1989, č. 3.

²⁴³ Tamtéž.

²⁴⁴ Pravda, 5. 12. 1989, roč. 70, č. 286.

KSČ města Plzně.²⁴⁵ Stejného dne, kterého se uskutečnila před budovou KV KSČ studentská akce, probíhalo také 36. zasedání předsednictva Západočeského KV KSČ. Je tedy pravděpodobné, že si studenti vybrali pro svoji manifestaci před budovou 7. prosinec právě z důvodu schůze Krajského výboru. Předsednictvo projednávalo bod *Vyhodnocení názorů na aktuální politické, ekonomické a ideologické otázky – vzorek mladých komunistů v Západočeském kraji*.²⁴⁶

Dne 10. prosince 1989 odvolal prezident ČSSR Gustáv Husák část členů kritizované federální vlády z 3. prosince 1989 a jmenoval členy nové.²⁴⁷ Novým premiérem se stal Marián Čalfa. Husák následně odstoupil z prezidentské funkce. Mezi kandidáty na nového prezidenta ČSSR OF na prezidenta navrhl Václava Havla, ZO KSČ Ladislava Adamce a ÚV SSM Čestmíra Císaře. Uvažovalo se i o Alexandru Dubčekovi. Vytvoření nové vlády zapříčinilo, že další generální stávka, naplánovaná v případě potřeby na následující den, již nebyla zapotřebí; zvýšená stávková pohotovost však byla stále doporučena, dokud nedojde ke splnění studentských požadavků.²⁴⁸

Nové složení vlády uspokojilo i plzeňské Občanské fórum, které ve Zpravodaji krajského informačního centra OF v Plzni následujícího dne, 11. prosince 1989, oznámilo své rozhodnutí novou vládu národního porozumění podpořit a vyzvalo občany ke stejnému postoji, a také aby svoji podporu vyjádřili i v úsecích národního hospodářství. Dále OF ve Zpravodaji informovalo čtenáře o své podpoře kandidatury Václava Havla na post prezidenta republiky.²⁴⁹ Občanské fórum Plzeň-město, Plzeň-jih a Plzeň-sever v provolání vyjádřily své přesvědčení, že podmínky na post prezidenta republiky splňuje Václav Havel s návrhem, aby se uspořádala celorepubliková podpisová akce s provedením součtu v koordinačním výboru pražského Občanského fóra. Výzva k podpisové

²⁴⁵ Samizdatový studentský časopis Plzeňský student, 8. 12. 1989, č. 6.

²⁴⁶ SOA Plzeň, f. KV KSČ, kart. 297, Zápis z 36. zasedání předsednictva zpč. KV KSČ – 7. 12. 1989.

²⁴⁷ Mezi nové členy patřil například Vladimír Dlouhý, Jiří Dienstbier či Václav Klaus. Podporu od OF a Verejnosť proti násiliu mělo celkem devět členů nové vlády. HOLUBEC a kol., s. 42.

²⁴⁸ HÝNA, s. 66.

²⁴⁹ Zpravodaj krajského informačního centra Občanského fóra v Plzni, 11. 12. 1989, č. 2.

akci byla plzeňským OF zveřejněna v provolání dne 10. prosince 1989 a do 14. prosince 1989 podpořilo svým podpisem kandidaturu Václava Havla na post prezidenta celkem 3 420 občanů z Plzně a jejího okolí.²⁵⁰ Také se objevovaly nové plakáty, obsahující také vyjádření podpory Havlovy kandidatury, přestože lze v prosinci roku 1989 sledovat sestupnou tendenci celkového počtu plakátů i jejich čtenářů.²⁵¹

Koordinační stávkový výbor plzeňských vysokých škol dne 11. prosince 1989 uvedl důvody své pokračující stávky. Přestože studenti kladně ohodnotili složení nové federální vlády, stále shledávali obavy ve změně aktuálního vývoje. Mezi konkrétní důvody neukončení stávky patřila podpora slovenských studentů, neboť slovenskou politickou situaci plzeňští studenti označili za nejasnou. V dalších bodech studenti uvedli, že usilují o praktické zrušení vedoucí úlohy KSČ na území republiky, záruku nenasazení státní bezpečnosti k zásahu na studentských akcích, nespokojenost s průběhem spolupráce státních orgánů s vyšetřovací komisí zásahu na Národní třídě, jejíž činnost shledávali jako stále úmyslně mařenou. V posledním bodě svého prohlášení o pokračující stávce plzeňští studující žádali odstoupení zkompromitovaných poslanců ve federálním shromáždění.²⁵² V závěru studenti uvedli, že se nejedná o stupňování požadavků, ale jejich důsledné plnění.

Občanské fórum VŠSE a studenti VŠSE se 12. prosince 1989 vyjádřili ke kandidatuře na post prezidenta ČSSR. V provolání informovali o svém přihlédnutí k morálním a charakterovým vlastnostem kandidáta, jehož zvolení by vnímali jako záruku demokracie a cestu ke svobodným volbám. Po zvážení v provolání vyjádřili podporu Václavu Havlovi, u nějž usoudili, že dané požadavky splňoval.²⁵³

²⁵⁰ Informační bulletin Občanského fóra Plzeň město, nedatováno, č. 4 (předešlá čísla nesla název Zpravodaj krajského informačního centra Občanského fóra v Plzni).

²⁵¹ AMP, f. Sbíрка dokumentů z přelomu let 1989/1990, kart. 4526, DOUŠA, s. 12.

²⁵² AMP, f. Sbíрка dokumentů z přelomu let 1989/1990, kart. 4526, Proč stávkujeme dál (provolání koordinačního stávkového výboru plzeňských vysokých škol, 11. 12. 1989).

²⁵³ AMP, f. Sbíрка dokumentů z přelomu let 1989/1990, kart. 4526, Provolání Občanského fóra a studentů VŠSE v Plzni.

5.1 Konec studentské stávký a stabilizace situace

Z důvodu nastávající volby nového prezidenta ČSSR se v Plzni na náměstí Republiky konala 28. prosince 1989 manifestace na podporu kandidatury Václava Havla, spojená s uctěním památky obětí diktatury rumunského prezidenta Nicolae Ceaușesca.²⁵⁴ O přesvědčení, že se novým prezidentem stane Václav Havel, svědčilo i vytvoření delegace, jejímž úkolem mělo být blahopřání k postu v případě jeho zvolení. Za plzeňské studenty byl v delegaci reprezentantem Marcel Hájek, za Občanské fórum Jiří Šašek a za divadelníky se stal členem delegace Pavel Pavlovský. Během shromáždění na náměstí Republiky se účastníci dozvěděli o složení případné delegace a vyjádřili mu svoji důvěru.²⁵⁵

Dne 29. prosince 1989 proběhla v Praze ve Vladislavském sále Pražského hradu volba nového prezidenta republiky. Novým prezidentem Československé socialistické republiky byl poslanci Federálního shromáždění v 10:20 hodin jednohlasně zvolen Václav Havel; Alexandr Dubček se stal předsedou Federálního shromáždění. Tuto skutečnost i plzeňští studenti považovali za dostatečnou záruku vývoje, směřujícímu k demokratickým volbám, a proto plzeňští vysokoškolští studenti stávku ukončili a přešli do stávkové pohotovosti. Blahopřání novému prezidentovi zaslali představitelé západočeského krajského národního výboru v Plzni, a připojili pozvání k návštěvě Západočeského kraje.²⁵⁶

Závěrečné zasedání předsednictva krajského výboru KSČ se konalo 11. ledna 1990, během kterého se projednávaly majetkoprávní záležitosti, situace v deníku Pravda, reorganizace aparátu strany, příprava závěrečného pléna KV KSČ, řešení zastoupení KSČ v KV NF a politická situace v kraji.²⁵⁷ Movitý, nemovitý majetek, ale také pracovní síly KV KSČ byly převedeny pod MV KSČ v Plzni, v rámci reorganizace aparátu strany bylo zrušeno k danému dni 657 ZO

²⁵⁴ Na dramatický průběh rumunských událostí reagovali plzeňští studenti již 19. prosince 1989, kdy se připojili k prohlášení OF a VPN, která odsoudila postup vládnoucí moci. HYNA, s. 68.

²⁵⁵ Samizdatový studentský časopis Plzeňský student, 29. 12. 1989, č. 27.

²⁵⁶ Pravda, 30. 12. 1989, roč. 70, č. 307.

²⁵⁷ SOA Plzeň, f. KV KSČ, kart. 297, Zápis ze závěrečného zasedání PKV KSČ dne 11. 1. 1990.

KSČ, 10 000 členů se vzdalo členství a nově bylo přijato 139.²⁵⁸ Ohledně problematiky závěrečného pléna, které mělo za úkol z historického pohledu ukončit činnost KV KSČ, měli členové předsednictva KV KSČ na výběr ze dvou možností – zaslání děkovného dopisu, nebo zorganizovat závěrečné plénum. Přítomní se vyslovili a doporučili uspořádání pléna západočeského krajského výboru KSČ. K politické situaci KV KSČ uvedl úkol připravovat se na volby do zastupitelských orgánů.

Cesta k demokracii v Plzni byla započata. Následujícího roku po listopadových událostech se v Plzni v květnu již oficiálně konaly slavnosti osvobození americkou armádou. Parlamentní volby v první polovině června roku 1990, ve kterých do Sněmovny lidu, Sněmovny národů a České národní rady v Plzni zvítězilo Občanské fórum, již jen doplnilo zahájený proces změn v zemi.²⁵⁹

²⁵⁸ SOA Plzeň, f. KV KSČ, kart. 297, Zápis ze závěrečného zasedání PKV KSČ dne 11. 1. 1990.

²⁵⁹ GÁŠKOVÁ, Ivana a kol., *Parlamentní volby v Plzni 1990*. In: VALEŠ, Lukáš (ed.), *Rok 1989 v Plzni a západních Čechách*, Dobrá Voda 2003, s. 166–168. Překvapením byl však také velký počet hlasů, které získala Komunistická strana Československa.

6 Závěr

Nástup Michaila Sergejeviče Gorbačova do funkce generálního tajemníka Komunistické strany Sovětského svazu znamenal obrat v dosavadní politice SSSR, a to i v přístupu k satelitním zemím, které získaly více volnosti. Přívětivé mezinárodní podmínky a nefunkčnost systému vyvrcholily i v Československé socialistické republice v revoluci, jejímž následkem došlo k odstranění vládnoucího komunistického režimu v zemi. K československým městům, ve kterých v roce 1989 probíhaly demonstrace, se zapojila i Plzeň.

V Plzni se v roce 1989 vyskytovalo množství opozičních proudů, nicméně jejich vliv a podpora od obyvatel byla značně menší, než v hlavním městě. Přesto však opozice naplánovala v roce 1989 v Plzni několik veřejných protestních akcí, které se setkaly s poměrně malou reakcí, přesto však vládnoucí garnitura situaci nepodceňovala a podnikla kroky k zamezení těchto projevů. Za největší samostatnou plzeňskou protestní veřejnou akci z hlediska příprav i počtu účastníků v roce 1989 lze považovat slavnosti osvobození Plzně americkou armádou v květnu 1989. Mimo přímé protestní akce se projevy odporu objevily v plzeňském prostředí i mezi příznivci alternativního proudu hudby undergroundu, či během oficiálního hudebního festivalu Porta v červenci 1989. Protože bylo na základě předchozích zkušeností pravděpodobné, že i případná akce na 17. listopad 1989 v Plzni by nezískala větší podporu občanů, opoziční plzeňské proudy protestní manifestaci na tento den ani neplánovaly a zaměřily se na podporu pražské akce. V daný den se konala v Plzni pouze pietní akce na počest Jana Opletala, která si však, podobně jako předchozí shromáždění, vysloužila pozornost bezpečnosti, a to i navzdory skutečnosti, že nebyla protirežimně zaměřena.

V Plzni se projevy protestů po zásahu na Národní třídě objevovaly postupně, pomaleji a s menší intenzitou než v Praze. Prakticky první plzeňskou reakcí se stal protestní dopis od účastníků koncertu od Církve československé husitské, jenž byl adresovaný několika úřadům. Rychle na události zareagovali plzeňští divadelníci, kteří se před uvedením hry druhý den po pražském zásahu

radili o dalším postupu. Plánovanou komedii odehráli, ale následující dny se také plzeňské divadelní scény připojily ke stávce divadelníků.

Ze tří plzeňských vysokých škol (technické, lékařské fakulty a fakulty pedagogické) jako první reagovali na pražské události medikové, a i v dalším průběhu plzeňských událostí se nejaktivněji projeví právě studenti lékařské fakulty. Patrně největší potíže ohledně jednání s vedením fakulty a prosazením stávky měli studenti fakulty pedagogické, nicméně stávky se jim také podařilo dosáhnout. K protestům se přidali i žáci středních škol či učilišť, nicméně nejvíce se prosazovali studenti vysokoškolští. Stávkující studující fungovali i jako informační zdroj, protože podnikali výjezdy mimo město do lokalit, kde hrozilo zkeslení popisu dění, či byl nedostatek informací.

S přibývajícím dny rostl také počet účastníků demonstrací, konaných zejména na náměstí Republiky, počet vyvěšených plakátů a celková míra aktivity opozice. Vzestupný trend souvisel také s vyšší mírou informovanosti, jež každým dnem stoupala.

Listopadové události roku 1989 se v Plzni vyznačovaly poklidným průběhem, bez přímých fyzických zásahů bezpečnostních složek. Přestože mezi obyvatelstvem panovaly především obavy z nasazení Lidových milic, zvýšené zásluhou militantního vyznění zveřejněného dopisu této bojové složky, k jejich reálnému nasazení ve městě nedošlo. Náčelník krajské správy Sboru národní bezpečnosti ve druhé polovině listopadu 1989 také konstatoval, že v Západočeském kraji v roce 1989 nebylo proti občanům ani ze strany SNB použito fyzické násilí: „*Ani jednou, ani jeden příslušník nikoho, nikoho neudeřil pendrekem.*“²⁶⁰ Autorka během bádání o plzeňské listopadové revoluci v roce 1989 také nezaznamenala případy fyzických inzultací proti demonstrujícím občanům ze strany bezpečnostních složek.

Plzeňské listopadové události z roku 1989 nelze vůči dění v republice a konečnému pádu režimu v zemi opomenout, neboť se město zařadilo mezi ostatní

²⁶⁰ SOA Plzeň, f. KV KSČ, kart. 86, Zápis z 9. Zasedání zpč. KV KSČ, konaného dne 23. 11. 1989.

místa v Československé socialistické republice, ze kterých se vyjádřila nespokojenost s vládnoucím režimem. V Plzni se k protestujícím přidali také v masivním počtu dělníci z plzeňských Škodových závodů, a svojí účastí tak učinili irelevantním argument režimu, jehož náplní bylo tvrzení, že proti zřízení v zemi protestují pouze studenti a nepřátelé socialismu, napojení na Západ. Není proto překvapivé, že participace plzeňských dělníků na generální stávce byla z tohoto důvodu důležitým tématem po celé listopadové dny až do dne generální stávky jak pro opoziční proudy, které se snažily pracovníky Škodových závodů přimět k účasti, tak pro vládnoucí moc, jež naopak vynaložila úsilí k zamezení jejich účasti na protestu.

Požadavky a prohlášení opozice v Plzni ve většině případů vycházely a nalézaly inspiraci v pražském modelu, a lokální záležitosti se objevovaly spíše ojediněle – například dodatek plzeňských studentů vysokých škol k listopadovému prohlášení pražských vysokoškoláků s požadavkem na zlepšení podmínek vysokých škol a zdravotnictví v Plzni, či bod v prohlášení klubu Obroda, vyjadřující nesouhlasný postoj k uvedení vedoucího tajemníka krajského výboru KSČ v Plzni Josefa Mevalda jako člena sekretariátu ÚV KSČ.

Lze říci, že plzeňské události probíhaly podobně, jako dění v hlavním městě, ovšem se zpožděním a menší intenzitou. I v Plzni se během revoluce ve velké míře angažovali studenti, zejména ti vysokoškolští, a dále také divadelníci. V prosinci 1989 byly plzeňské události spíše v souvislosti s celorepublikovým děním. Jednalo se například o reakci plzeňského OF a studentů na návrh Akčního programu KSČ, taktéž negativní ohlasy na převahu komunistických politiků v obměněné vládě na začátku prosince 1989, či naopak uspokojení s další obměnou vlády. Plzeňské protesty a stávky pokračovaly tedy i v prosinci 1989 a v menší míře měly mimo spojitosti s celkovým děním v ČSSR i lokální charakter – například studentský nesouhlasný názor na změny ve stranickém aparátu KSČ města Plzně. Přesto se však jednalo v majoritě případů o události související s republikou celkově.

Závěrem lze konstatovat, že listopadová revoluce v roce 1989 probíhala ve městě Plzeň poklidně a s menší mírou iniciativy než v hlavním městě ČSSR, a možná i proto je poměrně přehlížena. Přesto její roli v regionálním, a i celostátním dění nelze opomíjet. V Plzni demonstrovaly desetitisíce občanů včetně tisíců dělníků, a dali tak jasný signál vládnoucí moci, že i v poměrně konzervativně laděném západočeském městě nejsou obyvatelé spokojeni s dosavadním režimem a volají po změně.

7 Seznam pramenů a literatury

7.1 Nevydané prameny

7.1.1 Archiv města Plzně

Fond Městský výbor Komunistické strany Československa v Plzni, karton 186, Zasedání předsednictva městského výboru KSČ dne 12. 7. 1989.

Fond Městský výbor Komunistické strany Československa v Plzni, karton 186, 33. schůze předsednictva městského výboru KSČ, konaná dne 16. 8. 1989.

Fond Sbíрка dokumentů z přelomu let 1989/1990, karton 4526.

Fond Sbíрка dokumentů z přelomu let 1989/1990, karton 4526, DOUŠA, Jaroslav, *Plakáty, nápisy a fotografie v Plzni od 23. 11. 1989–2. 1. 1990*, Plzeň 1990.

7.1.2 Státní oblastní archiv Plzeň, pracoviště Klášter

Fond Krajský výbor KSČ, karton 86, Zápis z 9. zasedání zpč. KV KSČ, konaného dne 23. 11. 1989.

Fond Krajský výbor KSČ, karton 296, Zápis z 5. mimořádného zasedání předsednictva zpč. KV KSČ konané dne 16. 11. 1989.

Fond Krajský výbor KSČ, karton 297, Zápis ze 6. mimořádného zasedání předsednictva zpč. KV KSČ konané dne 20. 11. 1989.

Fond Krajský výbor KSČ, karton 297, Zápis z 36. zasedání předsednictva zpč. KV KSČ – 7. 12. 1989.

Fond Krajský výbor KSČ, karton 297, Zápis ze závěrečného zasedání PKV KSČ dne 11. 1. 1990.

7.1.3 Archiv autorky

Fotografie listopadových dní roku 1989 v Plzni, autor fotografií Jana Drahozalová.

7.2 Vydané prameny

BOHATOVÁ, Vladimíra a kol., *Michail Gorbačov mezi námi. Reportáže a dokumenty z dubnových dnů 1987*, Praha 1987.

GORBAČOV, Michail Sergejevič, *Přestavba a nové myšlení pro naši zemi a pro celý svět*, Praha 1987.

Zasedání západočeského krajského výboru KSČ k dalšímu rozvoji ideologické práce v procesu přestavby v Zpč. kraji. Leden 1989, Plzeň 1989.

Dokument č. 5. 1989, (před 20. červencem, Plzeň). Operativní situace na teritoriu Zpč. kraje na úseku vnitřního protivníka. Příspěvek náčelníka S-StB Plzeň pplk. Jana Ludvíka. In: ŽÁČEK, Pavel (ed.), *Securitas imperii 3. Poslední měsíce: porada StB z 20. července 1989 a její realizace*. Edice dokumentů, Praha 1996, s. 77–82.

Dokument č. 23. 1989, 14. listopadu, Plzeň. Plnění závěrů z celostátní porady ze dne 20. 7. 1989 a zhodnocení přijatých opatření S-StB. Hlášení II. odboru S-StB signované náčelníkem S-StB Plzeň pplk. Janem Ludvíkem přijaté pod NZ-00653/89-9, č.j. OS-002128/II-2-89. Přísně tajné. Výtisk č. 1. In: ŽÁČEK, Pavel (ed.), *Securitas imperii 3. Poslední měsíce: porada StB z 20. července 1989 a její realizace*. Edice dokumentů, Praha 1996, s. 172–176.

7.3 Tiskoviny

7.3.1 Samizdatové tiskoviny

Pevná hráz, 1989, č. 0.

Pevná hráz, 1989, č. 1.

Stres, 1989, č. 0.

Stres, 1989, č. 2.

Plzeňský student, 30. 11. 1989, č. 1.

Plzeňský student, 4. 12. 1989, č. 2.

Plzeňský student, 5. 12. 1989, č. 3.

Plzeňský student, 8. 12. 1989, č. 6.

Plzeňský student, 19. 12. 1989, č. 17.

Plzeňský student, 29. 12. 1989, č. 27.

7.3.2 Periodika

Informační bulletin Občanského fóra Plzeň město, nedatováno, č. 4.

Mladá fronta, 20. 11. 1989, roč. XLV, č. 273.

Mladá fronta, 22. 11. 1989, roč. XLV, č. 275.

Pravda, 5. 5. 1989, roč. 70, č. 105.

Pravda, 30. 10. 1989, roč. 70, č. 255.

Pravda, 21. 11. 1989, roč. 70, č. 274.

Pravda, 22. 11. 1989, roč. 70, č. 275.

Pravda, 23. 11. 1989, roč. 70, č. 276.

Pravda, 24. 11. 1989, roč. 70, č. 277.

Pravda, 25. 11. 1989, roč. 70, č. 278.

Pravda, 27. 11. 1989, roč. 70, č. 279.

Pravda, 28. 11. 1989, roč. 70, č. 280

Pravda, 30. 11. 1989, roč. 70, č. 282.

Pravda, 5. 12. 1989, roč. 70, č. 286.

Pravda, 30. 12. 1989, roč. 70, č. 307.

Rudé právo, 2. 12. 1989, roč. 70, č. 284.

Škodovák, 16. 11. 1990, roč. 61, č. 87.

Zpravodaj krajského informačního centra Občanského fóra v Plzni, 11. 12. 1989, č. 2.

7.4 Odborná literatura

ADÁMEK, Stanislav a kol., *Průběh listopadové revoluce roku 1989 v Plzni – události listopadu a prosince 1989 v Plzni*. In: VALEŠ, Lukáš (ed.), *Rok 1989 v Plzni a západních Čechách*, Dobrá Voda 2003, s. 76–91.

ANTON, Miroslav, *Listopad 1989 v Plzni*, Plzeň 1999.

BUKOVSKÝ, Stanislav a kol., *Dějiny města Plzně 3. 1918–1990*, Plzeň 2018.

DRAGULA, Ladislav, *Průvodce pokojnou revolucí*, Praha 1990.

DURMAN, Karel, *Útěk od praporů. Kreml a krize impéria 1964–1991*, Praha 1998.

FIGES, Orlando, *Revoluční Rusko 1891–1991*, Praha 2019.

GÁŠKOVÁ, Ivana a kol., *Parlamentní volby v Plzni 1990*. In: VALEŠ, Lukáš (ed.), *Rok 1989 v Plzni a západních Čechách*, Dobrá Voda 2003, s. 156–180.

HONAJZER, Jiří, *Občanské fórum. Vznik, vývoj a rozpad*, Praha 1996.

HOLUBEC, Petr a kol., *Kronika sametové revoluce*, Praha 1989.

- HYNA, Alfréd, *Sametová revoluce 1989 a plzeňské vysoké školy*. In: KUMPERA, Jan (ed.), *Dějepis XVII. Sborník katedry historie*, Plzeň 1998, s. 59–71.
- KADERA, Michal a kol., *Opozice a disent v Plzni před rokem 1989*. In: VALEŠ, Lukáš (ed.), *Rok 1989 v Plzni a západních Čechách*, Dobrá Voda 2003, s. 43–75.
- KALINOVÁ, Lenka, *K sociálním dějinám Československa v letech 1969–1989*, Praha 1999.
- KONEČNÝ, Michal Jupp, *Legenda Lochotín. Folk a country hudba v Plzni*, Praha 2016.
- LINHART, Miloslav a kol., *Politická struktura Plzně před rokem 1989*. In: VALEŠ, Lukáš (ed.), *Rok 1989 v Plzni a západních Čechách*, Dobrá Voda 2003, s. 26–34.
- LITERA, Bohuslav, TEJCHMAN, Miroslav, VYKOUKAL, Jiří, *Východ. Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944–1989*, Praha 2000.
- MACHÁČEK, Michal, *Gustáv Husák*, Praha 2019.
- MURAVCHIK, Joshua, *Nebe na zemi. Vzestup a pád socialismu*, Praha 2003.
- OTÁHAL, Milan, *Opoziční proudy v české společnosti 1969–1989*, Praha 2011.
- PEŠLOVÁ, Eva a kol., *Plzeň – město v roce 1989–1990*. In: VALEŠ, Lukáš (ed.), *Rok 1989 v Plzni a západních Čechách*, Dobrá Voda 2003, s. 13–20.
- PETROVÁ, Jana, *Zapomenutá generace 80. let 20. století. Nezávislé aktivity a samizdat na Plzeňsku*, Plzeň 2009.
- TŮMA, Oldřich, *Demonstrace a protesty: projevy a podoby hromadného rezistenčního chování ve veřejném prostoru*. In: VILÍMEK, Tomáš, TŮMA, Oldřich (eds.), *Projevy a podoby protirežimní rezistence v komunistickém Československu 1948–1989*, Praha 2018, s. 11–53.

VANĚK, Miroslav, *Listopadové události roku 1989 v Plzni*. In: MANDLER, Emanuel (ed.), *Dvě desetiletí před listopadem 89*, Praha 1993, s. 93–109.

VANĚK, Miroslav, *Pozadí listopadových událostí roku 1989 v Plzni*. In: BYSTRICKÝ, Vladimír a kol. (eds.), *Západočeský historický sborník 2*, Plzeň 1996, s. 397–400.

7.5 Internetové zdroje

Databáze demografických údajů za obce ČR. In: Český statistický úřad [online], [cit. 2020–07–20]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/databaze-demografickych-udaju-za-obce-cr>.

Dopis mladých věřících Pravdě, 22. 11. 1989. In: Scriptum [online], [cit. 2020–03–17]. Dostupné z: http://scriptum.cz/soubory//scriptum/%5Bnode%5D/1989-11-22_dopis-mladych-vericich-pravde_ocr.pdf.

Prohlášení činohry DJKT, neděle 19. listopad 1989. In: Scriptum [online], [cit. 2020–03–15]. Dostupné z: http://scriptum.cz/soubory//scriptum/%5Bnode%5D/1989-11-19_prohlaseni-ktere-cetla-cinohra-19-11_ocr.pdf.

Prohlášení pracovníků DJKT, 21. listopadu 1989. In: Scriptum [online], [cit. 2020–03–16]. Dostupné z: http://scriptum.cz/soubory//scriptum/%5Bnode%5D/1989-11-21_prohlaseni-pracovniku-djkt_ocr.pdf.

Prohlášení zaměstnanců Divadla Alfa Plzeň. In: Scriptum [online], [cit. 2020–03–24]. Dostupné z: http://scriptum.cz/soubory//scriptum/%5Bnode%5D/1989-11-20_prohlaseni-zamestnancu-divadla-alfa-plzen_ocr.pdf.

Schůze stávkového výboru DJKT a DD Alfa, (29. 11. 1989). In: Scriptum [online], [cit. 2020–03–24]. Dostupné z:

http://scriptum.cz/soubory//scriptum/%5Bnode%5D/1989-11-29_schuze-stavkoveho-vyboru-djkt-a-dd-alfa_ocr.pdf.

Stanovisko předsednictva Městského výboru Socialistického svazu mládeže (26. 11. 1989). In: Scriptum [online], [cit. 2020–03–22]. Dostupné z: http://scriptum.cz/soubory//scriptum/%5Bnode%5D/1989-11-26_stanovisko-pme-v-ssm-na-demonstraci-v-plzni_ocr.pdf.

Stručná zpráva o dění v plzeňském Komorním divadle v neděli 19. listopadu. In: Scriptum [online], [cit. 2020–03–15]. Dostupné z: http://scriptum.cz/soubory//scriptum/%5Bnode%5D/1989-11-19_19-listopad-v-komornim-divadle_ocr.pdf.

Technické zajištění dialogu s občany ve Velkém a Komorním divadle, nedatováno. In: Scriptum [online], [cit. 2020–03–18]. Dostupné z: <http://scriptum.cz/soubory//scriptum/%5Bnode%5D/technicke-zajisteni-dialogu-s-obcany-ve-velkem-a-komornim-divadle.pdf>.

Usnesení ze společného zasedání předsednictva MV SSM a předsednictva MV KSČ Plzeň (26. 11. 1989). In: Scriptum [online], [cit. 2020–03–22]. Dostupné z: http://scriptum.cz/soubory//scriptum/%5Bnode%5D/1989-11-26_usneseni-ze-spol-zased-pme-v-ssm-a-pmv-ksc.pdf.

8 Resumé

In 1985, there was a change in the leadership of the Soviet Union – Mikhail Sergeyevich Gorbachev took over the post of General Secretary of the Communist Party of the Soviet Union. Gorbachev's policy was different from his predecessors. Policy under his rule focused more on the home country and its own problems, so satellite countries thus gradually gained more freedom. This fact helped internal changes in the countries of the Eastern bloc, such as Hungary, Poland and Czechoslovakia. The November demonstrations in 1989, which also took place in the city of Pilsen, became the trigger for changes in Czechoslovakia.

The diploma thesis, dealing with the November events of 1989 in Pilsen, is divided into four parts. The first part of the thesis deals with international events after Gorbachev took over as General Secretary and the changes that accompanied him. Among the countries affected by this change was also the Czechoslovak Socialist Republic, where population tensions gradually increased and the number of protests around the republic also increased. On November 17 1989 in Prague, the permitted reverential manifestation became an anti-regime demonstration. During this manifestation some of the protesters were injured by the intervention of armed forces. This intervention triggered a wave of protests, in which other Czechoslovak cities, including the West Bohemian city of Pilsen, also took part.

The second part of the work describes the Pilsen opposition of the regime and its events in Pilsen in 1989. There were several protests in the city before November 1989, but they were characterized by low participation. Numerous demonstrations began after the intervention on Národní třída in Prague, the course of which in Pilsen is taken into account in the third part. The Pilsen theatre workers reacted in the same way as their Prague colleagues, and all of Pilsen's theatre stages went on strike. Students, especially university students from the Faculty of Medicine, also showed up during revolution. Gradually, the number of participants in the demonstrations increased, even with the support of

well-known artists. Similar to Prague, the Civic Forum was established in Pilsen. In the Pilsen environment people's militias were actively heard through the press, which stemmed from fears of their intervention against demonstrators. During the revolution, the Pilsen Communist Party of Czechoslovakia adhered to the official party line and criticized the expressions of dissent. However, there was no physical intervention from the armed forces in Pilsen. Throughout Pilsen in November 1989, the issue of the participation of workers from Škoda Plzeň in the general strike was also important. Although it was not certain until the last moment how many workers from this company would support the strike on 27 November. Finally about half of the company participated on the general strike. Their participation was an ideological blow to the ruling regime and also the signal for Communist Party of Czechoslovakia that even the support of the workers could no longer be counted on.

The last part of the work focuses on the post-November events of 1989 in Pilsen, when the situation was calmer. The number of demonstrations and the number of participants decreased, and the Pilsen opposition was more concerned about the national situation than local matters. However, the path to democracy and free elections in the whole republic had already begun.

9 Obrazová příloha

Obrazová příloha č. 1 – Plakáty vylepené v okolí centra Plzně, listopad 1989.

Obrazová příloha č. 2 – Demonstrace na náměstí Republiky v Plzni během listopadových dní 1989.

Obrazová příloha č. 3 – Apely a informace od režimní opozice.

Obrazová příloha č. 4 – Občané pročítající vyvěšené letáky v Plzni, listopad 1989.

Obrazová příloha č. 5 – Účastníci plzeňských listopadových demonstrací, náměstí Republiky 1989.

Obrazová příloha č. 6 – Plzeňské plakáty.

Obrazová příloha č. 1 – Plakáty vylepené v okolí centra Plzně, listopad 1989.²⁶¹

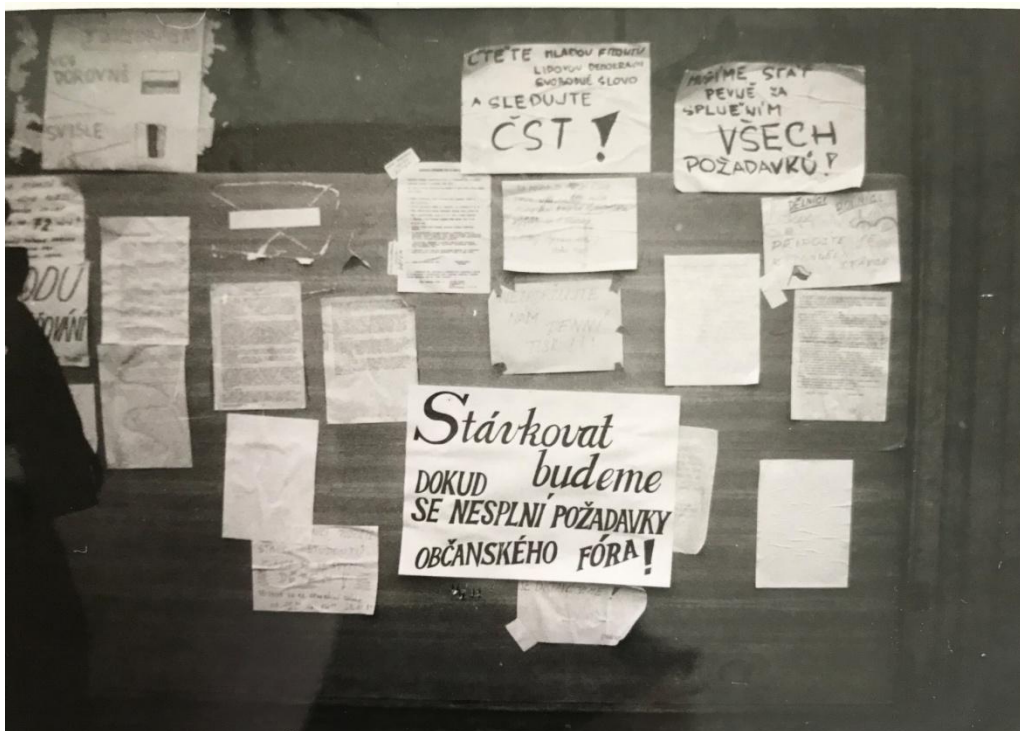

Obrazová příloha č. 2 – Demonstrace na náměstí Republiky v Plzni během listopadových dní 1989.²⁶²

²⁶¹ Archiv autorky, autor fotografie Jana Drahozalová.

²⁶² Tamtéž.

Obrazová příloha č. 3 – Apely a informace od režimní opozice.²⁶³

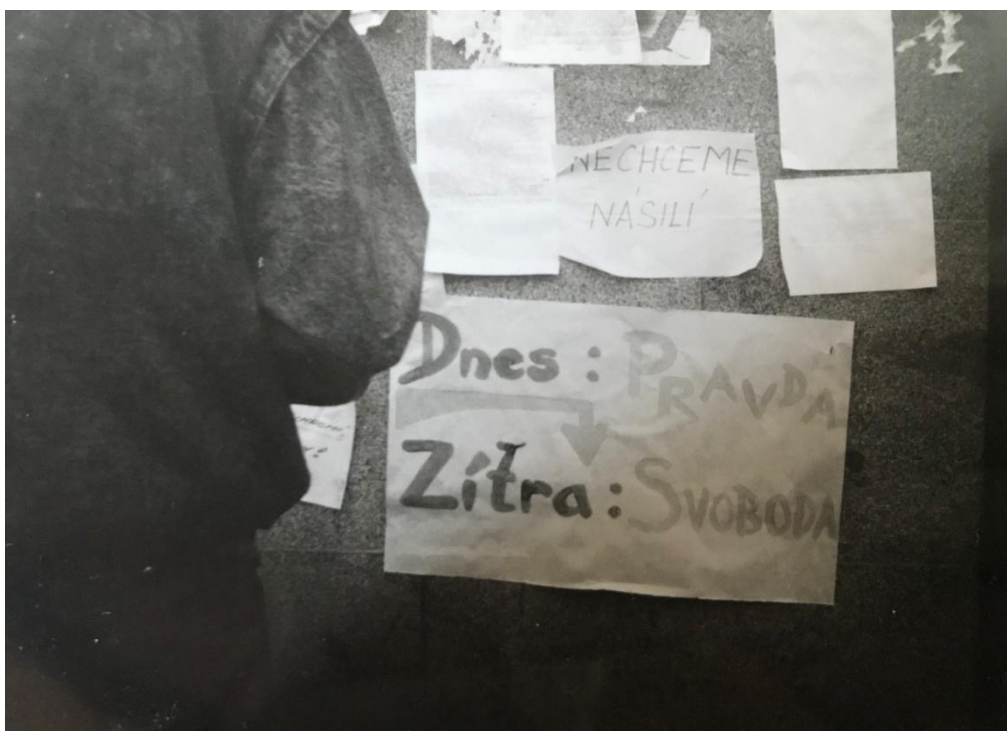

Obrazová příloha č. 4 – Občané pročítající vyvěšené letáky v Plzni, listopad 1989.²⁶⁴

²⁶³ Archiv autorky, autor fotografie Jana Drahozalová.

²⁶⁴ Tamtéž.

Obrazová příloha č. 5 – Účastníci plzeňských listopadových demonstrací, náměstí Republiky 1989.²⁶⁵

Obrazová příloha č. 6 – Plzeňské plakáty.²⁶⁶

²⁶⁵ Archiv autorky, autor fotografie Jana Drahozalová.

²⁶⁶ Tamtéž.